

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ASİMETRİK BİLGİ VE REGÜLASYON: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK BABACAN

**ANABİLİM DALI : İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT POLİTİKASI**

KOCAELİ-2007

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ASİMETRİK BİLGİ VE REGÜLASYON: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BURAK BABACAN

**ANABİLİM DALI : İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT POLİTİKASI**

DANIŞMAN: YRD.DOÇ.DR.TAHİR BÜYÜKAKIN

KOCAELİ-2007

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ASİMETRİK BİLGİ VE REGÜLASYON: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tezi Hazırlayan: BURAK BABACAN
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 04/0/7/2007-
2007/18**

**Yrd. Doç. Dr. Tahir
BÜYÜKAKIN**

**Yrd. Doç. Dr. Bülent
KANTARCI**

**Yrd. Doç. Dr. İsmail
ŞİRİNER**

KOCAELİ-2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER.....	ix
TABLolar.....	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

ASİMETRİK BİLGİ, FİNANSAL SİSTEM VE REEL EKONOMİ

1.1. ASİMETRİK BİLGİ ve ASİL VEKİL PROBLEMİ.....	4
1.1.1. Asimetrik Bilgi, Ters Seçim ve Limon Problemi.....	5
1.1.2. Asimetrik Bilgi, Ahlaki Tehlike ve Temsilcilik Problemi	9
1.2. FİNANSAL PİYASALARDA ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİ, REEL EKONOMİ ve FİNANSAL KRİZ İLİŞKİSİ.....	12
1.2.1. Finansal Piyasalarda Asimetrik Bilgi Problemi: Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike.....	13
1.2.2. Finansal Piyasalardaki Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike Problemlerini Arttıran Ekonomik Gelişmeler	16
1.2.2.1. Faiz Oranlarındaki Artışın Etkileri ve Kredi Tayınlaması.....	16
1.2.2.2. Ekonomideki Belirsizlikler.....	22
1.2.2.3. Öz Sermaye Büyüklüğünü Değiştiren Ekonomik Gelişmeler	22
1.2.2.3.1. Fiyatlar Genel Seviyesinin Düşmesi ve Borç Deflasyonu.....	24
1.2.2.3.2. Borsanın Çökmesi	25
1.2.2.3.3. Faiz Oranları	26
1.2.2.3.4. Döviz Kurlarındaki Beklenmeyen Artışlar.....	26
1.2.2.4. Banka Panikleri	27
1.2.3. Asimetrik Bilgi Problemi, Toplam Çıktıda Azalma ve Finansal Kriz İlişkisi.....	29
1.2.4. Finansal Krizler ve Asimetrik Bilgi Yaklaşımı Çerçevesinde Ülke Deneyimleri	33
1.2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaşanan Finansal Krizler	34
1.2.4.2. Meksika Krizi (1994-95).....	41
1.2.4.3. 1997 Doğu Asya Krizi.....	44
1.2.4.3.1. Öz Sermaye Düşüşünün Nedenleri.....	46
1.2.4.3.2. Finansal Piyasalarındaki Katılımcıların Öz Sermaye Düşüşü-Finansal Kriz Bağlantısı	50

BÖLÜM 2

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİNİN ÇÖZÜM YOLLARI VE BANKACILIK SİSTEMİNİN REGÜLAYONU

2.1. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Probleminin Çözümünde Piyasadaki Katılımcıların Rolü	53
2.1.1. Derecelendirme (Screening).....	53
2.1.2. İzleme(Monitoring) ve Kısıtlayıcı Sözleşmeler	55
2.1.3. Sinyal Verme (Signaling).....	56
2.2. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Probleminin Çözümünde Hükümetin Rolü	58
2.3. Bankacılık Kesiminin Regülasyonu	59
2.3.1. Mevduat Sigortası	59
2.3.2. İhtiyatlılık Oranları: Sermaye Yeterliliği, Portföy Çeşitlendirme ve Likidite Oranı.....	63
2.3.3. Banka Faaliyetlerinin Regülasyonu	69
2.3.4. Bankacılık Kesiminde Mali Tablo Raporlama Standartları ve Bankacılık Sistemin Denetimi	71

BÖLÜM 3

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1994 Krizi	73
3.1.1. Asimetrik Bilgi Probleminin Artışının Nedenleri	73
3.1.1.1. Faiz Oranlarının Artması	74
3.1.1.2. Belirsizlik Yaratan gelişmeler	76
3.1.1.3. Bankaların Bilanço Yapılarının Bozulması ve Öz Kaynak Erimesi	77
3.1.2. Asimetrik Bilgi Problemi ve 1994 Krizi İlişkisi	83
3.2. Kasım 2000-Şubat 2001 Krizi	85
3.2.1. 1994-2001 Döneminde Bankacılık Sektörüne Yönelik Yasal Düzenlemeler	86
3.2.2. Asimetrik Bilgi Problemini Arttıran Gelişmeler	88
3.2.2.2. Belirsizlik Yaratan Gelişmeler	88
3.2.2.3. Bilanço Yapısının Bozulması ve Öz Sermaye Erimesi	90
3.2.3. Asimetrik Bilgi Problemi ve Kasım 2000- Şubat 2001 Krizi İlişkisi	95
3.3. 2001' den Günümüze Türkiye'de Bankacılık Sektörü	100
SONUÇ	111

YARARLANILAN YAYINLAR.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	127

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ASİMETRİK BİLGİ VE REGÜLASYON: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ
ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

ÖZET

1970'lerden bu güne kadar yapılmakta olan teorik ve ampirik çalışmalar finansal sistemdeki problemlerin asimetrik bilgi problemi dikkate alınmadan sağlıklı bir şekilde analiz edilemeyeceğini göstermiştir. 1990'lardan sonra yaşanan finansal krizler ve özellikle Doğu Asya Krizi ile birlikte bu görüşün doğruluğu çok güçlü bir pratik kanıtla da desteklenmiştir. Böylece hükümetler asimetrik bilgi sorununu çözümlenerek gerek bankacılık sektörünün finansal aracılık işlevini pekiştirecek gerekse finansal kriz riskini azaltacak olan regülasyon araçlarını kullanmaya yönelik stratejiler benimsemişlerdir.

Bankacılık sektöründe bilgi akışına ilişkin problemleri dikkate almayan politikaların başarısızlığının nedeni; asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin finansal aracılık düzeyini düşürerek toplam çıktıda dalgalanmalara ve finansal krizlere neden olmasıdır. 1990'lı yılların başlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler konuya ilişkin tartışmaları iyice yoğunlaştırmıştır.

Bu bağlamda, çalışmada, gerekli regülasyonların gerçekleştirilmediği bir bankacılık sektöründe, asimetrik bilgi probleminin varlığının ekonomiyi krize götürdüğü tezi ve bu tezin Türkiye için geçerli olduğunun gösterilmesi amaçlanmıştır.

Bu tezin kanıtlanması için, iki yöntemden yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi, finansal krizlerin oluşumunda asimetrik bilgi probleminin rolünün incelenmesi; ikincisi ise ülke deneyimlerinin incelenmesine yönelik vaka çalışmasıdır.

Bu çerçevede, ilk iki bölümde, çalışmanın kavramsal çerçevesine, teorik temellerine ve ülke deneyimlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise 1990-2007 döneminde bankacılık sektörünün yasal ve mali yapısı incelenerek, asimetrik bilgi probleminin Türkiye’de bankacılık sektörü açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Tezi Hazırlayan : Burak Babacan
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Tahir Büyükakın
Tez Kabul Tarihi ve No : 04/07/2007 – 2007/18
Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Tahir Büyükakın, Yrd. Doç. Dr. Bülent Kantarcı, Yrd. Doç. Dr. İsmail Şiriner

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**ASYMMETRIC INFORMATION AND REGULATION: ASSESSMENT of
TURKISH BANKING SECTOR**

ABSTRACT

Theoretical and empirical studies from 1970's to recent years showed that distortions in financial system can't analyzed reliably unless take into consideration asymmetric information problem. Truth of this opinion is proved by the vigorous practical evidence that financial crises especially East Asian Financial Crises that experienced after 1990's. Thus governments adopted the strategies based using regulation instruments to solve asymmetric information problem for the purpose of both promoting financial services function of banking sector and reducing the risk of financial crisis.

Failure of the politics that don't note of problems concerning information stream in the banking sector is resulted from asymmetric information problems of adverse selection and moral hazard that reduces the financial services level therefore causes financial crises and fluctuations in the aggregate output. Financial crises which hit the developing countries from the beginning 1990's have extremely intensified related controversies.

In this context, in this study, it is aimed to show that claim that asymmetric information problem that occurs in case required regulation of financial markets is not completed leads financial crises, this claim is valid in Turkey as well.

It has been benefited from two methods for proving this claim. The first one is analyzing the role of asymmetric information to understanding financial crisis. The second one is case study approach.

In this frame, conceptual framework, theoretical foundations of the study and experiences of countries have been included in the first two chapter. As examined banking sector's regulatory framework and financial condition, assessment of asymmetric information problem in the banking sector of Turkey has been covered in the third chapter.

Tezi Hazırlayan : Burak Babacan
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Tahir Büyükakın
Tez Kabul Tarihi ve No : 04/07/2007 – 2007/18
Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Tahir Büyükakın, Yrd. Doç. Dr. Bülent Kantarcı, Yrd. Doç. Dr. İsmail Şiriner

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Bank for International Settlement
Bkz.	Bakınız
BTR	Banco Turco Romano
ev.	Çeviren
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	Editör
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
NBER	National Bureau of Economic Research
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
s./ss.	Sayfa/sayfalar
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
YP	Yabancı Para

ŞEKİLLER

Şekil 1: Ters seçim ve Ahlaki Tehlike Problemlerinin Varlığında Piyasa Dengesi ...7	
Şekil 2: Kredi Tayınması.....20	
Şekil 3: Gelişmiş Ülkelerdeki Finansal Krizin Oluşumu.....30	
Şekil 4: Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizin Oluşumu 31	
Şekil 5: 1988-1996 Döneminde (Öz Kaynak + Kar) / Toplam Aktif Oranı (%).....78	

TABLolar

Tablo 1: Amerika Birleşik Devletleri'nde 1857-1930 Döneminde Yaşanan Finansal Krizlerin Öncesinde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler	38
Tablo 2: Doğu Asya Ülkelerindeki Bankaların GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Özel Sektöre Açtığı Krediler (1990-1997)	45
Tablo 3: 1986-1995 Yıllarında Beş Asya Ülkesindeki Yıllık Ortalama Yatırımların GSYİH İçindeki Payı.....	46
Tablo 4: Kore'de Faaliyet Gösteren Tüm Bankaların Öz Sermaye /Toplam Varlık Oranı (1992-1998).....	46
Tablo 5: Doğu Asya Ülkelerindeki Devalüasyon Oranları (1993).....	48
Tablo 6: Doğu Asya Ülkelerindeki Şirketlerin Hisse Senedi Değer Kaybı (1993)....	50
Tablo 7: 1988 Uzlaşısı'nda Risk Gruplarına Göre Varlıklar	65
Tablo 8: 1989-1995 Yılları Arasında Türkiye'de Faiz Oranlarının Değişimi	74
Tablo 9: 1988-1995 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Takipteki Alacaklar / Toplam Krediler Oranı (%).....	75
Tablo 10: 1988-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe (Öz Kaynak + Kar) / Toplam Aktif Oranı (%)	77
Tablo 11: 1989-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Varlık Getiri Oranları % (Net Dönem Karı / Aktif)	79
Tablo 12: 1989-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Varlık Getiri Oranları % (Net Dönem Karı / Ortalama Öz Kaynaklar).....	79
Tablo 13: 1989-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Kredi Faiz Gelirleri	80
Tablo 14: 1988-1995 Dönemi'nde Kredi Arzına İlişkin Göstergeler (% GSYİH)	81
Tablo 15: 1988-1994 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Döviz Pozisyonu / Öz Kaynak Oranı (%)	82
Tablo 16: 1988-1995 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktif Oranı (%)	83
Tablo 17: TMSF Bünyesine Alınan Bankalar ve Bu Bankalarda Yeniden Yapılandırma Süreci (1998-2000).....	88
Tablo 18: Çeşitli Büyüklüklerinin Bankalar Arası Dağılımı (% , Aralık 2000)	89

Tablo 19: 1994-2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe (Özkaynak + Kar)/T.Aktifler Oranı (%).....	90
Tablo 20: 1994-2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri Oranı (%)	92
Tablo 21: 1994 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Net Çalışma Sermayesi/T.Aktifler Oranı (%).....	93
Tablo 22: 1994 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Döviz Pozisyonu / Öz Kaynak Oranı (%)	94
Tablo 23: 1995 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Takipteki Krediler / Toplam Krediler Oranı (%).....	96
Tablo 24: 1995 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Toplam Krediler / Toplam Aktifler Oranı (%)	96
Tablo 25: Türkiye'de Banka ve Şube Sayısı (2005-2007).....	104
Tablo 26: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bazı Makro Ekonomik Göstergeler (2003-2005).....	105
Tablo 27: Bankacılık Sektörüne İlişkin Bazı Göstergeler (2004-2005)	106
Tablo 28: Kamu Sermayeli Bankalara İlişkin Çeşitli Rasyolar (% ,2004-2005)	107
Tablo 29: Bankacılık Sektörüne ilişkin Çeşitli Rasyolar (2001-2005).....	108
Tablo 30: İMKB'de İşlem Gören Mevduat Bankalarına Ait Bazı Rasyolar (2002-2007).....	109

GİRİŞ

Bilindiği üzere Türkiye ekonomisi 1994, 2000 ve 2001 yıllarında ağır ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye ekonomisinin Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ekonomik bunalımlarla kaşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Ancak 1990 yılı sonrası yaşadığımız krizler, ortaya çıkış nedenleri ve krizin atlatılmasında uygulanacak politikalar açısından önceki döneme göre farklılıklar göstermektedir.

1990 öncesi yaşanan bunalımlar esas olarak ödemeler dengesinin cari işlemleri üzerine kuruluydu. Hızlı büyümesi istenen ekonomi, cari işlemler açıklarını kapatacak ve ekonomik genişlemenin sınai ara mallar ve yatırım malları gereklerini karşılayacak döviz kazanamıyordu. Durgunluk aşamasına geçişte makro ekonomik yönetim başarısızlıkları da değişik ölçülerde etkili oluyordu. Ekonomi sürdürülemez cari açıklar vermeye başladığında da harcamaları azaltıcı ve yurt içinde üretilen mallara kaydırıcı politikalar uygulamaya konarak ekonomi tekrar büyüme evresine sokuluyordu.

1994 yılında yaşanan kriz, yarattığı ekonomik yıkıntının yanı sıra yeni bir bunalım türünün habercisi olma özelliğine sahiptir. 2000 ve 2001 krizi bu yeni bunalım türünün özelliklerini daha açık bir şekilde ortaya koymuştur. 1999 sonrasındaki bunalımlar, esas itibariyle sermaye hareketlerini serbestleştirmiş Türkiye'nin, finansal piyasalarını idare edememesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla geçmiş bunalım süreçlerinin kazandırdığı bilgiler; alınması gereken tedbirleri belirlemek ve bunalımın zaman içinde izleyeceği seyri kestirebilmek için yeterli değildir.

Türkiye'de 1980 yılı ile serbestleşme sürecine giren finansal piyasaların önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu işlev; fon talep edenlerle, tasarrufları olan bireyleri, firmaları ve devleti bir araya getirerek bu fonların karlı yatırım projelerine dönmesini sağlayıp, sermayenin ekonomide etkin bir şekilde dağılımını sağlayarak üretimi ve verimliliği arttırmaktır.

Ancak finansal sistemde ortaya çıkan piyasa başarısızlıkları nedeniyle, finansal piyasaların temel işlevini yerine getirmekten uzaklaştıkları ve reel kesimi

olumsuz etkileyerek toplam çıktıda büyük oranda ve ani düşüölere yol açtıkları görölmüştür.

Finansal sözleşmeye katılan tarafların eşit bilgiye sahip olmadıkları durumu ifade eden asimetrik bilgi kavramı ve asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri, finansal piyasaların işleyişini engelleyen en önemli piyasa başarısızlıklarından biridir. Asimetrik bilgi probleminin finansal piyasalarda ortaya çıkarttığı aksaklıkların tespiti; krizlerin ve toplam çıktıdaki dalgalanmaların açıklanmasında makro ekonomik temeller kadar, finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin de önemli olduğunu göstermiştir. Bu yeni bakış açısı literatürde asimetrik bilgi yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 1994 ve 2000-2001 yıllarında yaşanan bankacılık krizlerini asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmek ve regölasyon konusunun önemini ortaya koymaktır. Türkiye’de son derece sığ olan finansal piyasalarda en büyük rolü bankalar üstlenmektedir. Ayrıca bankacılık sektörü, son yirmi yılda, yapısal dönüşüm sancıları çeken ekonominin en sorunlu kesimidir. Bu nedenle finansal yapının önemli bir parçası olan bankacılık kesiminin son on beş yılı asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde incelenmiş ve sermaye piyasası, sigorta piyasası gibi finansal kesimin diğer bölümleri dikkate alınmamıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilkin asimetrik bilgi ve asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike kavramları açıklanmıştır. Bu noktada öncelikle reel sektörde asimetrik bilgi probleminin varlığına ve bunun sonuçlarına değinilmiştir. Daha sonra sadece finansal kesime odaklanılarak, asimetrik bilgi probleminin finansal piyasalarda yarattığı aksaklıklara değinilmiş ve bu problemin hangi faktörler nedeniyle artış gösterdiği analiz edilerek, finansal kriz ve toplam çıktıdaki dalgalanmalarla asimetrik bilgi problemi arasındaki ilişki ortaya konmuştur.

İkinci bölümde asimetrik bilgi probleminin çözümü için uygulaması gereken yöntemler açıklanmıştır. Bu bölümde ilkin bireylerin ve firmaların asimetrik bilgiden kaynaklanan problemlerden korunabilmek için neler yapması gerektiği açıklanmıştır. Daha sonra da hükümetlerin asimetrik bilgi probleminin çözümünde

nasıl rol alabileceği incelenmiş ve bu doğrultuda bankacılık sektörünün regülasyonu ve asimetrik bilgi probleminin çözümündeki rolü tartışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde finansal krizleri ve toplam çıktıdaki dalgalanmaları açıklayan asimetrik bilgi yaklaşımı, Türkiye'deki bankacılık sektörü açısından regülasyon yapısı da dikkate alınarak tartışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak bankacılık sektörüne ilişkin olarak sıkı bir düzenlemenin olmadığı 1994 ve 2000-2001 yıllarında yaşanılan krizlere ilişkin deneyimler gözden geçirilmekte ve asimetrik bilgi yaklaşımının bu krizlerin açıklanmasında önemli bir alt yapı oluşturduğu ileri sürölmektedir. Daha sonra ise 2000 yılından günümüze asimetrik bilgi probleminin düzeyi açısından bankacılık kesimi analiz edilmektedir. Bu çerçevede 2000 yılı sonrasında gerçekleştirilen düzenlemeler sonrasında günümüzde hala Türkiye'de bankacılık sektöründe özellikle kamu bankalarından kaynaklanan asimetrik bilgi problemi olduğu ancak sektör genel olarak değerlendirildiğinde bankacılık sisteminin güçlü bir yapıya kavuşma yolunda önemli gelişmeler kaydettiği gösterilmeye çalışılacaktır.

BÖLÜM 1

ASİMETRİK BİLGİ, FİNANSAL SİSTEM VE REEL EKONOMİ

Finansal piyasaların gerek kendi işleyiş mekanizmasını gerekse reel piyasa ile olan etkileşimini inceleyen çalışmalarda, asimetrik bilgi probleminin sosyal refah üzerinde azaltıcı etki yarattığı açık bir şekilde ortaya konmuştur. Dolayısıyla, asimetrik bilgi kavramı önemli bir piyasa başarısızlığı olarak iktisat teorisinin odağına yerleşmiş ve asimetrik bilginin önlenmesi etkin bir piyasanın olmazsa olmaz koşulu haline gelmiştir.

Bu çerçevede, ilk olarak asimetrik bilgi kavramı tanımlanıp, asimetrik bilgi kaynaklı ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin varlığında piyasa dengesinin nasıl belirlendiği ve bu dengenin özelliklerinin ne olduğu meselelerine değinilecek ve daha sonra ise sadece finansal piyasalara odaklanarak, ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin varlığı halinde finansal piyasaların nasıl çalıştığı analiz edilecektir. Son olarak ise finansal krizlerin ve toplam çıktıdaki dalgalanmaların nedenlerinin belirlenmesinde asimetrik bilgi probleminin nasıl rol aldığı açıklanacaktır.

1.1. ASİMETRİK BİLGİ ve ASİL VEKİL PROBLEMİ

Bir sözleşmenin taraflarının aynı (simetrik) bilgiye sahip olmamaları bir başka deyişle birbirlerinden farklı bilgiye sahip olmaları asimetrik bilgi kavramı ile tanımlanır¹. Asimetrik bilgi bir piyasa başarısızlığı durumudur. Sözleşme tarafları arasındaki bilgi farklılığı, birinin lehine diğerinin aleyhine bir durum yaratarak pareto-etkin durumdan sapmaya yol açar².

Asimetrik bilgi literatüründe sözleşmeye taraf olan kimseler asil ve vekil olarak tanımlanır. Kontrata katılan bu asil ve vekiller kontrat öncesi ve sonrasında oluşabilecek bilgi farklılığı nedeniyle bir takım problemlerle karşı karşıya

---

¹ Erdal Ünsal, **Mikro İktisat**, 6.b., İstanbul: İmaj Yayıncılık, 2005, s.538.

² Turan Yay, Gülsün G. Yay ve Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2001, s. 69.

kalabilirler. Tarafların sözleşme hazırlama sürecinde karşı karşıya kaldığı tasarlama sıkıntılarına asil vekil problemi denir³.

Asil ve vekil arasında bilgiye bağlı olarak, iki sorun ortaya çıkabilir. Bunlardan birincisi sözleşme öncesinde, gizlenen bir bilgi nedeniyle ortaya çıkan ters seçim problemidir. İkincisi ise sözleşme yapıldıktan sonra, gerçekleştirilen gizli bir eylem nedeniyle ortaya çıkan ahlaki tehlike problemidir.

1.1.1. Asimetrik Bilgi, Ters Seçim ve Limon Problemi

Ters Seçim; aşağıdaki üç durumun piyasadaki varlığı halinde ortaya çıkar⁴.

1. Piyasadaki katılımcıların bir grubunun sözleşme öncesinde gizli bir bilgiye sahip olması.
2. Piyasadaki katılımcıların sözleşmeye ilişkin kararlarının bu gizli bilgiye dayanması.
3. Bu bilginin, piyasadaki bilgi sahibi olmayan diğer katılımcıların menfaatine aykırı bir durum yaratması.

Ters seçimin yukarıda sıralı özellikleri; asimetrik bilgiye dayalı bu problemin sözleşme öncesinde ortaya çıktığını göstermektedir. Asimetrik bilgiden kaynaklanan bu piyasa başarısızlığının tipik örnekleri aşağıdaki gibidir⁵.

1. İşçi istihdam etmek isteyen firmaların; iş arayanlara göre yetenekleri hakkında çok daha az bilgiye sahip olması.
2. Sigorta şirketlerinin, sigorta yaptırmak isteyen bir kişinin durumu hakkında, bu kişiye göre çok daha az bilgili olması.
3. Kullanılmış araba piyasasında araba satıcılarının potansiyel alıcıları göre arabaların kalitesi hakkında çok daha fazla bilgiye sahip olması

---

³ Andreu M. Colell and Michael D. Whinston, **Microeconomic Theory**, New York: Oxford University Press, 1995, s.477.

⁴ Colell and Whinston, a.g.e., s.436.

⁵ Güler Aras, "Sermaye Piyasalarında Asimetrik Bilgi Etkisi ve Piyasaların İşleyişindeki Rolü", **İktisat , İşletme ve Finans**, Yıl.19, Sayı 225, Aralık 2004, s. 84.

Ters seçim kavramı ile ilgili olarak literatüre en önemli katkı Akerlof tarafından yapılmıştır⁶. Akerlof alıcı ve satıcının, alış veriş öncesinde mal hakkındaki bilgilerinin farklı olması nedeniyle ortaya çıkan ters seçim problemini ve bu problemin piyasadaki işlem hacmi üzerindeki etkisini, ikinci el araba piyasasını örnek göstererek açıklamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ikinci el araba piyasasındaki işe yaramaz arabalar "limon" olarak adlandırıldığı için, bu arabalara ilişkin bilgilendirme probleminin yaratacağı ters seçim durumu da limon problemi olarak isimlendirilmektedir.

İkinci el arabanın potansiyel alıcısı genellikle bu arabanın kalitesini tam olarak değerlendirememektedir. Bu durumda alıcıların ödeyeceği fiyat ikinci el araba piyasasındaki arabaların ortalama kalitesini yansıtmaktadır. Dolayısıyla piyasa fiyatı işe yaramaz arabaların -limon- fiyatı ile iyi arabaların fiyatları arasında bir yerde oluşur.

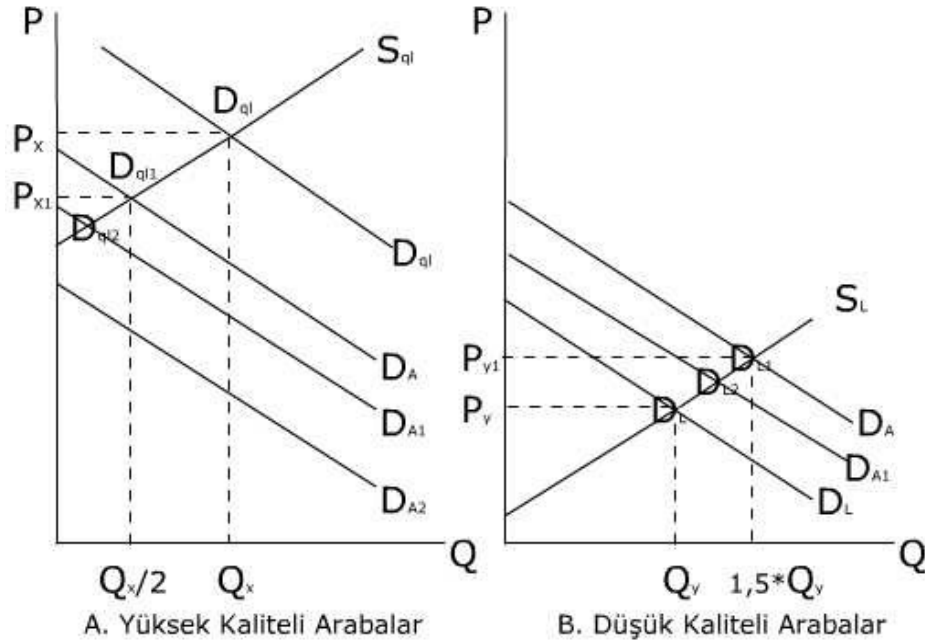
Diğer taraftan ikinci el araba sahibi ise arabasının limon mu yoksa iyi bir araba mı olduğunu bilmektedir. Eğer arabası bir limon ise, piyasada oluşacak fiyat, arabasının gerçek değerinin üzerinde olacağından, limon araba sahibi arabasını satmak isteyecektir. Ancak arabası iyi ise, piyasada oluşacak fiyat arabasını gerçek değerinin altında kalacağından, iyi araba sahibi arabasını satmaya razı olmayacaktır. Bu durumda, iyi olan ikinci el arabaların sadece çok az bir kısmı piyasaya girecektir. Başka bir deyişle, piyasada alımı satımı yapılan ikinci el arabaların büyük çoğunluğu limonlardan oluşacak ve arabaların ortalama kalitesi düşük olacaktır. Çok az sayıda alıcı bir limon alma riskini göze alacağından, ikinci el araba piyasasındaki alım satım hacmi düşük kalacak veya piyasa hiç oluşmayacaktır.

Ters seçim durumunda piyasa dengesinin nasıl belirlendiği, tam bilgi durumu ile karşılaştırmalı olarak Şekil 1 de gösterilmiştir. Piyasadaki katılımcıların arabaların kalitesi ile ilgili aynı bilgiye sahip olmaları durumunda iki farklı piyasanın varlığından söz etmek mümkündür. A panelinde kaliteli araba piyasasında, B panelinde limon araba piyasasında dengenin nasıl oluştuğu gösterilmektedir.

---

⁶ George Akerlof, "The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism", *Quarterly Journal of Economics*, Vol.84, 1970, ss.488-500.

Tam bilgi varsayımı altında yüksek kaliteli araba piyasası; P_x fiyattan Q_x kadar arabanın satılabildiği D_{ql} noktasında dengededir. Düşük kaliteli araba piyasası tam bilgi varsayımı altında; P_y fiyattan ($P_y < P_x$), Q_y kadar arabanın ($Q_y=Q_x$) satılabildiği D_L noktasında dengededir.

Şekil 1: Ters seçim ve Ahlaki Tehlike Problemlerinin Varlığında Piyasa Dengesi

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi bir ikinci el araba piyasasında; bireyler, limon mu veya kaliteli mi olduklarını bilmeden araba satın almak durumunda kalırlar. Ancak bireylerin, alacakları arabanın kaliteli veya limon çıkma olasılıkları hakkında belli tahminleri vardır. Eğer bir arabanın kaliteli olma olasılığı q ise limon olma olasılığı da $1-q$ olur. Belli bir q olasılığa bağlı olarak araba satın alan birey belirli bir süre kullanımdan sonra arabanın kalitesi hakkında çok daha iyi bilgiye sahip olur. Örneğin arabasının limon olduğu kararına varabilir. Bu durumda piyasada bilginin asimetrik dağılımı oluşmuş olur. Artık satıcı alıcıya göre arabanın kalitesi hakkında çok daha iyi bilgiye sahiptir. Ancak alıcılar iyi arabaların kalitesini değerlendiremediklerinden limon ya da iyi arabalar aynı fiyattan satılmaktadırlar. Bu halde şekil 1 de gösterildiği gibi piyasa D_{ql} ve D_L noktalarında dengede kalmaz. Alıcılar örneğin $q=50\%$ gibi bir olasılıkla arabaların kaliteli olduğunu

düşündüklerinden piyasadaki tüm arabaları orta kalite olarak nitelerler. Bu düşünce sonucunda iki piyasa bütünleşir ve yeni denge haline aşağıdaki şekilde ulaşılır.

1. A panelinde görüldüğü gibi yüksek kaliteli arabalar piyasasında yüksek kaliteli araba talebi düşerek D_{q1} den D_A 'ya gelir. Oluşan bu yeni denge seviyesi (D_A) orta kaliteli araba talebini göstermektedir.

2. B panelinde görüldüğü gibi düşük kaliteli araba piyasasında düşük kaliteli araba talebi (D_L)'nin üzerinde ortalama kalitede araba talebi (D_A) oluşur.

3. Bu durumda her iki piyasada da orta kaliteli araba talebinin oluşması ile birlikte yüksek kaliteli araba piyasasında P_{x1} fiyattan $Q_{x/2}$ araba satılırken, limon araba piyasasında P_{y1} fiyattan $1,5 * Q_y$ araba satılacaktır ($Q_x=Q_y$).

4. Bu yeni dengenin dikkat çeken yanı tam bilgi varsayımının geçerli olduğu bir önceki denge haline göre artık daha az kaliteli arabaya karşın daha fazla limon arabasının ticarete konu olmasıdır. Nitekim ilk durumda satışı gerçekleştirilen kaliteli ve limon araba sayısı eşitken ($Q_x=Q_y$) yeni durumda $Q_x/2$ kadar kaliteli araba satılabilmiş, $1,5 * Q_x$ kadar limon araba satılmıştır

5. Asimetrik bilginin devam etmesi, satışı gerçekleştirilen arabaların eskiye göre çok daha fazlasının limon olması ve piyasadaki tüm katılımcıların alacakları arabanın artık %50' nin üzerinde bir olasılıkla (örn. %75) bir limon olacağını tahmin etmesi, piyasada yeni bir dengenin oluşmasına neden olur.

6. Piyasadaki arabaların limon çıkma beklentisi arttıkça; talep doğrusu sola doğru kayarak yüksek kaliteli araba piyasasında D_{A2} ve düşük kaliteli araba piyasasında D_L konumunu alır. A panelinde görüldüğü gibi D_{A2} talep doğrusu arz eğrisi ile kesişmemektedir. Bunun nedeni satışa çıkardığı arabanın iyi araba olduğunu bilen satıcıların ortalama araba kalitesine göre oluşan fiyattan arabalarını satmak istememeleridir.

Şekil 1 asimetrik bilgiye dayalı ters seçim varlığında piyasa dengesinin nasıl belirlendiğini açıklamanın yanı sıra bu dengenin özelliklerini de ortaya koymaktadır. Buna göre ters seçim probleminin varlığında;

1. Sadece düşük kalitedeki mallar arz edilmektedir. Asimetrik bilgi kaliteli araba satışının sıfıra düşmesine neden olmuştur. Akerlof makalesinde

asimetrik bilgi nedeniyle kaliteli arabaların satılmaması, sadece limonların satılması durumunu Gresham Kanunu'nun farklı bir şekilde işlemesi olarak tanıtmıştır⁷.

2. Fiyat mekanizması piyasa dengesini sağlayamamaktadır. Fiyatın yükselmesi düşük kaliteli arabaların satışının getirisini arttırdığından limon araba sahiplerini arabalarını satmaya çok daha fazla istekli hale getirmektedir.

3. Kaynak tahsisinde etkinlik gerçekleşmemektedir: Nitekim tam bilginin geçerli olduğu ilk durumda 2Qx kadar araba satışı gerçekleşmişken, asimetrik bilginin varlığı araba satışını Qx düzeyine indirmiştir.

1.1.2. Asimetrik Bilgi , Ahlaki Tehlike ve Temsilcilik

Problemi

Ahlaki tehlike asil ve vekil arasında, sözleşme imzalandıktan sonra gizli eylem sonucunda oluşan bir asimetrik bilgi sorunudur. Bu tanımdan hareketle aşağıdaki şartların oluşması halinde ahlaki tehlike ortaya çıkar.

1. Sözleşmede Asil olarak adlandırılan tarafın vekilin eylemlerini doğrudan gözlemleyememesi

2. Sözleşme sonrasında vekilin sözleşmenin sonuçlarını tamamen değiştirmeyen ancak diğer tarafı yani asili zarara uğratan davranış ya da eylemlerde bulunması

Ahlaki tehlike ilk olarak sağlık sigortası piyasasındaki sorunlara atıfta bulunulmak için kullanılmıştır. Sigortayı ortaya çıkaran faktör bireylerin yaşamları boyunca belirsizliklere ve risklere maruz kalmalarıdır. Sigorta sistemi bağımsız riskleri bir çok insan üzerine yayararak bir başka deyişle bir havuzda toplayarak riskleri ve belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır⁸. Ancak Arrow sigorta piyasasının işleyişini engelleyen önemli bir piyasa aksaklığını ortaya çıkarmıştır⁹. Şöyle ki; sigorta marjinal maliyeti düşürerek aşırı sigorta kullanımına neden olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, sigorta sistemi içerisine daha fazla insan girdikçe sigorta

---

⁷ Akerlof, a.g.m., s.489.

⁸ David Begg, Stanley Fisher and Rudiger Dornbush, **Mikro İktisat** , çev. Vildan Serin, İstanbul: Alkım Yayınları, 2001, s.224.

⁹ Kenneth J. Arrow, "Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care", **American Economic Review**, December.1963, Vol.53, ss.941-973.

ucuzlamakta ama bu bireyler sigorta nedeniyle normalde yapmayacakları davranışları sergilemeye başlamaktadırlar. Örneğin arabasını hırsızlığa karşı sigortalayan bir kimse (vekil) bu sigortanın güvencesi nedeniyle daha dikkatsizce davranıp anahtarlarını kontak üzerinde bırakabilirken, arabalarına sigorta yaptırmayan kimseler bu konuda çok daha fazla dikkatli davranmaktadırlar. Sigorta yaptıranların bu gizli davranışı; sektörün gelişmesini engelleyen en önemli faktörlerden biridir. Çünkü sigorta şirketleri (asil), sigorta yaptıranların (vekil) sigorta yaptırmadan önceki gibi, tedbirli olmaları varsayımı ile poliçe fiyatlarını belirlerler. Ancak ahlaki tehlike nedeniyle tahmin edinilenin üzerinde bir riskle karşı karşıya kalırlar. Bir başka deyişle poliçe fiyatı sigorta şirketinin maruz kalacağı riskin çok altında kalarak sigorta şirketlerinin zarar etmesine neden olur. Ancak bir çok kez sigorta şirketleri sözleşme imzalandıktan sonra bilgi asimetrisinin oluşabileceğini ön görürler. Bu nedenle poliçe fiyatları en yüksek risk düzeyine göre belirlenir. Bu durumda da ahlaki tehlike sigortayı zorlaştıran ve pahalılaştıran bir problem olarak ortaya çıkar. Bu gerçek sigorta literatüründe ahlaki tehlikenin; sigortalanan bireylerin zarar artırıcı görünmeyen eğilimleri olarak tanımlanmasına neden olmuştur¹⁰.

Sigorta piyasasında ortaya çıkan ahlaki riziko kaynaklı problemler, diğer bir çok piyasadaki problemler ile bire bir örtüşmektedir. Örneğin emek piyasalarında; iş veren – işçi arasında yapılan sözleşmeler, reel piyasalarda; üretici ile distribütör arasında sözleşmeler ahlaki tehlikenin oluşmasına son derece açıktır. Çünkü bir imalatçının distribütör kadar piyasa koşulları hakkında bilgi sahibi olması mümkün değildir veya iş verenin istihdam ettiği işçinin enerjisini ne kadar işe aktardığı konusunda tam bir bilgisi yoktur.

Ahlaki tehlike iktisadın temelinde oturmakla birlikte başta yönetim olmak üzere bir çok disiplinin kullandığı bir kavram haline gelmiştir. Günümüz modern işletme anlayışında; sahiplik ile fiili yöneticiliğin bir birinden ayrılması, ahlaki tehlikenin bir türü olan temsilcilik sorununu ortaya çıkarmaktadır.

---

¹⁰ Oliver D. Dickerson, **Health Insurance**, rev.ed. Homewood, 1963 den Mark V. Pauly, “The Economics of Moral Hazard”, **American Economic Review**, 1968, Vol. 58, s.535.

Temsilcilik problemi, işi yapan ile yaptıran kişilerin farklı olmasından kaynaklanan bir sorundur¹¹. Ancak işi yapan ile yaptıranın farklı kişiler olması tek başına temsilcilik probleminin oluşumunu açıklamaz. Temsilcilik probleminin ortaya çıkmasını sağlayan diğer bir önemli nokta; işi yapan ile yaptıranın yani asil ve vekilin farklı amaçlara, risk tercihlerine sahip olmasıdır¹². Örneğin bir işletmenin hissedarlarının temel amacı hisse senedi değerlerini maksimum kılmak için yüksek karlar elde etmek olurken, yöneticilerin amacı satış gelirlerinin en yükseğe çıkarılması olabilir¹³. İşveren ile işçi arasındaki gibi bu tür bir sözleşmede, temsilcilik sorunun varlığı; asil ile vekil arasındaki anlaşmaların nasıl olması gerektiği sorusunu akla getirir. Bu problemi aşmaya yönelik olarak ortaya çıkan literatür temsilcilik teorisini oluşturur¹⁴. Ve kuşkusuz temsilcilik probleminin özünde ahlaki tehlike yatmaktadır. Çünkü temsilcilik problemi ahlaki tehlikede olduğu gibi, sözleşme sonrasında asilin, vekilin davranışlarını gözlemlemesinin imkansız veya çok maliyetli olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Temsilcilik problemini ahlaki tehlikeden ayıran özellik ise, yapılan sözleşmenin içeriğidir. Buna göre taraflardan birinin (asilin), diğer tarafa (vekile) bir iş yaptırmasını içeren sözleşmeler temsilcilik problemine konudur¹⁵.

---

¹¹ Fred Luthans, **Organizational Behaviour**, Turkey: McGraw Hill Inc, 1995, s.170.

¹² Stephen A. Ross, "The Economic Theory of Agency: The Principal's Problem", **American Economic Review**, 1973, Vol. 63, ss.134-139.

¹³ W.J. Baumol, **Business Behaviour , Value and Growth**, New York: McMillan, 1959'dan A. Koutsoyiannis, **Modern Mikro İktisat**, çev. Muzaffer Sarımeşeli, Ankara: Teori Yayınları, Ekim 1987, s. 389. Baumol yönetimin amacının satış gelirlerinin maksimizasyonu olduğu yönünde bir çok kanıt sunar. Üst yönetimin bu tutumu pek çok nedene bağlanabilir. Bu nedenlerden bir kaç ; üst yöneticilerin diğer ücret ve ek kazançlarının karlardan çok satışlarla ilgili olması , bankaların ve diğer mali kurumların firmaların satışlarını dikkatle izlemesi ve satışları büyük olan , artan firmaları finanse etmekte daha istekli davranmaları veya satışlar artarken her düzeydeki çalışana daha yüksek ücret ve genel olarak daha iyi çalışma koşulları sağlanabilmesi şeklindedir.

¹⁴ Kathleen M. Eisenhardt, "Agency Theory: An Assessment and Review", **Academy of Management Review**, 1989, Vol.14, s.59.

¹⁵ Michael C. Jensen and William H. Meckling, "Theory of Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure", **Journal of Financial Economics**, 1976, Vol.3, s.342.

1.2. FİNANSAL PİYASALARDA ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİ , REEL EKONOMİ ve FİNANSAL KRİZ İLİŞKİSİ

Finansal krizlerin ve toplam çıktıdaki dalgalanmaların açıklanmasında asimetrik bilginin rolü konusunda başlatılan tartışmalar, finansal krizlerin ve toplam çıktıdaki dalgalanmaların sadece makro ekonomik değişkenlerle açıklanabileceği yönündeki düşüncenin değişmesine yol açan entelektüel gelişmelerin en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır¹⁶. Literatüre katkı yapan akademisyenler, finansal krizlerin oluşumunda ve toplam çıktının belirlenmesinde asimetrik bilginin rolü konusundaki görüşlerini, ekonomideki bazı gelişmelerin ters seçim ve ahlaki riziko problemleri üzerindeki etkilerine, bu etkilerin ortaya çıkış zamanlarına ve bu etkilerin toplam çıktı üzerinde yarattığı değişimlere ilişkin bir dizi tespite dayandırmaktadır¹⁷. Günümüz ekonomileri için hala önemli bir problem olan Finansal krizlere ilişkin tartışmalarda çok önemli bir yeri olan söz konusu tespitler özet olarak şöyledir.

1. Finansal krizleri ve toplam çıktıdaki dalgalanmaları açıklamaya çalışan yaklaşımlar genel olarak para arzı, yatırımlar ve faiz oranları gibi makro ekonomik değişkenlerle, toplam çıktıdaki istikrarsızlıklar ve krizler arasındaki direk ilişkilere dikkat çekmektedirler. Nitekim parasalcı yaklaşıma göre, banka paniği kaynaklı para arzındaki keskin bir düşüş, finansal krize neden olarak toplam çıktıyı düşürmektedir. Finansal piyasaların kriz sürecindeki rolü ise para arzında yarattığı değişimden kaynaklanır¹⁸. Parasalcı yaklaşımının para arzı ve toplam çıktı ilişkisine ait bu tespiti doğru olmakla beraber finansal sistem ve toplam çıktı ilişkisini tam olarak açıklayamamaktadır. Para arzındaki azalma miktarı ile ekonomideki daralmanın büyüklüğü nicel olarak uyuşmamaktadır¹⁹.

---

¹⁶ Ben S. Bernanke and Mark Gertler, "Financial Fragility and Economic Performance", **Quarterly Journal of Economics**, February 1990, Vol.105 s.90.

¹⁷ Söz konusu literatüre ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Mark Gertler, "Financial Structure and Aggregate Economic Activity: An Overview", **Journal of Money, Credit and Banking**, August 1988, Vol.20, ss.559-587.

¹⁸ Milton Friedman and Anna J. Schwartz, **a Monetary History of the United States: 1867-1960**, Princeton: Princeton University Press , 1963'den Gertler, a.g.e, s. 560.

¹⁹ Ben S. Bernanke, "Non-Monetary Effects of the Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression ", **American Economic Review**, June 1983, Vol.73, s.257.

Toplam çıktıdaki dalgalanmaları açıklayan Keynes'e göre ise temel problem, yatırımların birden bire büyük oran da düşmesi ancak faizlerin yatırımların normal seviyesine dönmesini sağlayacak kadar düşmemesidir. Keynes' in yatırımlarla toplam çıktı arasında kurduğu ilişki doğru olmakla beraber, yatırım düzeyinin belirleyen faktörlerin analizi hatalı yapılmıştır²⁰. Buna göre yatırımdaki dalgalanmaların nedeni, asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki riziko problemleridir.

2. Finansal krizlerin oluşumunu ve toplam çıktıdaki dalgalanmaların nedenini anlamak için makro ekonomik esaslar kadar finansal piyasalar mikro düzeyde de analiz edilmelidir.

3. Finansal piyasaların işleyişi engelleyen en önemli piyasa aksaklığı, asimetrik bilgi problemidir. Asimetrik bilgi ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerine yol açar. Finansal piyasalarda asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki riziko problemini artıran başlıca dört temel faktör vardır. Bu faktörler; faiz oranlarındaki artışlar, ekonomideki belirsizlikler, yatırımcıların öz sermaye değerinin düşmesi ve banka panikleridir. Bu dört faktör, piyasalardaki asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini arttırır. Finansal sistemin temel fonksiyonu olan tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki fon akımını engelleyerek toplam çıktıda dalgalanmalara ve finansal krize neden olur

Bu çerçevede, aşağıda önce ters seçim ve ahlaki tehlikenin finansal piyasalardaki etkileri açıklanacak ve hangi faktörlerin finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin artmasına neden olduğu incelenecektir. Daha sonra ise asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri ile finansal kriz ve toplam çıktı ilişkisi kurulacaktır. Son olarak ise asimetrik bilgi varsayımı çerçevesinde finansal kriz yaşayan ülkelerin deneyimlerine yer verilecektir.

1.2.1. Finansal Piyasalarda Asimetrik Bilgi Problemi : Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike

---

²⁰ Bruce Greenwald , Joseph E. Stiglitz and Andrew Weiss, "Informational Imperfection in Capital Market and Macroeconomic Fluctuations", **American Economic Review**, Vol.74, May 1984, s.195.

Finansal piyasaların etkin işleyişi firmaların ve tasarruf sahiplerinin simetrik bilgiye sahip olmasına bağlıdır. Bu durumda finansal sistemdeki tüm tasarruf sahipleri piyasa fiyatından borç vermeye istekli olurken , firmalar ve bireyler piyasa fiyatından borç almaya istekli olmaktadır.

Gerçek hayatta finansal sözleşmelerin tarafları arasında asimetrik bilgi söz konusudur. Çoğunlukla borç alıcılar, tasarruf sahiplerine göre çok daha fazla bilgiye sahiptir. Diğer piyasa türlerinde olduğu gibi finansal sistemde de, borç alanlarla borç verenler arasındaki bilgi eşitsizliği iki aşamalı bir problem yaratır. İlk aşama, finansal işlemin gerçekleştirilmesine kadar süren zaman dilimini, ikinci aşama ise finansal işlemin gerçekleştirilmesinden vade sonuna kadar süren zaman dilimini kapsar. Asimetrik bilgi nedeniyle ilk aşamada, yani finansal işlemin gerçekleştirilmesinden önce, ortaya çıkan bilgi problemi ters seçim olarak, ikinci aşamada, yani finansal işlem gerçekleşikten sonra, ortaya çıkan bilgi problemi ise ahlaki tehlike olarak adlandırılmaktadır.

Ters seçim problemi, finansal piyasalarda en aktif şekilde borç arayanların, yükümlülüklerini karşılama konusunda sıkıntı yaşabilecek borç alıcılar olması halinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü asimetrik bilgi nedeniyle kötü kredi riski taşıyan borç alıcıların seçilme olasılığı yükselmektedir. Ters seçim problemi ile karşı karşıya kalan tasarruf sahipleri ise ellerindeki fonları borç olarak vermeme yolunu tercih edebileceklerdir. Ancak bu durumda iyi kredi riski taşıyan borç alıcıların fon sağlama olasılığı da kısıtlanmaktadır. Ters seçimin finansal piyasalarda ortaya çıkardığı bu sonuç, ilk olarak Akerlof'un analiz ettiği limon problemi ile bire bir örtüşmektedir. Buna göre tasarruf sahipleri, düşük riskli ve iyi yatırım fırsatlarına sahip borç alıcılar (iyi kredi) ile yüksek riskli ve kötü yatırım fırsatlarına sahip alıcıları (kötü kredi) birbirlerinden ayırt edemediğinde finansal piyasalarda limon problemi ortaya çıkmaktadır²¹. Bu durumda;

---

²¹ Söz konusu literatüre ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Stewart Myers and Nicholas S. Majluf, "Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have ", **Journal of Financial Economics**, June 1984, s.187-221 ve Michael Rothschild and Joseph Stiglitz, "Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economics of Imperfect Information", **Quarterly Journal of Economics**, November 1976, s.629-649. Hemen belirtelim ki Rothschild ve Stiglitz sigorta piyasasında, sigorta şirketlerinin müşterilerinin riskleri hakkında bilgi sahibi olmaması durumunda piyasa dengesinin nasıl oluştuğu ve bu dengenin özelliklerinin neler olduğunu analiz etmişlerdir. Bulguları ters seçim durumunda piyasa dengesinin

1. Tasarruf sahipleri iyi ve kötü kredileri ayırt edemediği için sadece; borç arayanların ortalama kalitesini yansıtan fiyatı ödemeye razı olacaklardır.

2. Ortalama kaliteyi yansıtan piyasa fiyatı iyi krediler için ödenmesi gereken fiyatın altında, kötü krediler için ödenmesi gereken fiyatın ise üzerinde yer almaktadır.

3. Yüksek ekonomik performansa sahip firmaların yöneticileri veya hissedarları şirketlerinin durumunu bildiklerinden, kendilerinin çıkardığı borçlanma araçlarının gerçek değerinin piyasa değerinin üzerinde olduğu bilirler. Bu nedenle finansal piyasalarda fon arz etmezler.

4. Diğer taraftan riskli firmalar ise; piyasa fiyatının, çıkaracakları borçlanma araçlarının fiyatının altında olacağını bildiklerinden, finansal piyasalarda borç aramaya çok istekli olmaktadır.

Sonuç olarak ters seçim problemi, kötü kredi taşıyan elverişsiz proje sahibi borç alıcılara fonların kaptırılmaması kaygısı ile iyi kredi taşıyan elverişli proje sahibi borç alıcıların yeterli fon bulamaması sonucunu doğurmaktadır. Bir başka deyişle kaliteli menkul kıymet ihraç edenler piyasayı terk eder. Bu nedenle menkul kıymet ihracı dünyanın hiçbir ülkesinde temel finansman kaynağı değildir²².

Borç verme işlemi gerçekleşikten sonra, borç alanlar tasarruf sahiplerini zarara uğratabilecek aktivitelere yönelebilirler. Tasarruf sahiplerinin maruz kalabileceği bu durum ahlaki tehlike olarak adlandırılmaktadır. Ahlaki Tehlikenin varlığı halinde, tasarruf sahipleri ters seçimde olduğu gibi borç vermemeyi tercih edebilir. Bu durum, ahlaki tehlikenin neden finansal sistemin etkin işleyişini engelleyen bir faktör olduğunu açıklamaktadır.

Finansal sistemde ahlaki tehlikeye maruz kalabilecek iki tür sözleşme vardır. Bunlar ortaklık sözleşmeleri ve borç sözleşmeleridir.

---

oluşmayacağı eğer bir denge hali ortaya çıksa bile, bu denge fiyatında tüm bireylerin sigorta yaptırmayacağıdır.

²² Merih Paya, **Makro İktisat**, İstanbul : Filiz Kitapevi, 1997, s.345.

Ortaklık sözleşmeleri adi ortaklık senetleri gibi bir firmanın karları ve varlıkları üzerinde ortaklık hakkı sağlayan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler, ahlaki tehlikenin temsilcilik problemi olarak adlandırılan durumuna örnek teşkil etmektedirler.

Ortaklık sözleşmesi ile birlikte taraflardan birinin (Asilin) ,diğer tarafa (vekile) bir iş yaptırması söz konusudur. Asil, firmanın öz sermaye sahiplerini , vekil ise bunların temsilcisi durumunda olan yöneticileri ifade etmektedir. Yöneticiler, karların maksimize edilmesi konusunda, firmanın sahiplerine oranla daha az istekli oldukları için, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme eğilimine girebilirler. Ve Asilin vekilin davranışları konusunda tam olarak bilgilendirilme olanağının bulunmaması, vekilin asili zarara uğratabilecek hareketlerde bulunma eğilimini iyice arttırmaktadır.

Borç sözleşmeleri, borçlunun alacaklıya belirli aralıklarla sabit ödemeler yapmasını gerektiren sözleşmelerdir. Borç alıcıların, başarılığında yüksek getiri sağlayan ancak başarı şansı düşük olan aşırı riskli yatırım projelerini hayata geçirme eğilimi göstermeleri, bu sözleşmeleri ahlaki tehlikeye maruz bırakmaktadır.

1.2.2. Finansal Piyasalardaki Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike Problemlerini Arttıran Ekonomik Gelişmeler

1.2.2.1. Faiz Oranlarındaki Artışın Etkileri ve Kredi Tayinlması

Asimetrik bilgi literatüründe önemli yeri olan konulardan birisi, faiz oranlarındaki artışın finansal piyasalardaki etkilerine yönelik olarak öne sürülen görüşlerdir. Bu görüşlere göre faiz oranlarındaki artış, direk veya dolaylı olarak ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini artırır, kredi tayinlmasına ve hatta finansal sistemin çökmesine neden olur.

Finansal piyasalarda kredi talebinin artması veya para arzının azalması gibi nedenlerle faiz oranlarının yükselmesi ters seçim problemini arttıran en temel

etkendir²³. Faiz oranlarındaki artış karşısında finansal piyasalardaki katılımcıların davranışları incelendiğinde bu iddianın haklılığı ortaya çıkacaktır.

Faiz oranlarının yükselmesi, finansal piyasalardaki katılımcıların davranışlarını aşağıdaki şekilde etkiler.

— Riskli yatırım projelerine sahip olanlar faiz oranlarındaki yükselmeye rağmen finansal piyasalarda fon arayışı içerisinde olmaya devam ederler.

— Güvenli Yatırım projelerine sahip olanlar yüksek faiz oranları karşısında riskli yatırım projelerine sahip olan kimseler kadar istekli fon arayışı içerisinde olmazlar.

Faiz oranlarındaki yükselmeyle birlikte riskli ve güvenli yatırım projelerine sahip olan kimselerin farklı davranışlar sergilemesinin nedeni, bu kişilerin projelerinin başarıma olasılıklarının ve getirilerinin farklı olmasıdır. Riskli yatırım projeleri, başarıma şansı düşük ancak başarılı olduğunda yüksek getiri sağlayan projelerdir. Faiz oranlarındaki yükselmeler karşısında bu riskli projeleri gerçekleştirmeye çalışanlar projelerinden vazgeçmezler. Çünkü faiz oranlarındaki yükselmeye rağmen projelerini başarabildikleri takdirde hala tatminkar getiriler elde edecektirler. Ancak faiz oranlarındaki artış sonucunda güvenli yatırım projelerine sahip olanlar istedikleri getiriye elde edememektedirler. Çünkü güvenli yatırım projeleri başarıma olasılığı yüksek ancak düşük getirili projelerdir. Kredi maliyetlerinin artması bu getiri oranlarını iyice düşürmektedir.

Faiz oranlarının yükselmesi ile birlikte güvenli yatırım projelerine sahip olanlar piyasadan çekilirken riskli yatırım projelerine sahip olanların piyasada kalması nedeni ile piyasalardaki ters seçim problemi iyice belirginleşmektedir. Bunun nedeni piyasada bulunan katılımcıların çoğunun riskli projelere sahip kimseler olması ve asimetrik bilgi nedeni ile tasarruf sahiplerinin kredi arayışında olan kimselerin risklerini ayırt edememesidir. Bu durumda tasarruf sahipleri herhangi bir kayba uğramamak için ellerindeki fonları finansal piyasalarda arz

---

²³ Frederic S. Mishkin, "Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective", **National Bureau of Economic Research**, July 1990, Working Paper No: 3400, s. 3.

etmemektedirler. Fon arzının daralması ise yatırımları azaltarak iktisadi büyümeyi düşürmektedir.

Hemen belirtmek gerekir ki faiz oranlarındaki artışla birlikte finansal piyasalarda borç aramaya devam edenlerin çoğunlukla riskli yatırım projelerine sahip kimseler olması ve bu nedenle tasarruf sahiplerinin ters seçim problemi ile karşı karşıya kalması faiz oranının ters seçim üzerindeki direkt etkisidir. Faiz oranlarındaki artış, bu direkt etkinin yanı sıra tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların bilançolarını etkilemek suretiyle de dolaylı olarak ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttırabilir. Faiz oranlarındaki artış finansal piyasalardaki katılımcıların faiz ödemelerini arttırarak likiditelerinin azalmasına neden olur. Likiditenin azalması ise borç kullanan kimselerin bu yükümlülüğünü karşılamasını iyice zorlaştırmakla beraber öz sermayelerinin azalmasına neden olur²⁴.

Faiz oranlarındaki yükselme ile birlikte ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artışı, ilk olarak Stiglits ve Weiss tarafından tanıtılan, kredi tayınlamasına neden olur²⁵. Kredi tayınlaması durumunda fiyat mekanizması piyasada arz talep dengesini sağlayamamakta ve bir çok kredi talebi karşılanamamaktadır.

Tam rekabet piyasalarında arz ve talebin uyumlaşması fiyat mekanizması ile sağlanır. Örneğin talep arzı geçerse artan fiyat bir yandan talebi düşürerek diğer bir yandan da arzı arttırarak piyasada dengeyi sağlar. Fiyat mekanizmasını bu işleyişini engelleyen önemli bir faktör piyasada ters seçim ve ahlaki rizikonun varlığıdır. Olası bir talep artışı nedeniyle faiz oranlarındaki artış bankaların kredi uygulamalarını yeniden gözden geçirmesine neden olur. Çünkü artık faiz oranının artışı ile beraber elverişsiz seçim ve ahlaki riziko problemleri piyasada daha etkin hale gelmiştir.

Faiz oranları artışı ve finansal kurumların ve kredi kullananların – kullanacakların - bu artışa verdiği tepki Stiglits ve Weiss'e göre asimetrik bilginin var olduğu finansal piyasalarda ters seçim etkisi ve güdü etkisi olmak üzere iki etki

---

²⁴ Joon-Ho Hahm and Frederic S. Mishkin, "Causes of the Korean Financial Crisis: Lessons for Policy", **National Bureau of Economic Research**, January 2000, Working Paper No: 7483, s.5.

²⁵ Joseph E. Stiglits and Andrew Weiss, "Credit Rationing in Markets with Imperfect Information", **American Economic Review**, Vol.71, June 1981, ss.393-410.

ortaya ıkartır²⁶.

Piyasa faiz oranını artması kuşkusuz finansal kuruluşların gelirlerini arttırmaktadır. Ancak faiz oranındaki her ilave artış aynı oranda gelir artışına neden olmaz. Finansal kurumların gelirlerinin piyasa faiz oranı ile aynı düzeyde artmamasının nedeni artan faiz oranları ile verilen kredilerin geri ödemesinin alınamaması olasılığının da artıyor olmasıdır.

Ters seçim etkisine göre borç talep eden kişilerin bu borçlarını geri ödeme olasılıkları farklıdır. Bankanın beklenen getirisi ise verilen kredilerin geri ödenme olasılığına bağlıdır. Daha önce açıklandığı gibi faiz oranları yükseldikçe finansal piyasalarda daha derin ters seçim problemleri ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle piyasada kredi almaya istekli olanlar; çoğunlukla yükümlülüklerini karşılama olasılığı düşük olanlar, yani kötü kredilerdir. Kötü krediler açılması ise finansal kurumların gelirlerinin azalmasına neden olur.

Gelirlerinde kayba neden olmamak için finansal kurumlar alacağı krediyi ödeme olasılığı yüksek olan kişileri belirlemeye çalışır. İyi kredileri belirlemek oldukça zordur. Finansal kurumlar piyasadaki aktörlerin riskleri hakkında bilgi sahibi olabilmek için faiz oranlarını kullanırlar. Buna göre yüksek faiz oranı ödemeye razı olanlar ortalama da kötü kredi olanlardır.

Özet olarak faiz oranlarını artması, bu artış nedeniyle piyasada kötü kredilerin artması ve finansal kurumların verecekleri kredi hacmini sınırlamaları faiz oranı artışının ters seçim etkisi olarak adlandırılır. Faiz oranlarındaki artışın piyasa üzerindeki diğer bir etkisi ise güdü etkisidir.

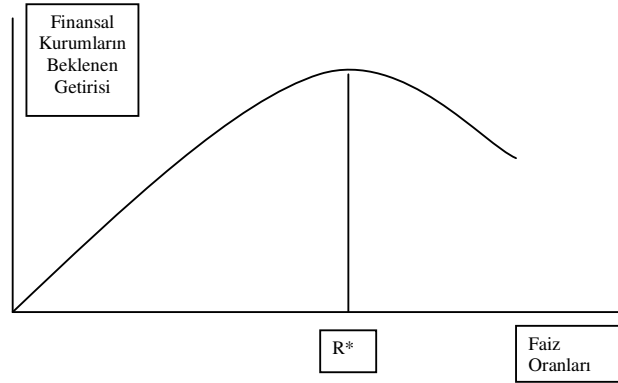
Güdü etkisi faiz oranlarındaki artışın kredi kullananların veya kullanacakların davranışları üzerinde yarattığı etkidir. Faiz oranlarındaki artış başarılı projelerin getirisini düşürmektedir. Bu nedenle kredi kullananlar, başarılı olma olasılıkları düşük ancak başarılı olduğunda yüksek getiri sağlayan projeler gerçekleştirme eğilimi içersine girmektedirler.

Ters seçim ve güdü etkisinden dolayı piyasa faiz oranı ile finansal

---

²⁶ Stiglits and Weiss, a.g.m, s.393.

kurumların gelirlerini maksimize eden faiz oranı birbirinden farklıdır. Şekilde görüldüğü gibi finansal kurumların gelirini maksimize eden faiz oranı R^* iken bu faiz oranında piyasadaki kredi talebi kredi arzını geçmektedir. Çünkü gerçekte piyasadaki kredi arz ve talebini eşitleyen faiz oranı, R^* 'ın çok üzerindedir.

Şekil 2: Kredi Tayınlaması

Geleneksel analize göre aşırı talep durumunda kredi talep edenler bankaya alacakları krediler için yüksek faiz oranları önermektedirler. Böylece artan faiz oranları ile birlikte bir yandan kredi arzı artarken diğer bir yandan kredi talebi azalarak piyasalar dengeye gelir. Ancak R^* üzerinde bir orandan kredi arz edilmesi şekil 2'de görüldüğü gibi finansal kurumlarda gelir kaybına neden olmaktadır. Bankanın yargısına göre ters seçim ve güdü etkisiyle bu faiz oranının (R^*) üzerinde verilen bir kredinin getirisi beklenen getirisinden az olacaktır hatta zarara dönecektir. Bu durumda artan kredi talebi finansal kurumlarca karşılanamamaktadır. Kredi arzının sınırlandırılması nedeniyle piyasa dengeye gelememektedir.

Kredi tayınlaması toplam çıktıdaki dalgalanmaların nedenini üç farklı faktöre bağlı olarak açıklamaktadır²⁷. İlk olarak kredi tayınlaması nedeni ile piyasada optimal denge oluşmamaktadır. İkinci olarak faiz oranları değişmediği halde firmaların sermaye maliyetleri kredi tayınlaması nedeniyle artabilmektedir. Buna göre faiz oranları değişmese bile banka iflasları ve benzeri belirsizlik yaratan nedenlerle kredi tayınlamasının gerçekleşmesi yatırımları azaltarak ekonomiyi

²⁷ Greenwald , Stiglits and Weiss, a.g.m., s. 195.

resesyona sokabilmektedir. Son olarak ise kredi tayinlaması istikrar politikalarının nasıl etkiler yaratacağını ortaya çıkarmaktadır. Buna göre faiz oranlarını düşürerek yatırımları arttırmayı hedefleyen bir para politikası istenen etkiyi yaratamayabilmektedir.

Faiz oranı ve asimetrik bilgi ilişkisi, toplam çıktıdaki azalmanın ve finansal krizlerin doğasının anlaşılmasında, asimetrik bilgi yaklaşımının üzerinde durduğu en önemli konudur. Konunun önemini ortaya koyan bir diğer önemli çalışma Gregory Mankiw'e aittir²⁸.

Mankiw öğrenci kredi piyasasında asimetrik bilgi problemini analiz ederek finansal krizleri açıklamıştır. Mankiw modelinin temelinde Stiglitz ve Weiss' in daha önceden ortaya koyduğu, faiz oranlarındaki artışın borç arayanların ortalama geri ödeme olasılıklarını düşürerek kredi tayinlamasına yol açması gerçeği yatmaktadır.

Mankiw'e göre borç alanların borç verenlere göre borçlarını geri ödeme olasılıkları hakkında çok daha fazla bilgiye sahip olduğu piyasalarda etkin kredi dağılımı gerçekleşmez ve faiz oranlarındaki küçük bir yükselme piyasadaki etkin olmayan kredi dağılımını daha da artırır. Hatta hiç bir faiz oranında piyasa dengesi oluşmaz ve finansal sistem iflas eder.

Mankiw'in analizi önemli makro ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. IS-LM modeline göre sıkı para politikası reel faizleri arttırarak yatırımlar ve toplam talebi düşürür. Bu durumda verimli yatırım projeleri bile karsız hale gelir. Faiz oranlarındaki artışla beraber yatırım projelerinin getirilerinin azalması veya ortadan kalkması ve kredi tayinlaması, kötü durumda olan ve borçlarını ödeyebilecek durumda olup likidite sıkışıklığı içerisinde olan firmaların iflasına neden olur. Bu durum kredilerin geri dönmemesi nedeniyle banka iflaslarına dönüşür. Yatırımların zorlaşması ve firma iflasları ile azalan ekonomik aktivite, kredi tayinlaması ve banka iflaslarının bir sonucu olan para arzındaki bir düşüşle daha da yavaşlar. Bu oluşan durgunluk yeni şirket iflasları ile devam eder.

---

²⁸ Gregory N. Mankiw, "the Allocation of Credit and Financial Collapse", **The Quarterly Journal of Economics**, August 1986, Vol.101, ss,455-470.

1.2.2.2. Ekonomideki Belirsizlikler

Ekonomideki belirsizlik hali ile asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri arasında tam bir korelasyon vardır. Bu iddianın ardında yatan gerçek, belirsizlik yaratan gelişmelerin, riskli ve güvenli kredi ayırımı yapılmasını engellemek suretiyle tasarruf sahiplerinin davranışları üzerinde tesirde bulunacağı düşüncesidir²⁹.

Nitekim Amerika Birleşik Devletleri, Meksika gibi ülkelerdeki finansal krizler başlamadan önce ekonomide belirsizlik yaratan şirket iflasları ve resesyon gibi durumların ortaya çıkması bu görüşü doğrular niteliktedir.

Şirket iflasları veya resesyon gibi beklenmedik olayların yaşanması ekonomide bir belirsizlik ortamı yaratarak, farklı projelere sahip işletmelerin risklerinin tasarruf sahiplerince eşit olarak algılanmasına neden olur. Şöyle ki tasarruf sahipleri bugünün piyasa şartlarıyla karar aldıklarından , borç verecekleri herhangi bir kurumun gelecekteki yükümlülüğünü karşılayamama riskini, bu gün iflas eden veya resesyon şartlarında çalışan firmanın riski ile eşit kabul ederler. Bu durumda tasarruf sahiplerince güvenli yatırım projelerine sahip firmalar da riskli olarak algılanır. Bir anlamda tasarruf sahipleri riskli yatırımcı ile güvenilir yatırımcıyı ayırt edemezler ve bu nedenle ters seçim problemi ile karşı karşıya kalırlar.

1.2.2.3. Öz Sermaye Büyüklüğünü Değiştiren Ekonomik Gelişmeler

Finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini belirginleştiren bir diğer faktör işletmelerin öz sermayelerinin azalmasıdır. Bu iddianın ardında yatan gerçek, öz sermayenin tasarruf sahipleri açısından bir teminat niteliğinde, kredi kullananlar açısından ise projelerini tamamlamak için bir güdü niteliğinde olmasıdır.

---

²⁹ Mishkin, "Asymmetric ...", s.4.

Genel bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde öz sermaye ile ters seçim ve ahlaki riziko arasındaki ilişki aşağıdaki gibi özetlenebilir.

— Tasarruf sahipleri açısından borç verme kararında dikkate alınan en önemli nokta borç alan firmanın yükümlülüğünü yerine getirememesi olasılığıdır. Borç arayışında olan işletmelerin öz sermayeleri, bu işletmelerin borçlarını geri ödeme kapasitesini gösterdiği gibi olası bir geri ödeyememe durumunda tasarruf sahibinin kayıplarının ne kadarını tazmin edebileceğini de ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle öz sermaye tasarruf sahibi açısından bir teminat niteliğindedir³⁰.

İşletmelerin öz sermayelerin azalması ile birlikte tasarruf sahiplerinin olası bir geri ödeyememe durumunda kayıpları artacaktır. Bu durum borç verenlerin ters seçimin sonuçlarına karşı daha az korunması anlamına geleceğinden ellerinde fon bulunanlar borç vermemeyi tercih ederler.

— Öz sermayedeki olumsuz değişimin yarattığı bir diğer etki firmalar üzerinedir. Öz sermayenin azalması, yatırımlarının başarısız olması halinde uğrayacakları zararları azaltacağından firmaları aşırı risk alma eğilimi içersine sokabilir³¹. Bu durumda finansal piyasada ahlaki tehlike problemi daha belirgin bir hal almaktadır.

Öz sermaye büyüklüğünün teminat niteliği, borç arayanların yükümlülüklerini karşılama gücünün bir göstergesi olma özelliği ve son olarak müteşebbis davranışları üzerinde yarattığı etki makro ekonomik istikrarın belirleyicisidir³².

Ekonominin yükselişte olduğu dönemlerde firmaların öz sermayelerinin de aynı oranda iyi olması nedeniyle artan hacimdeki finansal aracılık, yatırımları iyice canlandırarak iktisadi büyümeyi hızlandırır. Bir anlamda iktisadi büyüme sürecinde öz sermayenin hızlandırıcı bir etkisi vardır. Ancak tersi işletmelerin öz sermayelerinin ekonomik daralmayı hızlandırıcı etkisi de söz konusudur.

---

³⁰ Mishkin, "Asymmetric ...", s. 4.

³¹ Ben S. Bernanke and Mark Gertler, "Agency Costs, Net Worth and Business Fluctuations", **American Economic Review**, March 1989, Vol.79, s.15.

³² Bernanke and Gertler, a.g.m., s. 14.

Ekonomideki hızlı büyümeden bağımsız olarak meydana gelen bir şok işletmelerin öz sermayelerini olumsuz etkilediğinde, piyasadaki katılımcılar ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri ile daha şiddetli bir biçimde karşı karşıya kalırlar. Bu durumda tasarruf sahipleri fon arz etme kararlarını tekrar gözden geçirirken, müteşebbisler birden bire aşırı riskli projelere yönelebilirler. Tüm bu gelişmeler sonucunda finansal aracılık hacminin azalması; yatırımları da doğru orantılı olarak etkileyerek ekonominin durgunluğa gitmesine yol açar³³.

Finansal piyasalarda ortaya çıkarak işletmelerin öz sermayesini düşürebilecek başlıca gelişmeler; fiyatlar genel seviyesinin düşmesi, borsanın çökmesi, faiz oranlarının ve döviz kurlarının artması gibi ekonomide meydana gelen beklenmedik olaylardır.

1.2.2.3.1. Fiyatlar Genel Seviyesinin Düşmesi ve Borç Deflasyonu

Irving Fisher 1933 yılında yaptığı bir çalışmayla, büyük bunalım döneminde yaşanan uzun süreli resesyonun finansal piyasaların işleyişindeki zayıflıklardan kaynaklandığını açıklamıştır. Hemen belirtelim ki , Irving Fisher'in asimetrik bilgi literatürüne katkısı, finansal piyasaların işleyişi ile yaşanan resesyon arasında kurduğu bu ilişkiden değil borç deflasyonu kavramını ilk olarak tanıttığından kaynaklanır. Çünkü finansal sistem ile toplan ekonomik çıktı arasındaki ilişki daha önce Veblen Thorsten ve Ralph Hawtrey tarafından fark edilmişti³⁴.

Borç deflasyonu fiyatlar genel seviyesinin uzun süreli olarak düşmesi veya enflasyon oranının beklenenin altında gerçekleşmesi sonucu, borçlu kesimin reel borç yükünün artmasıdır. Borç sözleşmeleri nominal değer üzerinden yapıldığından, fiyatlar genel seviyesindeki uzun önemli beklenmedik bir düşüş veya enflasyondaki beklenenin altındaki bir artış borç yükünü arttırmakta ve geri ödeyememe

---

³³ Bernanke and Gertler, a.g.m., s. 28.

³⁴ Gertler, a.g.m., s.562.

problemlerine neden olmaktadır³⁵. Borçlu kesimin yükümlülüklerini karşılayamaması toplam çıktının azalmasına neden olur. Çünkü reel borçlarının artması bireylerin gelecek beklentilerini kötüleştirip, mevcut harcamalarını kısmasına neden olarak ekonomiyi resesyona sürükler.

Borç deflasyonun diğer bir önemli etkisi, serveti kredi kullananlardan kredi verenlere yeniden dağıtmasından kaynaklanır. Fiyatlar genel düzeyinde öngörülemez düşüşler, kredi kullananların borç yükünü (reel yükümlülüklerini) arttırmasına rağmen, firmanın varlıklarının reel değerini yükseltmez. Kredi kullananların varlıkları ile yükümlülükleri birbirlerine eşit olması gerektiğinden bilançonun pasifindeki borç yükü artışı öz sermayedeki azalış ile dengelenir.

Borç deflasyonunun sonuçları asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde ele alındığında, harcamalar üzerindeki etkisi resesyonu ve finansal krizleri açıklamada önemli değildir. Eğer borç deflasyonu finansal piyasalardaki katılımcıların öz sermayesini azaltıyorsa finansal krizlerin ve toplam çıktıdaki azalmanın açıklanmasında önemli bir değişkendir. Bu iddianın altında yatan gerçek öz sermayenin ahlaki tehlikeyi ortadan kaldıran teminat niteliğinde olmasıdır³⁶.

1.2.2.3.2. Borsanın Çökmesi

İşletmelerin öz sermaye değerinin borsa çöküşü ile birlikte azalması, borsadaki büyük dalgalanmaların neden finansal istikrarsızlıklar yarattığını açıklamaktadır. Borsanın çökmesi durumunda tasarruf sahiplerinin ellerinde bulunan ve teminat niteliğinde olan hisse senetlerinin değeri düşmektedir. Öz sermayeyi oluşturan kalemlerden bir tanesi hisse senetleri değer değişiklikleri olduğundan borsada arz edilmiş olan hisse senetlerinin değerinin düşmesi öz sermayenin de düşmesine neden olur³⁷.

---

³⁵ Charles W. Calorimis and Glenn R. Hubbard, "Price Flexibility, Credit Availability and Economic Fluctuations: Evidence From United States, 1984-1909", **The Quarterly Journal of Economics**, August 1989, Vol. CIV, s.434.

³⁶ Bernanke and Gertler, "Financial Fragility and Economic Performance", s. 105.

³⁷ C Charles W. Calorimis and Glenn R. Hubbard, "Firm Heterogeneity, Internal Finance and Credit Rationing", **Economic Journal**, Vol.100, ss.90-104.

1.2.2.3.3. Faiz Oranları

İşletmelerin öz sermayesi faiz oranlarına karşı da duyarlıdır. Teorik olarak bir işletmenin hisse senetlerinin değeri, firmanın cari varlıklarıyla yaratabileceği gelecekteki nakit akımlarının bu günkü değeridir³⁸. Faiz oranlarının yükselmesi gelecekteki nakit akımının bu günkü değerini azaltarak işletmelerin hisse senetlerinin daha az değerli olmasına neden olur³⁹.

1.2.2.3.4. Döviz Kurlarındaki Beklenmeyen Artışlar

Öz sermayeyi azaltan ekonomideki gelişmeler konusunda üzerinde durulması gereken son bir nokta da döviz kurlarındaki beklenmeyen büyük oranlı artışlardır. Özellikle gelişmiş olan ülkelerde ulusal para aşırı değerlendirildiği zamanlarda bir çok yerli firma yabancı para biriminde borçlanmayı tercih etmektedir. Ancak yerli para beklenmedik bir devalüasyona maruz kaldığında, bu işletmenin bilançosunun kompozisyonu aşağıda özetlendiği şekilde değişmektedir.

— Döviz kurundaki artış ile birlikte işletmenin borç yükü artmaktadır . Çünkü yabancı para türündeki sabit bir yükümlülüğü karşılayabilmek için artık daha fazla yerli para türünde kazanç sağlamak gerekir.

— Eğer işletmenin aktifli dövizle bağlı varlıklardan meydana gelmiyorsa döviz kurundaki artışa rağmen işletmenin aktifinin değeri değişmeyecektir. Bir başka deyişle eğer işletmenin gelirleri borçlandığı yabancı para cinsinden ise döviz kurunun artması işletmenin varlıklarının değerini arttıracaktır.

— İşletmenin varlıkları, borç yükü ile öz sermayesinin toplamına eşittir. Bu nedenle varlık değeri sabitken borç yükü artıyorsa o işletmenin öz sermayesi azalıyor demektir.

---

³⁸ Richard A. Brealey, Stewart C. Myers and Alan J. Marcus, **İşletme Finansının Temelleri**, çev. Ünal Bozkurt, Türkan Arıkan ve Hatice Doğukanlı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, Ekim 2001 ,s. 121.

³⁹ Mishkin, “Asymmetric ...”, s. 5.

1.2.2.4. Banka Panikleri

Finansal sistem, ekonomideki tasarrufların yatırıma aktarılması gibi önemli bir amaca hizmet etmektedir. Finansal sistem içerisinde, bu temel amacın yerine getirilmesini sağlayan en önemli kurum bankalardır. Bankaların tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında gerçekleştirdikleri aracılık düzeyi finansal sistemin başarısını belirler. Bankalar finansal sözleşmelerdeki taraflar için eşit bilgi üreterek bu aracılık hizmetini yürütür.

Bankaların finansal sistem içerisindeki işleyişini engelleyen önemli bir aksaklık banka panikleridir. Banka paniği, bir ya da birkaç bankanın iflas etmesi veya iflas etmeseler bile öz sermaye değerlerinin iyice azalması durumunda ortaya çıkar.

Hemen belirtmek gerekir ki bankaların öz sermaye değerini azaltan bir etken faiz oranlarındaki artışlardır. Kısa vadeli borçlanıp uzun vadeli kredi verdiklerinden finansal sistemdeki bankalar vade uyumsuzluğu ile karşı karşıyadırlar. Bankaların maruz kaldığı vade uyumsuzluğu veri iken faiz oranı artışı ile öz sermaye düşüşü süreci aşağıdaki gibi özetlenebilir⁴⁰.

— Bankaların verdikleri krediler alacak niteliğinde olduğundan bilançonun aktifinde yer alırlar. Bankaların verdikleri kredilerin geri alma vadesi çoğunlukla bir yılı geçtiğinden bu krediler aktifte duran varlıklar grubu içerisinde yer alırlar. Çünkü bir yıl içerisinde nakde çevrilme olasılıkları hemen hemen hiç yoktur.

— Bankaların kullandıkları krediler ise borç niteliğinde olduğundan bilançonun pasifinde yer alırlar. Bankaların aldıkları kredileri geri ödeme vadesi ise genellikle içinde bulunulan cari yıldır. Bu durumda bankaların bu borçları bilanço pasifinde kısa vadeli yabancı kaynaklar grubu içerisinde yer alır.

— Faiz oranlarının artması duran varlık niteliğindeki alacakların bu günkü değerini, kısa vadeli yabancı kaynak niteliğindeki borçların bu günkü

---

⁴⁰ Hahn and Mishkin, a.g.m., s. 3.

değerine oranla çok daha fazla düşürür. Bir başka deyişle faiz oranlarındaki artışla beraber bilanço aktifinin reel değeri, bilanço pasifinin reel değerinden çok daha fazla azalır.

— Bilançoda aktif pasif eşitliği temel bir ilke olduğundan bilanço pasifindeki öz sermayenin reel değeri azalarak bilanço eşitliği sağlanır.

Finansal sistem içerisinde banka paniği yaşanması halinde piyasadaki katılımcılarda, bazı bankaların iflaslarının veya finansal durumunun kötüleşmesinin diğer bankalar için de geçerli olacağı beklentisi doğar. Bu beklentinin derecesine göre banka panikleri finansal sistemi iki farklı şekilde etkiler.

İlk olarak tasarruf sahipleri düşük düzeyde de olsa, bir çok bankanın iflas edeceği düşüncesine sahiplerse, bankalarda mevduat yaratmazlar. Bu durumda finansal sistem içerisinde fon arzı önemli bir şekilde azalır ki bu durumun finansal piyasalarda yarattığı etki faiz oranlarının yükselmesidir. Yüksek faiz oranları ise finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin iyice artmasına neden olur. Daha şiddetli seyreden banka paniklerinde ise tasarruf sahipleri mevduat yaratmaktan kaçınmak bir yana, bankalara hücum ederek mevcut mevduatlarını geri çağırılmaktadırlar (Mevduat Kaçışı). Ancak bütün mudilerin paralarını geri alma talebiyle bankaya hücum etmesi halinde hiçbir banka bu talebi karşılayamaz. Bu durumda ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin artmasından çok daha öte finansal sistemin tamamen çökmesi gibi bir durum ortaya çıkabilir.

Finansal kriz öncesi yaşanan banka paniklerinin büyüklüğü ile bankacılık sistemindeki asimetrik bilginin düzeyi arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Asimetrik bilgi nedeniyle çeşitli bankaların yükümlülüklerini karşılayabilme kapasiteleri mevduat sahiplerince ayırt edilemediğinden, banka paniği durumunda mevduat kaçışı, riskli birkaç bankadan olması gerekirken, sistemdeki tüm bankalardan olur⁴¹. Bu durumda bankacılık sisteminin aracılık hizmeti iyice azalır.

Son olarak banka paniklerinin önemli bir özelliği kendisini besler yapısıdır. Bankaların iflas edeceği korkusu tasarruf sahiplerini mevduatlarını geri çağırılmaya zorlamaktadır. Mevduat kaçışı ise bankaların likiditesini iyice düşürür. Bu durumda

---

⁴¹ Mishkin, "Asymmetric ...", s. 7.

bir yanda bankaların iflas edeceği beklentisi iyice yayılırken diğer bir yandan da bankacılık sisteminden geri çağrılan mevduat büyüklüğü iyice artar. Doğal olarak kendi kendini besleyen bu süreç bankaları iflasa götürmektedir⁴².

1.2.3. Asimetrik Bilgi Problemi , Toplam Çıktıda Azalma ve Finansal Kriz İlişkisi

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre toplam çıktıdaki azalma ve finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin kötüleşmeye başladığı bir finansal karmaşadır⁴³. Buna göre Asimetrik bilgi yaklaşımı finansal sektördeki mikro düzeydeki aksaklıkların toplam çıktıyı nasıl düşürdüğünü ve krizi nasıl ortaya çıkardığını açıklar. Asimetrik bilginin artışı, finansal krizin başlaması ve toplam çıktının düşmesi sürecinde ortaya çıkan temel ilişkiler şekil 3’de sistematik olarak görülebilir.

Şekil 3’de de görüldüğü gibi faiz oranlarındaki artışlar, borsa düşüşleri ve belirsizliğin artması kredi piyasalarında ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin şiddetini arttırmaktadır. Finansal sistemin temel amacı olan fon aktarımını engelleyen bu durum yatırımların ve dolayısıyla ekonomideki işlem hacminin düşmesine neden olur.

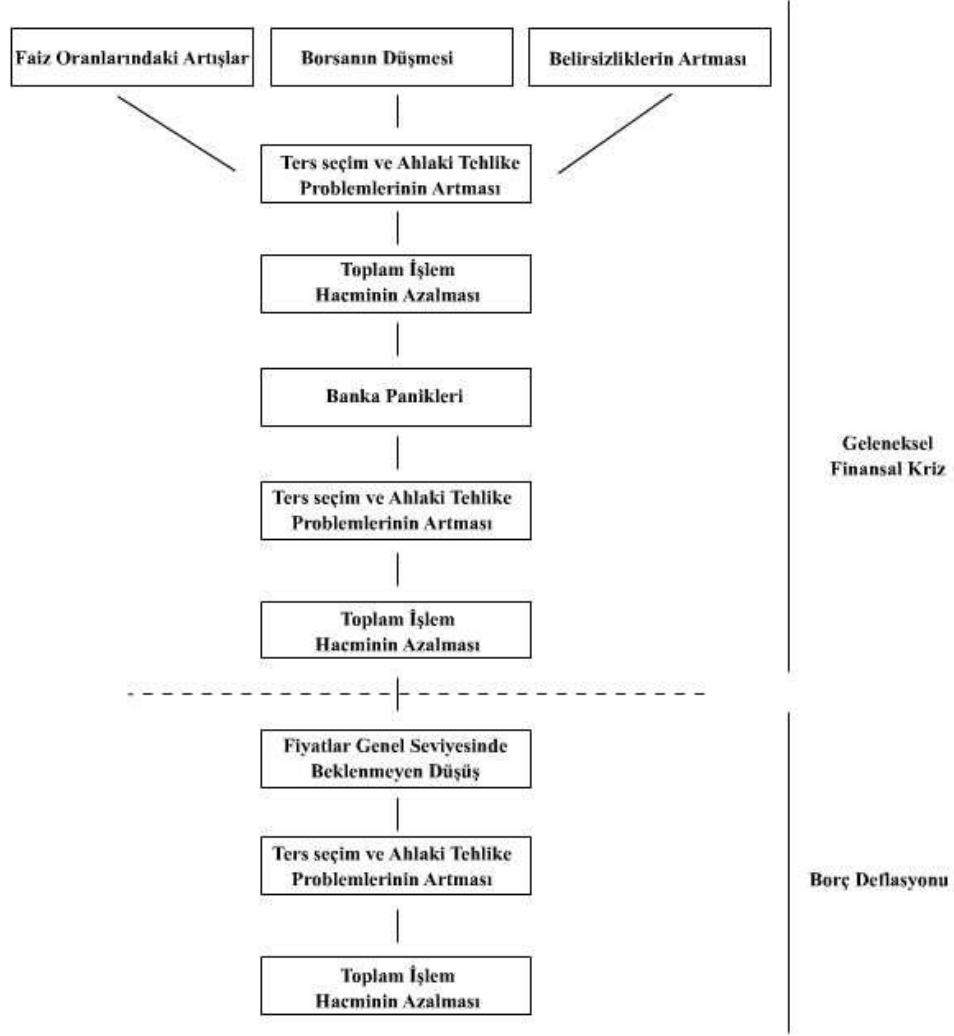
İş koşullarının kötüleşmesi ve bu aşamada bazı bankaların finansal durumlarına ilişkin ortaya çıkan belirsizlikler ve tasarruf sahiplerinin asimetrik bilgi nedeniyle riskli veya güvenli bankaları ayırt edememesi; tasarruf sahiplerinin mevduat yaratmaktan kaçınmasına ve çoktandır mevduatları olanların bu paraları bankalardan geri çağırmasına neden olur⁴⁴. Banka paniği olarak adlandırılan bu gelişme, faizleri daha da yükselterek ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin iyice artmasına, arz edilen fonların ve ekonomideki işlem hacminin azalmasına yol açar.

---

⁴² Bernanke, a.g.m., s. 259.

⁴³ Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s.8.

⁴⁴ Mishkin, “Asymmetric ...”, s. 40.

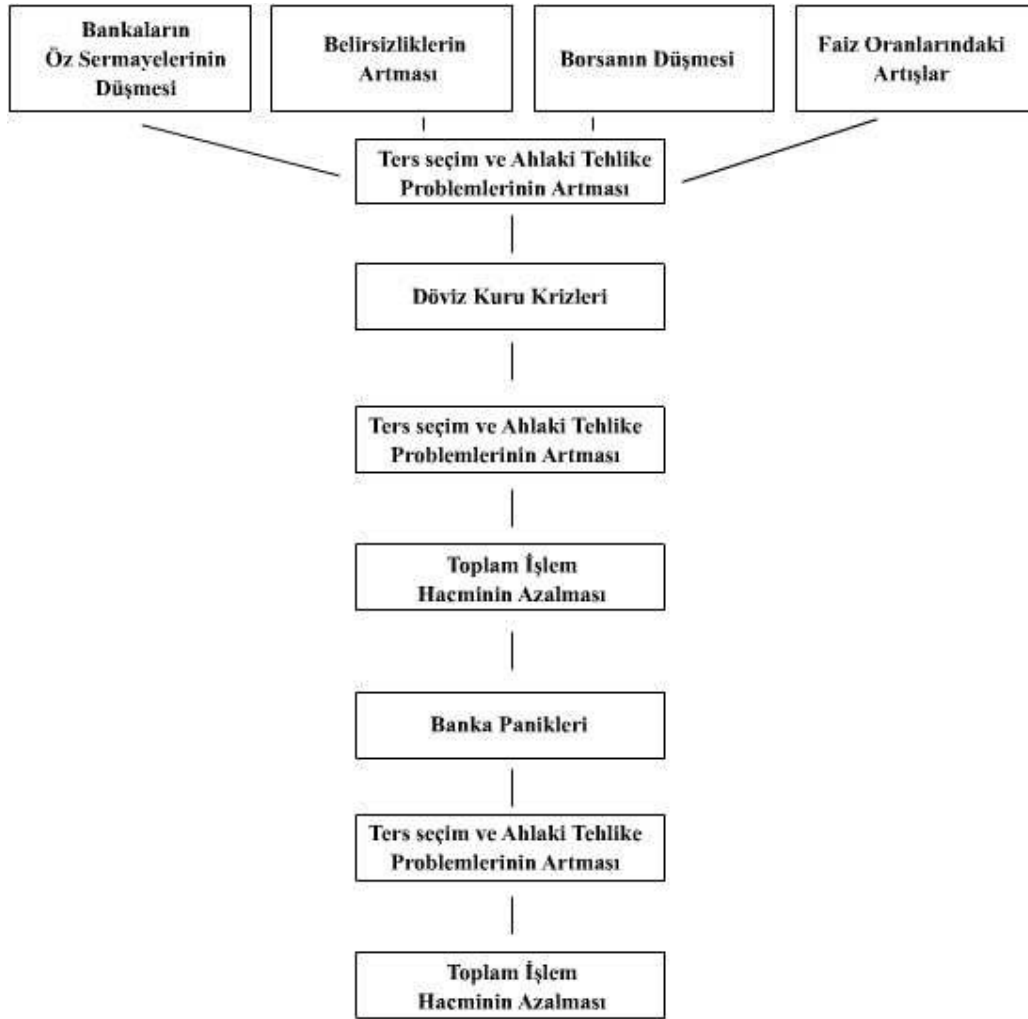
Şekil 3: Gelişmiş Ülkelerdeki Finansal Krizin Oluşumu

Ekonomik daralmayı fiyatlar genel seviyesinin düşmesi takip eder. Daha önce de açıklandığı gibi fiyatların düşmesi borç deflasyonuna neden olarak ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin çok daha fazla artmasını sağlar. Ve bir çok kez tekrarlandığı gibi ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artışı ekonomideki fon arzını ve dolayısıyla işlem hacmini asgari düzeylere düşürür.

Asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde finansal krizlere ilişkin açıklamaları tamamlamadan önce üzerinde durulması gereken önemli bir konu gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerdeki krizlerin oluşumunda iki noktada farklılıkların olduğudur. Şekil 4’de görülebileceği gibi bu farklılıklar; banka bilançolarında

kötüleşme probleminin ve döviz kuru krizinin daha çok gelişmekte olan ülkeler için geçerli iken ve borç deflasyonunun gelişmiş ülkelerin yaşadığı bir problem olmasıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin kendilerine özgü bazı problemler yaşamalarının başlıca nedeni finansal piyasalarının mimarisindeki hatalardır. Gelişmiş ülkelerde finansal sistem en ağır düzenlemelerin yapıldığı piyasalar iken gelişmekte olan ülkelerde finansal kurumların risk değerlendirme sistemleri yeterince gelişmiş değildir. Finansal düzenleme ve denetimler yetersiz seviyedir. Mevduat sigortası gibi kredi kullananları aşırı risk alma yönünde motive edecek bir çok düzenleme mevcuttur.

Şekil 4: Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizin Oluşumu

Finansal yapılarındaki bu zayıflıklara rağmen bir çok gelişmekte olan ülke iktisadi büyümesini hızlandırmak için finansal serbestleşme seçeneğini kullanmaktadır. Yabancı sermayenin ülke içine girebilmesi için yüksek faizlerle borçlanılmakta ve döviz kuru dolara sabitlenmektedir.

Bu şartlar altında gelişmekte olan ülkelerdeki finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttıran ve ekonomiyi finansal krize sürükleyen aşağıdaki süreçler yaşanır.

1. Zayıf bir finansal sistem veri iken, serbestleşme sonucu ülkeye yoğun sermaye girişi nedeniyle kredi arzının artması, kendisinden beklenen faydayı sağlamak yerine bankaları ve kredi kullananları aşırı risk alma yönünde motive eder. Bu durumda borçluların çoğu yükümlülüklerini karşılayamaz ve verdikleri kredileri geri alamadıkları için finansal kurumların öz sermayeleri düşer.

Bir çok finansal kurumun öz sermayesinin düşmesi kendi başına ülkeyi finansal krize sürükleyebilecek bir gelişmedir⁴⁵. Daha önce de açıklandığı gibi öz sermayedeki düşüşler iki farklı yolla finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin artmasına neden olur. İlk olarak öz sermayenin teminat niteliği ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin derecesini belirleyen önemli bir etkidir. İkinci olarak öz sermayelerinin düşmesi bazı bankaların yükümlülüklerini karşılayamamasına neden olur ki bu durumda banka paniği ortaya çıkar ve banka paniği kaynaklı faiz oranlarındaki bir artış ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttırır.

2. Sabit döviz kuru rejiminin benimsendiği ülkelerde bankaların öz sermayelerinin erimesi ekonomiyi döviz krizine sürükleyen en önemli gelişmedir. Finansal kurumların öz sermayelerinin azalması, merkez bankasının spekülâtif ataklara karşı ulusal paranın değerini korumasını engeller. Çünkü merkez bankasının spekülâtif hareketler karşısında ulusal paranın değerini koruyabilmesi için faiz oranlarını yükseltmesi gerekir ki bu durumda yükselen faiz oranları, direk veya öz sermaye üzerindeki azaltıcı etkisi nedeniyle dolaylı olarak ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttırarak ve kredi tayınlamasına neden olur. Bu durum bankacılık sektörünün öz sermaye yapısını iyice kötüleştirir ve hatta sektörü iflas

---

⁴⁵ Hahm and Mishkin, a.g.m., s. 7.

etme noktasına getirir. Bu noktada yatırımcılarda, finansal kesimin zayıflıkları nedeniyle merkez bankasının spekülâtif ataklar karşısında faiz oranlarını yükselterek ulusal paranın değerini korumaya çok fazla niyetli olmayacağı beklentisi doğarsa, spekülâtif atağın derecesi daha da artar. Bu şartlar altında merkez bankasının ulusal paranın değerini taahhüt ettiği seviyede tutması imkansızlaşır ve devalüasyon gerçekleşir.

3. Devalüasyon yani yerli paranın değer kaybı gelirleri yabancı para biriminden olmamasına rağmen yükümlülükleri yabancı paraya bağlı olan reel ya da finansal kurumların öz sermayelerini azaltarak ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttırır.

4. Gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz sürecinde genellikle borç deflasyonu aşaması görülmemektedir. Bunun nedeni gelişmekte olan ülkelerde fiyatlar genel seviyesinin düşmesinin ya da beklentilerin altında artmasının çok rastlanılan bir durum olmamasıdır. Ayrıca söz konusu ülkelerde sözleşmeler kısa vadelerde yenilendiği için fiyatlar genel seviyesinin düşmesi veya beklenin altında artması öz sermaye değeri üzerinde bir değişiklik yaratmamaktadır⁴⁶.

1.2.4. Finansal Krizler ve Asimetrik Bilgi Yaklaşımı Çerçevesinde Ülke Deneyimleri

Finansal krizlerin asimetrik bilgi çerçevesinde teorik olarak açıkladıktan sonra sıra dünyadaki belli başlı finansal kriz örneklerini incelemeye gelmiştir. Finansal kriz yaşayan ülkelerdeki gelişmelerin asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde incelenmesi, krizlerin diğer yaklaşımlarla açıklanamayan özelliklerine açıklık kazandıracaktır. Bu çerçevede, önce gelişmiş bir ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki finansal krizler ele alınacak, daha sonra ise gelişmekte olan ülkelerdeki finansal krizler hakkında asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde açıklamalar yapılacaktır

---

⁴⁶ Hahn and Mishkin, a.g.m., s. 5.

1.2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaşanan Finansal Krizler

Amerika Birleşik Devletleri bir tanesi büyük bunalım olmak üzere 1800-1940 yılları arasında çeşitli büyüklüklerde finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizlerden hiç biri birden bire ortaya çıkmış değildir. Tersine bu krizlere öncülük eden bazı gelişmeler vardır.

Hatırlatmak gerekir ki asimetrik bilgi yaklaşımına göre, şirket iflasları gibi ekonomide belirsizlik yaratan gelişmeler, faiz oranlarındaki artış, şirketlerin öz sermayelerinin düşmesi ve banka panikleri finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini kötüleştirerek finansal krize neden olan dört temel faktördür.

Nitekim tablo 1'de de görülebileceği gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde finansal kriz sürecinde gerçekleşen olaylar ve zamanlamaları finansal krizlerin asimetrik bilgi yaklaşımı çerçevesinde açıklanabileceğini kanıtlar niteliktedir. Finansal kriz; direk olarak banka paniği ile başlamak yerine, krizden birkaç ay önce faiz oranlarının artışı, borsa çöküşü ,şirket iflasları gibi finansal piyasalardaki aksaklıklarla kendini göstermektedir.

Gerçektende 1857 krizinde; faiz oranları 1857 ekimindeki banka paniğinden 3 ay önce temmuz ayında artmaya başlamıştır(bkz. Tablo 4). Temmuz ayı ayrıca ekonomik resesyonun başladığı aydır. Ağustos ayında ise demiryollarına büyük yatırımları bulunan önemli bir finansal kuruluş , the Ohio Life Insurance & Trust , iflas etmiştir. The Ohio Life & Trust şirketinin iflası mevduatların New York'tan çekilmesine neden olarak Eylül ayında bir bankanın iflas etmesine yol açmıştır. Eylül ayındaki bu banka iflasını sermaye yapıları çok güçlü olmayan bir çok demiryolu şirketinin iflası takip etmiştir. Ekim ayında ise büyük demiryolu şirketleri, Erie & Pittsburgh ve the Fort Wayne & Chicago, iflas etmiştir. Tüm bu gelişmelerden sonra New York'ta ağır seviyede banka paniğinin başlaması ve tüm

ülkeye yayılması ekim ayında olmuştur⁴⁷. Banka panikleri ise ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini iyice kötüleştirerek yatırımların ve dolayısıyla ekonomideki işlem hacminin iyice düşmesine yol açmıştır. Ekonominin normale dönmesi ise 1958 yılının aralık ayını bulmuştur.

1857 yılındaki finansal krizi, 1873 ,1884 , 1890 , 1893 , 1907 deki finansal krizler ve nihayetinde 1941'deki büyük bunalım takip etmiştir. Denebilir ki, 1800-1940 yıllarına yaşanan Amerika'daki finansal krizlerde ortaya çıkan gelişmeler; bazen şiddet ve zamanlama olarak farklılıklar gösterse de temelde aynı karaktere sahiptir. Büyük bunalım da dahil olmak üzere 1857-1941 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan tüm krizlerin benzer ve farklı yönleri aşağıdaki gibi özetlenebilir⁴⁸.

1. 1873 yılındaki banka paniği hariç tüm banka panikleri ekonomideki resesyona sonrasında ortaya çıkmıştır.

2. 1873 paniği hariç olmak üzere diğer tüm banka paniklerinden birkaç ay öncesinde, borsa endeksi düşmeye ve düşük ve yüksek kaliteli menkul değerler arasındaki faiz farkı yükselmeye başlamıştır⁴⁹.

3. Birçok banka paniği likidite krizi özelliğine sahiptir.

4. Banka panikleri öncesi büyük finansal veya finansal olmayan kurumların iflası gerçekleşmektedir(1857 Yılı'nda the Ohio Life Insurance & trust Co, 1873 Yılı'nda The Northern Pacific Railroad ve Jay Cooke & Co, 1884 Yılı'nda Grant & Ward , 1893 Yılı'nda the National Cordage Co, 1907 Yılı'nda the Knickerbocker Trust Company ve 1930 Yılı'nda Bank of United States, Bkz.Tablo 4)

⁴⁷ Mishkin, "Asymmetric ...", p. 12.

⁴⁸ Mishkin, "Asymmetric ...", p. 26.

⁴⁹ Söz konusu literatüre ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Mishkin, "Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective", s.4 ve Regina W. Moerman, "the Role of Information Asymmetry and Financial Reporting Quality in Debt Contracting: Evidence from Secondary Loan Market", <http://faculty.fuqua.duke.edu/seminarscalendar/Moerman.pdf>, (13.12.2006) ss.1-51.

Faiz oranı ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttıran önemli bir etken olmakla birlikte diğer bir yandan da finansal piyasalardaki asimetrik bilginin seviyesini ortaya koyan bir ekonomik gösterge niteliğindedir. Bu yaklaşıma göre, faiz oranlarının artışı farklı kalitedeki borçlanma araçlarının getirilerini farklı oranda değiştirecektir. Buna göre faiz oranlarının artması ile beraber, hakkında bilgi edinilmesi kolay ve düşük riskli yatırım projelerine sahip yatırımcıların katlanması gereken faiz maliyeti çok az artarken hakkında bilgi edinimi zor ve riskli yatırım projelerine sahip olan yatırımcıların katlanması gereken faiz maliyeti çok daha fazla artacaktır.

5. Banka panikleri öncesinde yüksek kaliteli menkul değerlerle düşük kaliteli menkul kıymet getirileri arasındaki fark artmaya başlarken krizin akabinde bu fark azalmaya başlamaktadır. 1873 , 1907 yıllarında ve büyük bunalımın yaşandığı yıllarda ise banka paniği sonrasında da düşük ve yüksek kaliteli menkul kıymetlerin getirileri arasındaki fark açılmaya devam etmiştir. Getiri farkının bu seyrinin nedeni banka paniği sonrası resesyonun ve deflasyonun var olmasıdır. Resesyon ve deflasyon işletmelerin öz sermayelerini olumsuz yönde etkileyerek ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin artmasına neden olmuştur. Bu nedenle faiz oranları arasındaki fark banka paniği sonrasında da artış göstermektedir⁵⁰. Bu süreç resesyonun uzun sürmesine neden olmuştur.

6. 1857, 1873, 1893, 1907 ve büyük bunalım banka paniğinin en şiddetli yaşandığı ve işlem hacminde en fazla daralmanın olduğu yıllardır. Finansal krizlerin şiddeti ile ekonomideki işlem hacminin daralma derecesi arasında ters yönlü kuvvetli bir ilişki vardır. Ekonomideki işlem hacmi ise asimetrik bilgiye dayalı ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin yatırımlar üzerindeki etkisi ile doğru orantılıdır. Ters seçim ve ahlaki riziko problemleri ise banka paniklerinin şiddeti ile doğru orantılıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1800-1940 yılları arasındaki finansal krizler öncesinde belirsizliğin artması, faiz oranlarının yükselmesi, borsanın çökmesi kredi piyasalarında bir yandan ters seçim problemini arttırırken , diğer bir yandan da işletmelerin öz kaynaklarını düşürerek ahlaki tehlike problemini arttırmıştır . Ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artması nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tasarruf sahipleri borç vermeye çok istekli olmadığından yatırım ve toplam işlem hacmi azalmıştır⁵¹.

İş koşullarının kötüleşmesi ve asimetrik bilgi mevduat sahiplerinin bankaların finansal durumlarını değerlendirme imkanını ortadan kaldırdığından, mudiler bankaya yatırdıkları mevduatlarını geri alamayacakları endişesiyle bankalara hücum ederek mevduatlarını geri çağırılmışlardır. Banka paniği olarak adlandırılan bu durum neticesinde tabloda görüldüğü gibi Amerika Birleşik

⁵⁰ Mishkin, "Asymmetric ...", s. 15.

⁵¹ Frederic S. Mishkin, "Understanding Financial Crises: a Developing County Perspective", **National Bureau of Economic Research**, May 1996, Working Paper No: 5600, s. 25.

Devletleri'ndeki tüm krizlerin öncesinde meydana gelen banka paniği bir çok bankanın iflasına yol açarak finansal aracılık seviyesinin azalmasına, faiz oranının iyice artmasına ve ekonomideki belirsizlik halinin derinleşmesine dolayısıyla toplam çıktının azalmasına neden olmuştur⁵².

---

⁵² Mishkin, "Understanding ...", s. 26.

Tablo 1 : Amerika Birleşik Devletleri'nde 1857-1930 Döneminde Yaşanan Finansal Krizlerin Öncesinde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler

	Faiz Oranlarındaki Değişim	Ekonomide Belirsizlik Yaratan Gelişmeler	Öz Sermaye Büyüklüğünü Değiştiren Gelişmeler	Banka Panikleri
1857 Krizi (Ekim)	<p>Banka paniğinden üç ay önce 1857 temmuzunda güvenli menkul kıymetlerle , riskli menkul kıymetler arasındaki getiri farkı artmaya başlıyor.</p> <p>Faiz oranları banka paniğinden çok daha öncesinde artmaya başlıyor.</p>	<p>25 ağustos tarihinde önemli bir finansal kurum olan ve büyük tutarlarda demiryolu yatırımları bulunan the Ohio Life Insurance & Trust şirketi iflas ediyor.</p> <p>Eylül ayında düşük sermayeli demiryolu şirketleri Delaware, Lackawanna & Western, Fond Du Lack iflas ediyor.</p> <p>Ekim ayında büyük demiryolu şirketleri Erie & Pittsburgh , Fort Wayne & Chigago ve Reading & Illinois Central iflas ediyor.</p>	<p>Borsa endeksi 1857 yılının başlarında düşmeye başlıyor. Borsadaki ani ve büyük düşüş ise eylül ve ekim aylarında gerçekleşiyor.</p>	<p>the Ohio Life Insurance & Trust şirketinin iflası ile birlikte mevduatlar New York'taki bankalardan çekilmeye başlıyor ve bu gelişmenin sonucunda eylül ayında ilk banka iflası gerçekleşiyor. New York'taki bankalardan büyükün mevduat kaçışı ise ekim ayında başlıyor. Ekim ayının ortalarında ise New York'taki banka paniği tüm ülkeye yayılıyor.</p>

Tablo 1 Devam : Amerika Birleşik Devletleri'nde 1857-1930 Döneminde Yaşanan Finansal Krizlerin Öncesinde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler

<p>1873 Krizi (Eylül)</p>	<p>Güvenli menkul kıymetlerle, riskli menkul kıymetler arasındaki getiri farkı finansal kriz öncesinde önemli bir artış göstermiyor. Ancak banka paniği ve borsa çöküşü ile birlikte bu fark büyük bir atlama yapıyor.</p> <p>Faiz oranları, banka paniği ve borsa çöküşünden 1 ay önce artmaya başlıyor.</p>	<p>Eylül ayının başlarında New York Warehouse & Security şirketi iflas ediyor.</p> <p>Amerika Birleşik Devletleri' nin en saygın finansal kurumlarından olan Jay Cooke & Co 18 Eylül tarihinde, Fisk & Hatch 19 Eylül Tarihi'nde iflas ediyor.</p>	<p>Borsa, Jay Cooke & Co Şirketi'nin iflasının duyulması ile birlikte 18 Eylül tarihinde çöküyor.</p> <p>20 Eylüldeki banka iflasları neticesinde borsa 30 Eylül'e kadar kapatılıyor.</p>	<p>18 Eylüldeki borsadaki çöküşün ve Jay Cooke & Co şirketinin iflasının duyulması banka paniğini başlatıyor ve iki gün sonra Union Trust şirketi ve Commonwealth Ulusal Bankası İflas ediyor.</p>
<p>1884 Krizi (Mayıs)</p>	<p>1884 şubatındaki borsa çöküşüne kadar güvenli menkul kıymetlerle, riskli menkul kıymetler arasındaki getiri farkı azalırken bu tarih itibarıyla bu fark açılmaya başlamıştır.</p>	<p>1982 yılının nisan ayında ekonomide resesyon başlıyor.</p> <p>8 Mayıs 1884 tarihinde Grand & Ward şirketi iflas ediyor.</p> <p>14 Mayıs 1884 tarihinde Metropolitan Ulusal Bankası kapanıyor.</p> <p>16 Mayıs tarihinde A.W. Dimock & Co ve Fisk & Hatch iflas ediyor. Bu şirketlerin iflası bunlarla bağlantılı küçük bir çok bankanın iflasını getiriyor.</p>	<p>1884 şubatında borsa düşmeye başlıyor</p>	<p>Mayıs banka paniğinin başladığı ay olarak kayıtlara geçiyor.</p>

Tablo 1 Devam : Amerika Birleşik Devletleri'nde 1857-1930 Döneminde Yaşanan Finansal Krizlerin Öncesinde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler

<p>1890 Krizi (Kasım)</p>	<p>Faiz oranları krizden birkaç ay önce yükselmeye başlıyor. Güvenli menkul kıymetlerle , riskli menkul kıymetler arasındaki getiri farkı finansal krizin çok daha öncesinde artmaya başlıyor.</p>	<p>İngiltere Bankası'nın iskonto oranını %5 den %6'ya çıkarması New York'taki para piyasalarında belirsizlik yaratıyor. Bu gelişme ile beraber borsanın kasım ayındaki büyük çöküşünün hemen arkasından Decker, Howell & Co iflas ediyor. Bu iflası J. C. Walcoot & Co' nun iflası takip ediyor</p>	<p>Borsa krizden birkaç ay öncesinde düşmeye başlıyor. Borsadaki büyük çöküş kasım ayında gerçekleşiyor</p>	<p>Finansal veya Finansal olmayan kurumların iflası ve belirsizlik yaratan diğer gelişmeler üzerine banka paniği başlıyor. Bu panik neticesinde North River Bank iflas ediyor.</p>
<p>1893 Krizi (Haziran)</p>	<p>Faiz oranları kriz öncesinde yükselmeye başlıyor.</p>	<p>Sermaye Piyasalarındaki en değerli firmalardan biri olan National Cordage Co. 4 Mayıs 1893 Tarihi'nde iflas ediyor. Haziran ayının son haftasında (banka paniğinin akabinde) Lake Erie & Western Railroad ve Wisconsin Marine & Fire Insurance Şirketi iflas ediyor.</p>	<p>Borsa endeksi kriz öncesinde düşmeye başlıyor. National Cordage Co. İflasının duyulması ile birlikte borsa çöküyor. Haziran ayının sonundaki iflaslar ve banka paniği borsada yeni , büyük bir çöküşe neden oluyor.</p>	<p>Borsanın çökmesi , iflaslar ve bankaların kredi yükü haziran ayında banka paniğine neden oluyor. New York'taki bankalarda bulunan mevduatların büyük bir kısmı geri çekiliyor. Banka paniği sonucu, şubat 1893 - Haziran 1894 yılları arasında Amerika'daki bankaların % 5 i iflas ediyor</p>

Tablo 1 Devam : Amerika Birleşik Devletleri'nde 1857-1930 Döneminde Yaşanan Finansal Krizlerin Öncesinde Meydana Gelen Ekonomik Gelişmeler

1907 Krizi (Ekim)	Faiz oranları ve faiz oranları farkı krizden bir kaç ay önce artmaya başlıyor (Krizden 6 Ay Önce).	United Copper Company kurucularının spekülatif işlemlerini finanse etmek için kurulmuş bir şirketti. Bu şirketin kayıpları, bağlantılı bankalar hakkında piyasada belirsizliğin oluşmasına yol açtı.	Borsa 24 ekim tarihinde Lincoln Trust Şirketinin iflasının duyulması ile birlikte çöküyor.	Knickerbocker Trust Şirketi'nin United Copper ile bağlantılı olduğunun anlaşılması bu banka üzerine yoğun bir hücum başlattı. Bu banka hücumu nedeniyle 22 Ekim tarihinde Knickerbocker Trust iflas etti. Bu iflastan hemen iki gün sonra 24 Ekim tarihinde Lincoln Trust Şirketi iflas ediyor.
Büyük Bunalım Dönemi	1930 yılının kasım ve Aralık Aylarında faiz oranları ve faiz farkı artmaya başlıyor. Faiz oranlarının borsa çöküşü gibi birçok olumsuz gelişmeye rağmen 1930 kasımı öncesinde yükselmemesinin nedeni merkez bankasını sağladığı likiditedir.	Banka paniği sonucunda 352 adet banka iflası ve bu banka iflaslarını reel sektördeki bir çok şirketin de takip etmesi bu dönemde Amerikan ekonomisini büyük bir belirsizlik ortamına sürüklemiştir.	Ekim 1929; borsanın çöktüğü ve krizin başlangıcı olarak algılanılan yıldır.	Banka paniği 1930 yılını kasım ayında başlıyor. Banka paniği sonucunda 352 adet banka iflasa gidiyor.

Kaynak: Mishkin, "Asymmetric ...", ss 8-35

1.2.4.2. Meksika Krizi (1994-95)

Meksika'da 1994 yılının aralık ayında başlayan finansal krizi birinci nesil modellerle açıklamaya çalışan akademisyenler krizin nedeni olarak olumlu konjonktür etkisiyle ülkeye gelen kısa dönemli sıcak parayı, değerlenmiş kuru, yüksek cari ödemeler açığını, özel tasarruflardaki düşüşü ve politik istikrarsızlıkları

gördüler⁵³. Gerçekte akademisyenlerin bu görüşü doğru olmakla birlikte sadece hangi faktörlerin krize yol açtığını açıklamada başarılı olmuştur ancak bu faktörlerin nasıl krizi tetiklediğini açıklamada yetersiz kalmıştır. Asimetrik bilgi yaklaşımı Meksika'daki kredi piyasalarında ters seçim ve ahlaki riziko problemleri üzerine odaklanarak krizi açıklayan diğer modelleri tamamlamıştır.

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre Meksika'da 1990'ların başından 1994'e kadar ortaya çıkan dört önemli gelişme kredi piyasalarında ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttırarak finansal krize neden olmuştur. Bu gelişmeler bankaların öz sermayelerinin düşmesi, faiz oranlarını artması, borsadaki düşüş trendi ve ekonomide ortaya çıkan belirsizliklerdir.

Meksika 1990 yılının başlarında bir çok kamu bankasını özelleştirmiş ve finansal piyasalarını deregüle etmiştir. 1990 yılı başında gerçekleştirilen bu yapısal değişiklik kredi piyasalarında işlem hacminin artmasına neden olmuştur. Nitekim bankaların reel kesime açtığı kredilerin gayri safi yurt içi hasılaya oranı 1988 yılında % 10 iken, bu oran 1994 yılının başlarında %40 in üzerindedir⁵⁴.

Meksika'da kredi hacmi büyük ölçüde artmış olmasına rağmen gerekli düzenlemeler yapılmamış olduğundan finansal piyasalar önemli bir risk altındaydı. Ticari bankalar kredi kullanıcılarının finansal durumlarını derecelendirme (screening), izleme (monitoring) imkanına sahip değillerdi. Ayrıca devletin bankalar üzerine yoğun bir desteği vardı. Bu dönemde devletin bankalara desteği GSMH'ın % 7,5 ine ulaşmıştı⁵⁵. Bu nedenle bankaların verdikleri kredilerin önemli bir kısmı marjinal kurumlara aktarıldı. Bankalar verdikleri kredilerin büyük bir bölümünü geri alamadıklarından öz sermayeleri olumsuz yönde değişti. Bu şartlar altında kredi hacminin daha da artması 1994 sonlarına doğru Meksika için daha fazla mümkün gözüküyordu. Çünkü öz sermayeleri eriyen bankalar durumlarını iyileştirmek için 1994 yılı öncesindeki kadar kredi vermeye istekli davranmamaktaydılar.

---

⁵³ Muhammet Akdiş, **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul : Beta Basım Yayım , Haziran 2000, s. 63.

⁵⁴ Frederic S. Mishkin, **The Economics of Money Banking and Financial Markets**, USA: Addison Wesley, 5th ed, 1997, s. 221.

⁵⁵ Brenda H .Gonzales , Ceyla Pazarbaşıoğlu, and Robert Billings, "Determinants of Banking System Fragility: a Case Study of Mexico", **IMF Staff Papers**, September 1997, Vol.44, s.297.

1994 yılı başlarında bankaların kredi arzını sınırlaması Meksika’ da faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Ancak Meksika’da faiz oranlarının yükselmesi sadece kredi arzının azalmasından kaynaklanmamıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde enflasyonla mücadele amacı ile 1994 Şubatında faiz oranlarının merkez bankası tarafından yükseltilmesi Meksika’da faizlerin yükselmesi yönünde ikinci bir baskıyı ortaya çıkarmıştır⁵⁶. Ayrıca Meksika Merkez Bankası Peso’nun döviz piyasalarındaki değerini koruyabilmek için faiz oranlarını yükseltmiştir. Daha önce de açıklandığı gibi direk ve dolaylı olarak faiz oranlarının yükselmesi kredi piyasalarında asimetrik bilgiye dayalı problemlerin artmasına neden olmuştur.

1990-94 döneminin bir özelliği Meksika’nın beklenmeyen politik gelişmeler nedeniyle belirsizliklerle karşı karşıya kalmış olmasıdır. Ocak 1994 te Chiapas gerillalarını ayaklanması ve ağustos 1994’te gerçekleşecek seçimler için kampanya sürecinde iktidardaki partinin başkanlık adayı olan Luis Coloso’nun 23 Mart tarihinde siyasi bir cinayete kurban gitmesi gibi iki siyasi şok ülkenin siyasi istikrarı hakkındaki kuşkuları arttırmıştır⁵⁷. Belirsizlik yaratan bu gelişmelerin üzerine borsanın 1994 yılının aralık ayında çökmesi, finansal veya reel kurumların öz sermayelerinin bilanço büyüklüğü içerisindeki payının azalmasına neden olarak ters seçim ve ahlaki riziko problemlerini arttırmıştır.

1990-94 yılları arasında ortaya çıkan bu gelişmelerin yarattığı risklerle işleyen finansal piyasalar 1995 martında Peso’nun %50’nin üzerinde devalüasyonu ile finansal krize maruz hale gelmiştir⁵⁸. Kredi kullananların yükümlülüklerinin çoğunlukla yabancı para biriminde kısa vadeli olması, devalüasyonla birlikte borçlu kesimin reel borç yükünün artmasına neden olmuştur. Reel borç yükünün artması hem reel hem de finansal kurumların öz sermayelerini azaltmıştır.

---

⁵⁶ Mishkin, **The Economics ...** , s. 222.

⁵⁷ Dündar Sağlam, ‘Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi “, **İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl.13, Sayı 12, Kasım 1998, s. 41.

⁵⁸ Şakir Dorukkaya ve H. Hakan Yılmaz, “Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler: Şili ve Meksika Krizleri” , **Yaklaşım Dergisi**, Yıl.7, Sayı.75, Mart 1999, s.125-127.

Sonuç olarak Meksika’da kredi piyasalarında ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artması kredi arzının sınırlanmasına, dolayısıyla ekonomik aktivitenin yavaşlamasına neden olmuştur.

1.2.4.3. 1997 Doğu Asya Krizi

Doğu Asya Ülkeleri; Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler, Kore; 1997 Yılı’nın ikinci yarısında patlak veren, tüm dünya ekonomilerini etkileyen son yılların en önemli finansal olayı sayılabilecek bir finansal kriz yaşadı.

Bu finansal kriz, etkisinin büyüklüğünün yanı sıra tahmin edilememiş olması özelliği ile tarihteki yerini aldı. Doğu Asya Ülkeleri ayrı bir kalkınma modelinin öncüleri olarak son yıllarda büyük bir ekonomik başarı göstermişti. Doğu Asya Ülkeleri’nin kriz girmeden önce bütçeleri, ya sınırlı düzeyde açık veriyordu ya da fazla veriyordu. Makro ekonomik performansın göstergelerinden büyüme, işsizlik ve enflasyon, krizden önce sorun yaratmayacak düzeydeydi⁵⁹. Ekonominin daha da iyiye gideceğini işaret eden bu makro ekonomik göstergeler IMF dahil bir çok uluslararası kuruluşu yanıltarak, bu kurumların hazırladıkları raporlarda bu ülkelerin mevcut çağın ve gelecek yüzyılın parlayan ekonomileri olarak gösterilmesine neden olmuştu⁶⁰.

Doğu Asya Ülkeleri’nde yüksek faiz oranları, sabit döviz kuru politikası, uluslararası kurumların likidite desteği, hükümetin örtük garantisi bu ülkelere sermaye girişinin hızlanmasına ve finansal piyasalarında kredi hacminin büyük oranlarda artmasına neden olmuştur. Nitekim sadece Malezya’ya 1996 yılında gelen 6 milyar \$ doğrudan yabancı sermaye yatırımı, Türkiye’ye on yılda gelen doğrudan yabancı sermaye miktarına eşittir⁶¹. Tablo 2’de Doğu Asya ülkelerindeki bankaların özel sektöre açtığı kredilerin GSYİH’deki payı gösterilmiştir. Tablo 2’de görülebileceği gibi beş Asya ülkesinde bankaların özel sektöre açtığı krediler 1990 yılından 1997 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Özellikle 1994 yılından itibaren

⁵⁹ Giancarlo Corsetti, Paola Pesenti and Nouriel Roubini, “What Caused the Asian Currency and Financial Crises, 1998”, <http://www.stern.nyu.edu/globalmacro/asiancrisis.pdf>, (10.11.2006), ss.2-3.

⁶⁰ Akdiş, a.g.e., s.65.

⁶¹ Zekeriyâ Yıldırım, “Türkiye Dünyanın Neresinde”, **İktisat Dergisi**, Sayı.380, s. 138.

banka kredilerinin toplam hacmi reel iktisadi faaliyet artışıyla hiçbir bağlantı olmayan oranlarda yükselmiştir.

Tablo 2: Doğu Asya Ülkelerindeki Bankaların GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Özel Sektöre Açtığı Krediler (1990-1997)

Ülkeler/Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Endonezya	49,67	50,32	49,45	48,90	51,38	53,48	55,42	69,23
Kore	52,54	52,81	53,34	54,21	56,84	57,04	61,81	69,79
Malezya	71,36	75,29	74,72	74,06	74,61	84,80	93,39	106,91
Filipinler	19,17	17,76	20,44	26,37	29,06	37,52	48,98	56,53
Tayland	64,30	67,70	72,24	80,01	91,00	97,62	101,94	116,33

Kaynak: Corsetti, a.g.e., s.3

Kredi hacminin artışı Doğu Asya Ülkeleri'nde yatırım artışını beraberinde getirmiştir. Tablo 3 1986-1995 yıllarında beş Asya Ülkesi'ndeki, yatırımların yıllık ortalamasının GSYİH'a oranını vermektedir. Tablo 3, Tablo 2 ile birlikte değerlendirildiğinde ; Doğu Asya Ülkeleri'nde kredi hacmini artışı ile yatırımlardaki artış arasında paralellik olduğu söylenebilir.

Başarılı Makro ekonomik performanslarına rağmen Asya kaplanları olarak adlandırılan ülkelerin Asya krizinin yaşandığı ülkeler haline gelebilmesini anlayabilmek için krizin merkezi olan finansal kesimi incelemek gerekmektedir. Doğu Asya Ülkeleri'nde Temel problem finansal piyasalardaki katılımcıların öz sermaye değerlerindeki düşüşün kredi piyasalarda asimetrik bilgi problemini arttırmasıdır⁶². Bu nedenle Doğu Asya Ülkeleri'nde finansal krizi anlayabilmek için önce bu ülkelerde kurumların öz sermayelerinin hangi nedenlerle azaldığının

⁶² Frederic S. Mishkin, "Lessons From Asian Crisis", **National Bureau of Economic Research**, April 1999, Working Paper No: 7102, s. 4.

anlaşılması ve daha sonra asimetrik bilgiye dayalı problemlerdeki artış - kriz ilişkisinin kurulması gerekir.

Tablo 3: 1986-1995 Yıllarında Beş Asya Ülkesindeki Yıllık Ortalama Yatırımların GSYİH İçindeki Payı

Ülkeler	1986-1990	1991-1995
Endonezya	26,3	27,2
Kore	31,9	37,4
Malezya	23,4	39,1
Filipinler	19	22,2
Tayland	33	41,1

Kaynak: Unctad, "International Financial Instability and The east Asian Crises", Trade and Development, 1998, <http://www.unctad.org/docs/tdroch3.en.pdf> (26.09.2006), s.61

1.2.4.3.1. Öz Sermaye Düşüşünün Nedenleri

Kriz öncesinde Doğu Asya Ülkeleri'nde reel ya da finansal kurumların öz sermayeleri önemli oranda düşüş göstermiştir. Örneğin Tablo 4 Kore'de faaliyet gösteren tüm bankaların öz sermaye / toplam varlık oranlarını sunmaktadır. Bu tabloya göre Kore de bankalar 1992 yılında toplam varlıklarının % 6,77 sini kendi öz varlıklarıyla finanse ederken 1998 yılında sadece %2.82 sini finanse edebilmişleridir.

Tablo 4: Kore'de Faaliyet Gösteren Tüm Bankaların Öz Sermaye /Toplam Varlık Oranı (1992-1998)

Oran/Yıl	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Oran	6,77	6,13	5,68	4,78	4,26	2,99	2.82

Kaynak: Joon-Ho Hahm and Frederic S. Mishkin, "Causes ...", s. 58

Kore’de ve diğer Asya Ülkeleri’nde Zaman içinde öz sermaye değerlerindeki düşüşün nedenleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Doğu Asya ülkelerinde finansal serbestleşmenin ülke koşullarının uygunluğu araştırılmadan yapılması, ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artmasına neden olmuştur. Finansal serbestleşme sürecinde olan Doğu Asya Ülkeleri, sığ bir finansal sektöre sahip olmanın yanı sıra finansal sektördeki yeniliklere uygun gerekli düzenlemeleri yapmamaktaydılar. Bankalar borçları yönetecek ve riskini kontrol edecek yöneticilerden yoksundular⁶³. Finansal serbestleşme ile beraber ülkeye bir yandan sıcak para girişi olurken diğer bir yandan yeni borçlanma yöntemleri ortaya çıkmaktaydı. Bu şartlar altında finansal serbestleşme aşırı risk almaya neden olarak ahlaki tehlikeyi arttırmıştır. Sonuç olarak finansal serbestleşme kredi hacmini büyük miktarlarda arttırmanın yanında büyük kredi kayıplarına neden olmuştur. Finansal piyasalardaki katılımcıların verdikleri kredileri geri alamaması ise öz sermayelerinin erimesine neden olmuştur.

2. Doğu Asya Ülkeleri’ndeki finansal piyasalarda denetim ve gözetim eksikliği şeffaflığı azaltarak asimetric bilginin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Finansal piyasaların gerekli denetim ve yönetimden yoksun olmalarının yanı sıra krizde önemli rol oynayan diğer bir faktör finansal piyasaların kötü yönetimidir. Doğu Asya Ülkeleri’nde Hükümetin bankacılık sistemine yönelik açık bir garantisi bulunmamaktaydı. Ancak bir anlamda örtük garanti şeklinde devletin sabit kuru sürdüreceği beklentisi bankaların aşırı risk almasına yani ahlaki tehlike problemine yol açmıştır⁶⁴. Ayrıca Doğu Asya bankalarına borç veren yabancı yatırımcıların ve mevduat sahiplerinin hükümet garantisinin onları koruyacağını bilmeleri, borç vermelerini özendirmiş ve Doğu Asya bankaları da daha fazla risk alarak yeni borçlanmalara yönelmişlerdir⁶⁵. Bu nedenle ulusal düzeyde ahlaki riziko problemi ile karşı karşıya kalınmıştır.

---

⁶³ Mishkin, “Lessons ...”, ss. 2-3.

⁶⁴ Maurice Obstfeld, “the Global Capital Market: Benefactor or Menace?”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol.12, No.4, Fall 1998, s.24.

⁶⁵ Aydan Kansu, **Döviz Kuru Sistemleri ve Döviz Krizleri: Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**, İstanbul: Güncel Yayıncılık, Aralık 2006, s. 122.

3. 1993 yılında Hong Kong ve Japonya dışındaki tüm Asya ülkeleri yönetimli veya sabit kuru sistemini uygulamaya başlamışlardır⁶⁶. İstikrar çabaları doğrultusunda Doğu Asya Ülkeleri'nde uygulanan sabit döviz kuru politikası, borçlanmanın yabancı para üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Finansal piyasalardaki katılımcıların varlıkları ile gelirlerinin büyük kısmının ulusal para, yükümlülüklerin ise yabancı para cinsinden olması tablo 5'de oranları gösterilen devalüasyonların gerçekleşmesiyle birlikte borçların geri ödenememesine ve öz sermayelerin düşmesine, banka hücumuna ve iflaslara neden olmuştur⁶⁷.

Doğu Asya Ülkeleri IMF telkinleriyle sabit döviz kurunu sürdürebilmek için yüksek faiz politikası uygulamıştı. Ancak gözetim, denetim ve başarılı bir yönetimin olmadığı finansal piyasalarda yüksek faiz politikası asimetrik bilgiye dayalı problemleri daha da arttırdı .

Tablo 5: Doğu Asya Ülkelerindeki Devalüasyon Oranları (1993)

Ülke	Devalüasyon Oranı (%)
Güney Kore	65,9
Endonezya	106
Tayland	56
Filipinler	48
Singapur	50,3
Japonya	14

Kaynak: Tülay Arın, "Asya Krizi ve Kriz yönetiminde Hemeğonya", *İktisat Dergisi*, Ocak 98, s.6

4. IMF gibi uluslar arası kuruluşların yükümlülüklerini karşılayamayan kurumları kurtarma çabaları olumlu etkilerinin yanı sıra ahlaki riziko problemini arttırmak gibi olumsuz etkiler de yaratmaktadır.

⁶⁶ John Greenwood, "the Real Issues in Asia", Fall 2000, <http://www.cato.org/pubs/journal/cj20n2-1.pdf> (08.08.2006), ss.141-142.

⁶⁷ Kansu, a.g.e., s.123.

Doğu Asya Ülkeleri'nde IMF gibi son ödeme merciine ihtiyaç duyulmasının nedeni sermaye hareketlerinin serbestliği ve sabit döviz kuru şartları altında, bankaların yeterince döviz rezervlerine sahip olmaması nedeniyle kısa vadeli döviz cinsinden yükümlülüklerini karşılamadaki sıkıntılarında kaynaklanmaktadır⁶⁸.

Bankaların kısa vadeli döviz yükümlülüklerini karşılayamaması krize dönüşebilecek bir banka paniği yaratacağından uluslararası kuruluşlar kurtarma operasyonlarına girişmektedirler. Doğu Asya ülkelerinde bankacılık sisteminin likidite sıkışıklığı kısmen uluslar arası son ödeme merci tarafından giderilmiştir⁶⁹. Ancak uluslararası kuruluşların kurtarma operasyonları likidite sıkışıklığını gidermek gibi olumlu etkisinin yanı sıra yarattığı güven dolayısıyla ahlaki riziko problemini de arttırmıştır. Nitekim Doğu Asya Ülkeleri'nde mevduat sahipleri ve diğer kredi verenler kriz durumunda kendilerinin korunacağı düşüncesiyle kredi alanları gözetlemede isteksiz davranmışlardır⁷⁰.

5. Finansal kurumların çoğunluğunun teminatları gayri menkul ve hisse senedinden oluşuyordu. Bu teminatların değerindeki düşmeler batık kredileri arttırarak bankaların ve diğer finans kurumlarının öz sermayelerini olumsuz etkiledi⁷¹. Nitekim tablo 6'da görüldüğü gibi Güney Kore'deki şirketlerin hisse senedi değeri ortalama %49 azalmıştır.

---

⁶⁸ Kansu, a.g.e., s.125.

⁶⁹ Kansu, a.g.e., s.125.

⁷⁰ Mishkin, "Lessons ...", s. 13.

⁷¹ Gülten Demir, **Asya Krizi ve IMF**, İstanbul: Der Yayınları, 1999, s.138.

Tablo 6: Doğu Asya Ülkelerindeki Şirketlerin Hisse Senedi Değer Kaybı (1993)

Ülke	Hisse senedi Değer Kaybı (%)
Güney Kore	49
Endonezya	48,6
Tayland	41
Filipinler	32,7
Singapur	16,61
Japonya	23

Kaynak: Arın,a.g.e, s.5

1.2.4.3.2. Finansal Piyasalarındaki Katılımcıların Öz Sermaye Düşüşü-Finansal Kriz Bağlantısı

Finansal piyasalardaki katılımcıların öz sermayelerinin erimesi Doğu Asya ülkelerinde başlıca iki nedenle döviz krizine yol açmıştır⁷². İlk olarak öz sermayelerindeki kaybı telafi edebilmek için bazı bankalar kredi politikalarını gözden geçirerek verdikleri kredilerde sınırlamaya gitmişlerdir. Birçok banka ise verdiği krediyi geri alamadığından yükümlülüklerini karşılayamayarak iflas etmek durumunda kalmıştır. İkinci olarak piyasadaki katılımcıların öz sermayelerinin düşük olması merkez bankasının spekülative ataklara karşı yerel paranın değerini korumasını engellemiştir. Hükümet zaten düşük seviyede olan banka ve diğer kurumların öz sermaye değerleri nedeniyle faiz oranlarını yerel paranın değerini korumak için kullanamamıştır. Çünkü spekülative atağı engellemek için faiz oranlarını yükseltilmesi banka ve diğer kurumların öz sermayelerini çok daha fazla düşürerek bankacılık sisteminin çökmesine neden olabilirdi. Doğu Asya Ülkeleri'nde döviz kurları sabit veya yarı sabit bir kur politikası nedeniyle denge değerinden saptığından, finansal piyasalardaki katılımcıların kısa vadeli döviz cinsinden borçları ve uzun vadeli yerli

⁷² Mishkin, "Lessons ...", s. 4.

para cinsinden borçları olduğundan, bankaların öz sermayeleri geri dönmeyen krediler nedeniyle eridiğinden, kur üzerinde ortaya çıkan spekülasyon bir atak, banka ve diğer kurumların öz sermayelerini iyice erimesine neden olan döviz krizine neden olmuştur. Nitekim ilk devalüe edilen para 2 Temmuz 1997 Tarihi'nde Tayland Bahtıdır. Tayland'da gerçekleşen devalüasyon finansal krizi tetiklemiştir ve kriz Filipinler, Endonezya, Güney Kore'ye yayılarak bölgesel bir krize dönüşmüştür.

Devalüasyonun finansal krizi tetiklemesinin nedeni, Doğu Asya Ülkeleri'nde kısa vadeli ve yabancı para cinsinden borç sözleşmeleri ile özellikle gayrimenkul gibi uzun vadeli projelerin finanse edilmeye çalışılmasıdır. Borç sözleşmelerinin bu yapısı iki farklı yolla döviz krizinin asimetrik bilgi problemini daha da arttırarak finansal krizi yaratmasına neden olmuştur⁷³.

1. Doğu Asya Ülkeleri'nde borç sözleşmelerinin yabancı para cinsinden olması devalüasyonla birlikte bu borç sözleşmelerine imza atan kurumların veya bireylerin borç yükünün artmasına neden olmuştur. Yabancı para cinsinden gelir elde etmeyen kurum veya bireylerin reel borç yükünün artması ise öz sermayelerinin erimesine neden oldu. Bu durumda Doğu Asya Ülkeleri'ne borç verenler için ahlaki tehlike önemli bir problem olarak görülmeye başladı.

Devalüasyonun bankalar üzerindeki etkisi diğer kurumlara göre çok daha fazladır. Doğu Asya Ülkeleri'nde bankalar da diğer kurumlar gibi yabancı para cinsinde kısa vadeli borçlanmayı tercih etmişlerdir. Bu durumda devalüasyon direkt olarak bankaların öz sermayeleri üzerinde azaltıcı etkisi ortaya çıkarmıştır. Ancak devalüasyonun banka öz sermayelerini azaltıcı dolaylı bir etkisinden de söz etmek mümkündür. Buna göre bankaya borçları olan birey veya kurumların devalüasyonla birlikte borç yüklerinin artması, onların bu yükümlülüklerini karşılamasını engellemiştir. Bu nedenle bankalar, verdikleri kredileri tahsil edemediklerinden dolayı oluşan zararları öz sermayelerinin erimesine neden olmuştur.

2. Döviz krizi fiyat genel seviyesine ilişkin beklentileri yükseltmek suretiyle de finansal krizi tetikleyebilmektedir. Fiyat genel seviyesinde artış yönünde beklentiler faiz oranlarını yükselterek asimetrik bilgi problemini arttırmıştır

---

⁷³ Mishkin, "Lessons ...", s. 7.

BÖLÜM 2

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİNİN ÇÖZÜM YOLLARI VE BANKACILIK SİSTEMİNİN REGÜLASYONU

Asimetrik bilgi probleminin, finansal piyasalarda oluşan en önemli piyasa başarısızlıklarından biri olduğu açık bir şekilde görülmüştür. Bu noktada söz konusu problemin ortadan kaldırılabilmesi için hangi yöntemlerin kullanılabilceğinin saptanması gereği ortaya çıkmaktadır. Hemen belirtelim ki finansal piyasalar sermaye piyasası, sigorta piyasası, vadeli işlemler borsası veya bankalar gibi bir çok piyasa veya kurumu içine alan bir tanımlamadır. Çalışmanın bu bölümünde sadece bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin nasıl giderilebileceği üzerine odaklanılacaktır.

Bu çalışmada özellikle bankacılık sektörüne odaklanılmasının nedeni, büyük bir bölümünü bankaların gerçekleştirdiği finansal aracılık hizmeti düzeyi ile asimetrik bilgi problemi arasındaki negatif ilişkinin varlığıdır. Bu gün gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerin finansal yapıları analiz edildiğinde bu iddianın geçerliliği ortaya çıkmaktadır⁷⁴.

Ancak her ne kadar finansal aracılık, asimetrik bilgi probleminin giderilmesinde önemli bir çözüm yolu olsa da, çoğunluğunu bankaların oluşturduğu finansal aracı kurumların bizzat kendileri asimetrik bilgiye konudurlar.

Bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin ortadan kaldırılmasında gerek bankalara ve bankalarla ticari ilişkisi olan birey veya kurumlara (piyasa katılımcılarına) gerekse hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Bu çerçevede

---

⁷⁴ Detaylı bilgi için bkz. Frederic S. Mishkin, "Preventing Financial Crisis on International Perspective", **National Bureau of Economic Research**, 1998, Working Paper No: 4636, s. 5. ve Douglas W Diamond, "Monitoring and Reputation, The Choice Between Bank Loan and Directly Placed Debt", **Journal of Political Economy**, 1991, Vol.99, ss.689-721. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinin temel özellikleri: 1) Sermaye piyasalarında menkul kıymet ihracı, firmaların birincil finansman yöntemi değildir. 2) Sadece büyük firmalar finansman için menkul kıymet ihracını tercih ederler. 3) Finansal Sistem sektörler içinde en ağır regülasyona tabi olandır. 4) Finansal araçlara başvurmak firmaların birincil finansman yöntemidir. 5) Firmalar için en önemli finansal aracı kurum bankalardır. Hemen belirtelim ki finansal sistemin bir çok ülkede ortak olan bu yapıda olmasını sebebi, asimetrik bilgi probleminin finansal piyasalardaki varlığı ve finansal aracılığın bu problemin giderilmesinde en etkin yöntem olmasıdır.

önce asimetrik bilgi probleminin çözümü için piyasadaki katılımcıların uygulayabileceği üç alternatif çözüm yolu olan derecelendirme (screening), izleme (monitoring) ve sinyal verme (signaling) açıklanacak ve daha sonra da finansal regülasyon kavramı tanımlanıp, amaç fonksiyonu asimetrik bilgi problemini önleyerek bankacılık sektörünün etkin işleyişini sağlamak olan regülatörün (hükümetlerin) hangi regülayon araçlarını kullanarak bankacılık kesimini regüle ettiği ve asimetrik bilgi probleminin önüne geçtiği incelenecektir

2.1. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Probleminin Çözümünde Piyasadaki Katılımcıların Rolü

Asimetrik bilgi probleminin çözümünde üç önemli süreç öne çıkmaktadır: Derecelendirme (screening), İzleme (monitoring), Sinyal Verme (signaling). Ters seçim problemini azaltmak ve fonların verimli yatırım projelerine aktarımı sağlamak için tasarruf sahiplerinin iyi kredilerle kötü kredileri ayırt edecek bilgiye ihtiyaçları vardır. Bu bilginin elde edilmesi süreci “derecelendirme” (screening) olarak adlandırılır. Ancak finansal sözleşme imzalandıktan sonra asimetrik bilgi kaynaklı ahlaki tehlike probleminin devam etmesi nedeniyle tasarruf sahiplerinin verdikleri kredilerin beklenen amaçlara uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının anlaşılması gereği ortaya çıkmaktadır. İşte Borç alıcıların davranışlarının kontrol süreci, izleme (monitoring) mekanizmasını oluşturur. Son olarak bazı risksiz yatırım projelerine sahip müteşebbisler ise, asimetrik bilgi probleminden kaynaklanan yüksek faiz maliyeti nedeniyle yatırımlarını finanse etmekte zorlularla karşılaştıklarından dolayı piyasaya kendi projelerinin kaliteleri hakkında bilgi sunmaya çalışmaları sinyal verme (signaling) olarak adlandırılır.

2.1.1. Derecelendirme (Screening)

Derecelendirme (screening) finansal piyasalardaki katılımcıların iyi kredilerle kötü kredileri ayırt edebilmek için piyasadaki diğer katılımcılar hakkında

bilgi toplamada uzmanlaşma çabaları ve bu bilgiye dayanarak sözleşmelere taraf olmalarıdır⁷⁵.

Kredi talep eden kişilere detaylı başvuru formları doldurtulması, bankaların kredi talebinde bulunan bir kimsenin, diğer bankalardaki mevduatları veya kullandıkları krediler hakkında bilgi sahibi olabilmesi derecelendirme (screening) sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Dikkat edilecek olursa derecelendirme (screening) finansal sözleşme gerçekleşmeden önce ortaya çıkan bir süreçtir. Bu nedenle özellikle ters seçim probleminin çözümünde uygulanacak bir yoldur.

Derecelendirme (screening) mekanizması olarak kullanılan en etkin yöntemlerden biri teminat istemektir⁷⁶. Finansal sözleşmelerde tasarruf sahiplerinin olası kayıplarını azaltmak üzere borcun ödeneceğini güvence altına alan hükümler eklenebilir. Teminat bu tür bir düzenlemedir. Örneğin konut kredisi karşılığı alınan evin, ipotek ettirildiği bir kredi sözleşmesinde, borç alanın bu kredi yükümlülüğünü karşılayamaması durumunda, borç verenin bu evi satma hakkı bulunması borç verenin zararını ortadan kaldırmaktadır.

Finansal piyasalarda teminat işlevi gören diğer bir unsur kurumların öz sermayeleridir. Bir kurumun öz sermayesinin yüksek oluşu bir başka deyişle varlıklarını büyük bir bölümünün öz sermaye ile finanse edilmiş olması, borcun ödeneme riskini azaltacağından ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin seviyesini azaltacaktır.

Teminat içeren finansal sözleşmeler asimetric bilgi probleminden kaynaklanan kayıpları önemli ölçüde azaltsa da bu problemi tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Çünkü bankacılık kesiminde herhangi bir kriz anında teminatların değerlerin de düşme olur. Ayrıca bankacılık piyasasındaki artan rekabet kredi karşılığında her zaman teminat alınmasını güçleştirmektedir⁷⁷.

---

⁷⁵ Frederick S. Mishkin, "Policy Remedies for Conflicts of Interest in The Financial System", www.banqueducanada.ca/fr/conference/2003/remedies.pdf (01.05.2007), s.219.

⁷⁶ Kazuhiro Igawa and George Kanatas, "Asymmetric Information, Collateral and Moral Hazard", **The Journal of Quantitative Analysis**, Vol.25, 1990, s. 485.

⁷⁷ Udo Schmidt Mahr, "Rationing Versus Collateralization in Competitive and Monopolistic Credit Markets with Asymmetric Information", **European Economic Review**, Vol.41, 1997, s.132

Bankalar veya bireyler iyi ve kötü kredileri ayırt edebilmek için özel kredi değerlendirme firmalarının sağladığı bilgileri kullanabilirler. Örneğin bir çok ülkede faaliyet gösteren Standard&Poors, Moody's ve birçoğu özel bilgi üreten kurumlardır. Bunlar, firmaların finansal durumları hakkında bilgi toplayarak üyelerine satmaktadırlar.

Özel bilgi üretimi yoluyla asimetric bilgi probleminin tamamen ortadan kaldırılması bedavacılık problemi nedeniyle mümkün değildir. Bilgi için bedel ödemedikleri halde piyasadaki katılımcılardan bazılarının bu bilginin avantajlarından yararlanabilmesi durumu, bedavacılık problemi olarak adlandırılır⁷⁸.

Bedavacılık problemi bilgiyi satın alan kişinin bu bilginin avantajlarından gerektiği ölçüde yararlanamamasına neden olmaktadır. Örneğin iyi kredilerle kötü krediyi ayırt eden bilgiyi satın alan bir tasarruf sahibi, satın aldığı bu bilgi doğrultusunda bir menkul kıymet aldığında, piyasadaki diğer katılımcılar da bu menkul kıymetten satın alarak bilgi için bir bedel ödemekten kurtulacaktırlar. Eğer bir çok katılımcı bu menkul kıymetin alımına yönelirse, artan talep nedeniyle başlangıçta düşük değerli olan bu varlığın değeri yükselecektir. Böylece, bedavacıların bu eğilimleri nedeniyle, satın aldığı bilgiye göre yatırım yapan tasarruf sahibinin, değeri düşük kalmış bu varlıktan daha fazla alması mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak menkul kıymet alımının beklenen getirisi azalmaktadır⁷⁹. Yarattığı bu sonuçlar nedeniyle bir çok katılımcı özel bilgi satın alma tercihini kullanmamaktadır. Dolayısıyla da asimetric bilgi problemi bir piyasa başarısızlığı olarak kalmaya devam etmektedir.

2.1.2. İzleme(Monitoring) ve Kısıtlayıcı Sözleşmeler

Asimetric bilgi probleminin çözüm yollarından biri literatürde izleme (monitoring) ve kısıtlayıcı sözleşmeler olarak adlandırılmaktadır. İzleme

---

⁷⁸ N.C. Okay "Tahvil ve hisse senedi piyasalarının gelişmesini engelleyen problemler". *PIVOLKA*, 2003, 2(8), ss. 12-13.

⁷⁹ Arnold W. A Boot and Anjan V Thakor, "Financial System Architecture", *The Review of Financial Studies*, Vol. 10, 1997, s.721.

(monitoring) ve kısıtlayıcı sözleşmeler ters seçim probleminden ziyade ahlaki tehlike probleminin çözümüne yönelik bir uygulamadır⁸⁰.

İzleme (monitoring) gerek borç sözleşmelerinde gerekse ortaklık sözleşmelerinde asilin vekilin faaliyetlerini sık sık denetlemesidir. Kısıtlayıcı sözleşmeler ise ortaklık sözleşmelerinde veya borç sözleşmelerinde yer alan vekilin asilin istemeyeceği davranışlarda bulunmasını engelleyici hükümlerdir. Böylece asil, vekilin aktivitelerini izler ve sözleşmedeki kısıtlatıcı maddelerin ihlali halinde, hukuki yollara başvurabilir⁸¹.

Ancak bu uygulamanın önemli dezavantajları bulunmaktadır. Bu dezavantajlar, zaman ve para maliyetinin oldukça büyük olması ayrıca bedavacılık sorununun ortaya çıkmasıdır. Şöyle ki, ortaklık sözleşmelerinde bazı hisse sahiplerinin izleme maliyetlerine katlanması, diğerlerinin bir bedel ödemediği yararlanması sonucunu doğuracağından, tüm hisse sahipleri izleme için sağlanacak olan bilgiye bedel ödememe eğilimi içersine girecektir. Dolayısıyla ahlaki tehlike problemi devam edecektir

Bankaların finansal aracılık hizmeti gerçekleştirerek izleme faaliyetlerinde bulunması bedavacılık problemini ortadan kaldırır. Bankalar diğer borç verenlerin sahip olmadığı bilgileri kolayca elde edebilir yani kredi kullananlar hakkında bilgi toplayabilir ve etkin bir şekilde onların davranışlarını izleyebilir. Bu şekilde tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasındaki amaç ve risk farklarını ortadan kaldırabilir⁸².

2.1.3. Sinyal Verme (Signaling)

Düşük risk grubundaki yatırımcılar fon arz edenlerin sahip oldukları bilgi eksikleri nedeniyle yüksek faizlerle projelerini fonlamak zorunda kaldıklarından finansal piyasalarda asimetrik bilgi probleminden en çok etkilenen kesimlerdir. Düşük risk grubundaki yatırımcıların bu problemle baş etmelerinin en etkin

---

⁸⁰ Chandra S. Kanodia, "Stochastic Monitoring and Moral Hazard", **Journal of Accounting Research**, Vol.23, 1985, s. 175

⁸¹ Frederic S. Mishkin, "Global Financial Instability : Framework, Events, Issues", <http://www0.gsb.columbia.edu/faculty/fmishkin/PDFpapers/jep99.pdf> (17.05.2007), s.4,

⁸² George Kanatas and Jianping Qi, "Imperfect Competition , Agency , and Financial Decisions", **The Journal of Finance**, Vol.74, 2001, s.308

yollarından biri projelerinin kalitesi hakkında piyasaya sinyaller vermektir(Signaling). Buna göre bir kurumun veya bireyin projesinin kalitesine ilişkin olarak piyasaya verdiği güven uyandıran sinyal ile fonlama maliyeti arasında negatif ve faaliyetlerden sağlanan nakit akımları arasında pozitif ilişki vardır⁸³.

Yatırımcıların projelerinin kalitesi hakkında sinyal vermelerini (signaling) sağlayan başlıca üç mekanizma vardır. Bu mekanizmalardan ilki teminatlardır. Yatırımcılar teminat önererek projelerinin kalitesi hakkında tasarruf sahiplerinin düşüncesini yönlendirilebilirler. Yatırımcılarca önerilen teminatlar, tasarruf sahiplerinde, gerçekleştirilen projenin risksiz proje olduğu izlenimi yaratılmasına neden olur.

Yüksek riskli yatırım projelerine sahip olan yatırımcılar için teminat önerme son derece maliyetli bir yöntemdir. Çünkü projelerinin gerçekleşmeme olasılığı çok yüksek olduğundan bu yatırımcılar önemli servet kayıplarına maruz kalacaklardır. Bu nedenle teminat vermeye istekli olan yatırımcılar çoğunlukla risksiz yatırım projelerine sahip olan kimselerdir.

Yatırımcıların tasarruf sahiplerine projelerinin kalitesi hakkında bilgi sağlamalarının diğer bir yolu iç finansmandır. Riskli yatırımcılar yürüttükleri projelere kendi kaynaklarını yatırmada ,risksiz yatırımcılara göre çok daha az isteklidirler.

Son olarak yatırımcılara sinyal verilmesini (signaling) sağlayan mekanizma, “İtibar” dır. İş yaşamının gerçekleri çoğu kez borç alanları asimetric bilgi probleminin yarattığı fırsatlardan yararlanmaktan alı koyar. Piyasada belirli bir itibarı kazanmış kurumlar ya da bireyler bu itibarı zedeleyecek hareketlerde bulunmaktan kaçınırlar. Çünkü bu kişi ya da kurumların bir kez itibarlarının zedelenmesi gelecek dönemlerdeki yatırımları için uygun maliyetle fon bulmalarını engelleyecektir.

---

⁸³ John E. Evans and James M. Patton, “Signaling and Monitoring in Public Sector Accounting”, **Journal of Accounting Research**, Vol 25, 1987, s. 131. Bu çalışmaya göre bilinmeyen bir kişinin yönetimine verilen bir kamu kurumu; menkul kıymet ihraç ederek harcamalarını finanse etmeye çalışması halinde yüksek faiz maliyeti ile karşıya kalacaktır. Ancak yönetimine iyi bilinen ve kaliteli bir bürokratin atanmasıyla piyasaya olumlu bir sinyal verilmiş olacaktır.

2.2. Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi Probleminin Çözümünde Hükümetin Rolü

Asimetrik bilgi probleminin giderilmesine ilişkin bir başka öneri de kamu müdahalesidir. Devlet müdahalesi iki farklı şekilde olabilir. İlk olarak hükümetler direk bilgi sağlayabilir ikinci olarak ise finansal piyasalardaki katılımcıları bilgi sunmaya zorlayabilir. İlk bakışta hükümetin direkt olarak bilgi sağlamanın asimetrik bilgi problemini çözeceği düşünülse de uygulamanın politik zorlukları bazı katılımcılar için negatif bilgi üretimini ortaya çıkartır. Bu nedenle benimsenen temel ilke, hükümetin yapacağı düzenlemelerle firmaları yatırımcılar için belirli bilgileri sunması yönünde zorlamasıdır. Bu doğrultuda hükümetler firma kârlarının durumuna ilişkin doğrulamayı kolaylaştıracak, uyulması zorunlu muhasebe standartları getirebilir. Ayrıca dolandırıcılık suçlarına ilişkin cezai müeyyideler koyabilir. En önemlisi bankacılık sektörünün aşağıda önemi vurgulanacak olan finansal aracılık hizmetini en iyi şekilde yapmasını sağlamak üzere regülasyon yapılması yoluna başvurabilir⁸⁴.

Finansal aracılık, asimetrik bilgi probleminin giderilmesinde kullanılabilir çözüm yollarından en etkin olanıdır. Finansal aracılığın asimetrik bilginin çözümünde etkin bir yöntem olmasının nedeni, finansal aracı kurumların iyi kredilerle kötü kredileri ayırt edecek bilgiyi elde etmede uzmanlaşmış olmaları, işlem hacimlerinin büyük olması, kredi alanları izleyebilmeleri, geri ödeyememe olasılığı karşısında oluşabilecek maliyetleri ve genel olarak asimetrik bilgi probleminin çözümünde kullanılabilir çözüm yollarının getirdiği maliyetleri düşürebilmeleridir⁸⁵. Kısaca tüm maliyetler dikkate alındığında finansal aracılık direk finansmana göre önemli bir avantaja sahiptir⁸⁶. Buna göre finansal aracılık asimetrik bilgi probleminin çözüm yolu olarak açıklanan derecelendirme (screening), izleme (monitoring), sinyal verme (signaling) gibi diğer yöntemleri de içinde barındıran bir çözüm yoludur. Ayrıca finansal aracılık Bedavacılık problemini

---

⁸⁴ . Charles W. Calomiris, “Financial Fragility: Issues and Policy Implications”, **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9, s.251.

⁸⁵ Detaylı Bilgi için bkz. George J. Benston and Clifford W. Smith, “a Transactions Cost Approach to the Theory of Financial Intermediation”, **Journal of Finance**, May 1976, Vol.31, ss.215-231

⁸⁶ Douglas W. Diamond, “Financial Intermediation and Delegated Monitoring”, **Review of Economic Studies**, 1984, Vol.50, ss.393-414.

büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Çünkü tasarruf sahiplerinin yatırımlarını gerçekleştirmek için finansal araçları kullanmak zorundadır.

2.3. Bankacılık Kesiminin Regülasyonu

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde finansal aracılık hizmetinin gerçekleştirilmesinde en büyük pay bankacılık sektörüne aittir. Ancak bankacılık sektörü yürüttüğü finansal aracılık hizmeti ile asimetrik bilgi probleminin çözümünde önemli bir yöntem olmasına karşın, bizzat sektörün kendisi asimetrik bilgi problemine konudur. Çünkü tasarruf sahipleri bankanın varlık kalitesini değerlendiremezken, bankalar kredi talep edenlerin iyi kredi mi ya da kötü kredi mi olduklarını değerlendirememektedirler. Bu nedenle özellikle gelişmiş olan ülke ekonomilerinde finansal araçların en ağır şekilde regüle edilmiş kurumlar olduğu söylenebilir.

Finansal regülasyon, regülatörün (düzenleyici otorite) finansal ajanların kararlarına ve hareketlerine kendi amaç fonksiyonunu maksimize etmek için getirdiği kurallar ve kısıtlamalardır⁸⁷. Bu kural ve kısıtlamalar temel olarak dört başlık altında toplanabilir: Mevduat sigortası, ihtiyatlılık oranları, banka faaliyetlerinin düzenlenmesi, muhasebe kayıtlarının tutulması- finansal raporlama ve denetim

2.3.1. Mevduat Sigortası

Mevduat sigortası, bankalarda mevduatı bulunan tasarruf sahipleri ile bankalar arasındaki asimetrik bilginin finansal sistemde yarattığı çöküntüleri önlemeye yönelik bir düzenlemedir. Mevduat sisteminin olmadığı bir bankacılık sisteminde asimetrik bilgi problemi iki farklı şekilde bankacılık sisteminin etkin işleyişini engeller.

İlk olarak mevduat sigortasının olmadığı bir bankacılık sisteminde, bir bankanın iflas etmesi durumunda mevduat sahipleri iflas eden bankanın varlıkları nakde çevrilene kadar beklemekte ve yalnızca mevduatlarının bir bölümünü geri

---

⁸⁷ Yay, a.g.e, s.61.

alabilmektedirler. Ayrıca mevduat sahipleri iyi banka kötü banka ayrımını yapabilecek bilgiye sahip değildirler. Bu iki gerçek, tasarruf sahiplerinin mevduat yaratmasını engellemektedir. Dolayısıyla bankacılık sektörü belirli bir düzeyin üzerinde büyüyememektedir.

İkinci olarak mevduat sahiplerinin banka bilançolarının kalitesi hakkında bilgi sahibi olmaması banka krizlerine yol açmaktadır⁸⁸. Şöyle ki, mevduat sigortasının olmadığı bir ekonomide örneğin bir likidite sıkıntısı yaşandığında, bankaların bir kısmı yükümlülüklerini karşılayamama durumuna gelebilir. Ancak söz konusu likidite problemine karşın bir çok banka finansal performansında önemli bir kayba uğramaz. Asimetrik bilgi nedeniyle mevduat sahipleri iyi bankalar ile likidite sıkıntısı içersine bulunan kötü bankaları ayırt edemezler. Dolayısıyla iyi ya da kötü tüm bankalardan mevduat kaçıışı gerçekleşir. Bu süreçte bir bankanın iflası diğer bankaların da iflasını tetikler. Mevduat sahiplerinin sisteme olanı güveni sağlanmadıkça banka paniği devam eder.

Mevduat sigortası ile bankanın ödeme güçlüğü içine düşmesi durumunda mevduat sahiplerinin paralarının geri ödenmesi garanti altına alınmak amacıyla mevduat hesapları kısmen ya da tamamen sigorta ettirilir. Daha açık ifadeyle bankaların ve diğer aracı kurumların iflasları durumunda mudilere, mevduatlarının bir kısmı veya tamamı ödenir. Bu sigorta ile amaç tasarruf sahiplerinin bankalara olan güveninin sarsılmaması ve dolayısıyla nakde hücumun engellenmesidir⁸⁹.

Mevduat sigortası uygulamasını asimetrik bilgi üzerindeki nihai etkisinin her zaman azaltıcı yönde olduğu düşüncesi tam olarak doğru değildir. Bu iddianın altında yatan gerçek limitsiz mevduat sigortasının piyasadaki asimetrik bilgi problemini arttıran eğilimleri ortaya çıkarmasıdır⁹⁰.

---

⁸⁸ Charles W. Calorimis, Deposit Insurance: "Lessons From The Record", **Economic Perspectives Federal Reserve Bank of Chicago**, June 1989, ss.10-30.

⁸⁹ George J Benston and George G. Kaufman, "Is the Banking and Payment system Fragile", **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9. s.214.

⁹⁰ Edward J. Kane , "Three Paradigms for The Role of Capitalization Requirements in Insured Financial Institutions", **Journal of Banking and Finance**", Vol.19, ss.431-459, and John. H.Boyd, Chun Chang and Bruce D. Smith, "Moral Hazard Under Commercial and Universal Banking", **Journal of Money, Credit and Banking**, 1998, Vol. 30, ss. 426-468.

Limitsiz mevduat sigortasının sağladığı güvence nedeniyle iyi ve kötü bankalar mevduat sahipleri için aynı çekiciliktir. Bireyler bankaların risk durumları hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmazlar⁹¹. Dolayısıyla mevduat sahipleri için banka tercihinde tek kriter getiri oranı olmaktadır. Bu durumda riskli bankalar yüksek getiriler önererek mevduat toplamaya başlamaktadırlar. Daha önce tanımlandığı gibi; bir piyasada borç alıcıların çoğunlukla kötü krediler olması o piyasada ters seçim probleminin ortaya çıktığını göstermektedir. Bankacılık piyasasında ters seçim probleminin varlığında bir çok iyi banka bu faiz oranlarında mevduat kabul etmemektedir. Yani kötü bankalar iyi bankaları piyasadan kovmaktadır.

Mevduat sigortasının asimetric bilgi üzerindeki negatif etkisi sadece ters seçim problemini arttırmaktan kaynaklanmaz. Bir çok banka mudilere sundukları yüksek getirileri karşılamak için aşırı risk alarak, istenmeyen sonuçlar doğurabilecek yatırımlara yönelirler. Dolayısıyla mevduat sigortası piyasada ahlaki tehlike probleminin artmasına neden olur⁹². Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nde belirli seviyede mevduat sigortasının olduğu 1920'li yıllarda banka kredileri aşırı artarak riskli tarımsal yatırımlara yönelmiştir. Bu nedenle 1914 -1930 yılları arasında ekonomide önce büyük bir canlanma daha sonra ise yaşanan ekonomik büyümenin çok daha üzerinde bir durgunluk yaşanmıştır. Çünkü marjinal yatırımlar nedeniyle bankacılık sisteminin yaşadığı kayıplar ekonomiyi canlandıran kredi artışının tüm etkisini ortadan kaldırmıştır⁹³.

Banka hücumu nedeniyle banka iflaslarını önlemeye yönelik bir düzenleme olan mevduat sigortası amacının aksine bankaları iflasa götürerek dolaylı yoldan da asimetric bilgi problemini arttırmaktadır. Mevduat sigortası olan ekonomilerde bankaların iflasa gitme nedeni, işletme borçlarına devlet garantisi olması nedeniyle iflas durumunda kurumların kar elde edebilmesidir⁹⁴.

---

⁹¹ Gary Richardson, "a Comment Concerning Deposit Insurance and Moral Hazard", **National Bureau of Economic Research**, December 2006, Working Paper No: 12719, s. 6.

⁹² David K. Mingle, "Regulatory to Payment System Risks: Lessons from Privately Negotiated Derivatives", **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9. s.387 .

⁹³ Detaylı bilgi için bkz. Charles W. Calomiris, "Financial Fragility: Issues and Policy Implications", a.g.e., s.248 and Charles W. Calomiris, "Is Deposit Insurance Necessary", **Journal of Economic History**, 1990, Vol.50, ss.283-295.

⁹⁴ George A.Akerlof and Paul Romer, Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit, **Brookings Papers on Economics Activity**, 1993, ss.6.

Sınırsız Mevduat sigortasının ters seçim ve ahlaki tehlike üzerindeki etkileri üzerine farklı mevduat sigortası türleri geliştirilmiştir.

1. Risk Primli Mevduat Sigortası: Risk primli mevduat sigortasında bankalar risk seviyelerine göre prim ödemek zorundadırlar. Riskli bankalar bu risk derecelerine bağlı olarak fazla prim ödediklerinden gereğinden aşırı risk alma eğilimi içersine girmezler.

2. Sınırlı Mevduat Sigortası: Sınırlı mevduat sigortası ile sigorta kapsamına giren mevduat tutar veya mevduat türüne göre sınırlanır. Örneğin sadece büyük tutarlı mevduatların sigortalanması, tutara göre sınırlı mevduat sigortasıdır. Likit olan tüm mevduatların sigortalanırken, likit olmayanların sigortalanmadığı bir mevduat sigortası ise türe göre sınırlı mevduat sigortasıdır. Likidite düzeyine göre sınırlı bir mevduat sigortası, banka paniğinin banka hücumuna dönüşmesini engelleyen önemli bir mekanizmadır. Çünkü mudiler likit mevduatlarının sigortanın güvencesi altında olduğu bilirler⁹⁵.

3. Örtük Sigorta ve İflas İçin Çok Büyük Politikası: Regülatörün iflas eden bankaları kurtarma yönünde açıktan bir taahhüdü olmadığı halde , bir bankacılık krizi durumunda otoritelerin kendilerinin büyük zararlara uğramaktan kurtaracaklarını bilmeleri örtük sigorta olarak adlandırılır.

Şili'nin 1970 li yıllarda yaşadığı deneyim örtük sigortaya örnek olarak verilebilir. Bu yıllarda hükümet hiçbir garanti ve sigorta uygulamasına gitmediği halde, ilk büyük banka sorun yaşadığında hükümet bu bankayı kurtarmıştır. Tasarruf sahiplerince örtük bir garantinin olduğunun anlaşılması ile banka hücumu gerçekleşmemiştir⁹⁶.

Büyük bir bankanın batması tüm finansal sistemi etkileyerek birçok banka ve diğer firmanın batmasına neden olacağından ekonomide telafisi güç kayıplar yaratır. Bu nedenle hükümetler açık bir garanti olmamasına rağmen sistem içersindeki büyük kurumları kurtarmak zorunda kalmaktadırlar. Bu zorunluluk literatürde "iflas için çok büyük politikası" olarak adlandırılmaktadır. Bu politikanın

---

⁹⁵ John J. Merrick and Anthony Saunders, "Bank Regulation and Monetary Policy", **Journal of Money Credit and Banking**, 1985, Vol.17, ss.698.

⁹⁶ Larry A. Sjaastad , "Deposit Insurance : Do We Really Need It", **World Bank Discussion Paper**, No:360, 1997 Washington, den Karabulut, a.g.e., s .49.

önemli bir dezavantajı, büyük bankaları aşırı risk alma yönünde motive ederek ahlaki tehlike problemini arttırmıştır. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980 yılında yaşanan ekonomik daralmanın önemli bir nedeni, iflas için çok büyük politikasının büyük bankalar üzerinde yarattığı aşırı risk alma eğiliminin neden olduğu ahlaki tehlike problemidir⁹⁷.

Örtük garantinin olduğu durumlarda mevduat sigortasını yerini çoğunlukla merkez bankasının son durak kredi merci politikası doldurmaktadır. Merkez bankası nihai kredi merci olarak, bankacılık sisteminde herhangi bir nakde hücum olasılığı ortaya çıktığında, açık piyasa işlemleri veya reeskont kanalıyla piyasa gerekli likiditeyi sağlar.

2.3.2. İhtiyatlılık Oranları: Sermaye Yeterliliği, Portföy Çeşitlendirme ve Likidite Oranı

Finansal piyasalarda asimetrik bilgiyi arttıran faktörleri incelerken belirtildiği gibi kurumların öz sermayelerinin azalması, piyasadaki ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini arttıran önemli bir gelişmedir. Dolayısıyla asimetrik bilgiye karşı başarılı bir regülasyon için bankaların sermaye yapılarına ilişkin belirli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

İhtiyatlılık oranları banka öz sermayesinin azalmasını engelleyen düzenlemelerdir. Regülatörler bankaların sermayelerini erimesini engellemeye yönelik ihtiyatlılık oranları kapsamında başlıca iki ayrı düzenleme yapabilir. Bu düzenlemelerden bir tanesi bankaların minimum bir sermaye düzeyine sahip olma zorunluluğudur. Bu gerekli minimum sermaye düzeyi literatürde “sermaye yeterliliği” olarak adlandırılır. Bankaların sermaye kontrolü için uygulanabilecek diğer yöntem ise verilen kredi ve bulundurulmuş varlıkla ilişkin getirilen sınırlamalardır. Bu regülasyon aracı ise “portföy çeşitlendirmesi” olarak adlandırılır.

Sermaye yeterliliği bankanın varlıklarının yüzde kaçının sermaye ile finanse edildiğini gösteren bir orandır. Diğer kurumlarda olduğu gibi bankalar için de

---

⁹⁷ John H. Boyd and Mark Gettler, “The Role of Large Banks in the Recent U.S. Banking Crisis“, **Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review**, Winter 1994, Vol.18. s.13.

borçlanmanın belli bir noktaya kadar karlılığı arttırıcı etkisi vardır. Ancak optimal bir noktadan sonra gerek artan finansman giderleri gerekse borçların baskısı karlılığı ve öz sermayeyi azaltıcı etki yapmaktadır⁹⁸. Bu nedenle sermaye yeterliliği günümüz ekonomilerinde en önemli ve en etkin şekilde uygulanması gereken bir yönetim aracıdır.

Bankaların sermaye düzeyleri hesaplanırken mutlak değerler yerine, sermayenin toplam varlıklara bölümü olan kaldıraç oranı kullanılır. Kaldıraç oranı; sermaye yeterliliğini ölçmeye yarayan önemli bir oran olmasına rağmen, özellikle bankacılık sektöründe, varlık ve sermaye tanımlamalarından kaynaklanan nedenlerle önemli handikaplara sahiptir. Temel problem; forward, swap, akreditif ve teminat mektuplarının bilanço dışı işlemler olması ve bankaların bu bilanço dışı işlemleri sermaye yeterliliğinden kaçmanın bir yolu olarak kullanmasıdır⁹⁹.

Bu sorunu aşmak için Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi'nce 1988 yılında çalışmaları başlayan ve dünya genelinde tam anlamıyla 1992 aralık ayında uygulanmaya başlanan yeni risk temelli yeterlilik oranı ölçme sistemi geliştirilmiştir¹⁰⁰. Varlıkların risklerini dikkate alan bu yöntem, Basel Sermaye Uzlaşısı veya 1988 Uzlaşısı olarak adlandırılır.

1988 Uzlaşısı, bankaların bilanço içi ve bilanço dışı varlıklarını risklerine göre ağırlandırarak sermaye yeterliliğini hesaplamaktadır. Tablo 7 çeşitli varlık kalemlerinin risklerine göre hangi ağırlıkla sermaye yeterliliğinin ölçümünde kullanıldığı göstermektedir. Buna göre bankaların varlıkları risklerine göre dört gruba ayrılmıştır. Örneğin en düşük risk grubunda hazine bonoları yer alırken,

⁹⁸ Yurdakul Çağlar , **Denetim ve Raporlama: Finansal Tablolar ve Analiz Teknikleri** , 3.b, Ankara :TÜRMOB Yayınları-215, s.265.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mikail Atlan ve Raif Parlakkaya, "Bilanço Dışı İşlemlerin Banka Performansına Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği", **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl.19, sayı. 219, Haziran 2004, s. 109 ve Aydan Aydın, "Bilanço Dışı İşlemler", **Bankacılar**, Eylül 2000 , sayı 34. s.67

¹⁰⁰ Basel Bankacılık Düzenleme, Gözetim ve Denetim Komitesi, 1974 yılında G10 ülkelerinin merkez bankası başkaları tarafından , ulusal denetim sistemlerine ilişkin bilgi alış verişinin sağlamaştırılması, uluslararası banka denetim tekniklerinin etkinliğinin artırılması ve gerekli görülen alanlarda minimum denetleme standartlarının yayınlanması amacıyla kurulmuştur. Komite'nin yayınladığı standartlar esas olarak üye ülkeleri ilgilendirmektedir. Komite yasal yaptırım gücüne sahip olmayıp , her ülkenin uygulayabileceği en iyi standartları tavsiye etme görevini üstlenmiştir Ancak bir çok ülkenin Basel Komite'nin yayınladığı standartları uyguladığı görülmüştür. Nitekim dünya genelinde ortalama olarak Basel Komite'nin tavsiye ettiği % 8 sermaye yeterliliğine uyulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Basel Committee on Banking Supervision, **History of Basel Committee and It's Membership**, January 2007 , ss.1-7.

belediye bonoları %50 olarak ağırlandırılmış, en riskli varlık kalemleri olan bilanço dışı işlemler ise %100 olarak ağırlandırılmışlardır.

Bankaların riske göre ağırlandırılmış varlıkları kullanarak iki çeşit sermaye yeterliliği oranı hesaplayabilir. İlk oran sadece hissedarların sermayesinin ağırlıklı toplam varlıklara oranı olan çekirdek yeterlilik oranıdır. Komite tarafından çekirdek oranın %4 ün üzerinde olması tavsiye edilmiştir. İkinci oran ise tüm sermayenin ağırlıklı toplam bilanço içi ve dışı varlıklara bölümüdür. Bu oranın ise minimum % 8 olması tavsiye edilmiştir¹⁰¹.

Tablo 7 : 1988 Uzlaşısı'nda Risk Gruplarına Göre Varlıklar

AĞIRLIK	VARLIK
%0	Hazine Bonosu ve Devlet Tahvilleri
%20	Bankalar arası mevduatlar Morgate Kredileri
%50	Belediye Bonoları
%100	Sabit Varlıklar Bilanço Dışı İşlemler Ticari Krediler

Kaynak: Basel Committee on Banking Supervision, **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts** , ss.1-26

Risk ağırlıklı sermaye yeterliliği zaman içerisinde finans piyasalarının değişen ihtiyaçlarını karşılamamaya başlamış ve aşağıda sıralanan başlıca eleştirileri almıştır¹⁰².

¹⁰¹ Basel Committee on Banking Supervision, **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts** , July1988, s.13.

¹⁰² Suat Teker ve Mustafa Turan, "Bankaların Kredi Riski Ölçümü İçin Önerilen İçsel değerlendirme Sisteminin Türk Bankaları Tüketici Kredileri Portföyüne Uygulanması", **İktisat İşletme ve Finans**,Yıl.18, Sayı.209, Ağustos 2003, s.72.

1. Risk ağırlıklı sermaye yeterliliği standardı bankaların ve kredi portföylerinin kalite notları arasındaki farkları göz ardı etmekteydi.

2. OECD üyeliği kredi riski ölçümünde temel kriterdi. Bu nedenle OECD üyesi ülkeler uluslararası finans piyasalarında önemli rekabet avantajı elde ettiler.

3. Ağırlıklı sermaye yeterliliği standardı tek başına bankanın maruz kaldığı riskleri minimuma düşüremezdi. Bir anlamda 1988 Uzlaşısı sadece kredi riskini dikkate alarak faiz, döviz kuru ve operasyonel risklerin ölçümü konusunda yetersiz kalmıştı.

4. 1988 uzlaşısı OECD üyesi ülkeler arasındaki borçluluk kalitesi farklarını yansıtmamaktaydı.

Bu nedenle sermaye yeterliliğini ilişkin çalışmalar statik kalmamış zaman içerisinde geliştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda 1999 yılını haziran ayında yeni sermaye yeterliliği çerçevesi yayınlanmıştır (birinci taslak) . Ancak yayınlanan bu standartlar güncellenerek 2001 yılının ocak ayında yeni bir sermaye yeterliliği çerçevesi (ikinci taslak-Basel 2) yayınlamıştır.

1999 yılında yayınlanan birinci taslağın temel amaçlarından bir tanesi 1988 yılında yayınlanan sermaye yeterliliği ölçümünü geliştirerek yeni minimum sermaye yeterliliği belirlemektir. Bu nedenle birinci taslak 1988 uzlaşısından farklı olarak kredi riskinin yanı sıra piyasa riski ve diğer riskleri de(faiz oranı operasyonel, likidite, yasal riskler) kapsayan bir sermaye yeterliliği ölçümü yapmaktadır¹⁰³. Bu riskleri dikkate alarak sermaye yeterliliğinin nasıl hesaplanacağına ilişkin nihai metod ikinci taslakta yer almaktadır. İkinci taslağa göre banka sermaye yeterlilik oranı; toplam sermayenin kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk toplamına bölümüyle hesaplanmaktadır¹⁰⁴.

Sermaye yeterliliği bankacılık sisteminin güvenilirliğini sağlanması için tek başına yeterli bir regülasyon aracı değildir. Çünkü bankaların sağlamlığı ve güvenilirliği sermayesine ilişkin hesaplamalara değil varlıkların kalitesine ve

---

¹⁰³ Basle Committee On Banking Supervision ,**Consultative Paper:A New Capital Adequacy Framework** , June 1999, s.12.

¹⁰⁴ Detaylı bilgi için bkz. Basle Committee On Banking Supervision , **Consultative Document: Overview of The New Basel Capital Accord**, January 2001, ss.1-87 And Basle Committee On Banking Supervision , **The New Basel Capital Accord: an Explanatory Note** , 2001, ss. 1-16.

yükümlülüklerin yapısına bağlıdır¹⁰⁵. Buna göre varlık ve yükümlülük yapısındaki bozukluk aniden bankaların sermaye yeterliliğinden uzaklaşmasına neden olabilir. Nitekim 1990 yılların başlarında İskandinav ülkelerindeki bir çok bankanın iflasının nedeni düşük sermaye yeterliliğinden çok varlık ve yükümlülük yapısındaki bozukluklardır¹⁰⁶.

Sermaye yeterliliğinin yanı sıra bankaların sermayesi üzerinde bir diğer kontrol sağlama yolu olan portföy çeşitlendirmesi; bankaların varlık ve yükümlülük yapısını düzenleyerek, bankaların aşırı risk alarak ahlaki tehlike yaratmasını engellemeye yönelik bir regülasyon aracıdır. Bir başka deyişle bu regülasyon aracının temel mantığı; bankanın varlıklarının veya yükümlülüklerinin çeşitlendirilerek riskin en aza indirilmesidir¹⁰⁷. Bu yöntem bankalara değişik şekillerde kısıtlamalar getirir.

1. Bankaların bir kişiye ya da kuruma sermayenin belli bir oranından fazla kredi vermesi engellenir

2. Bankaların portföylerinde belirli bir hisseden bulundurabileceği miktar-oran sınırlanır veya bankanın aktifinde %60'ın üzerinde finansal olmayan varlık yer almasına izin verilmez¹⁰⁸. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'nde Continental Illinois Bankası'nın 1984 deki iflası portföy çeşitlendirmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu bankanın iflasının en önemli nedeni , portföyünün büyük bir kısmının sadece bir kurumun hisse senedinden oluşmasıdır. Bu kurumun iflası bankanın da iflasına neden olmuştur.

3. Bankanın varlıkları ile yükümlükleri dönemleri itibari ile sınırlanır. Örneğin bankanın yükümlülüklerinin belli bir oranının uzun vadeli yabancı kaynaklardan oluşması istenir.

Bankaların sermaye düzeylerine ilişkin kısıtlamalar, asimetric bilgi problemini önemli ölçüde ortadan kaldıran düzenlemeler olmasına karşın, olumsuz

¹⁰⁵ Harald B. Benink and David T. Llewellyn, "Systemic Stability and Competitive Neutrality Issues in the International Regulation", **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9. s.402.

¹⁰⁶ Harald B. Benink and David T. Llewellyn, "Fragile Banking in Norway, Sweden, and Finland: an Empirical Analysis", **Journal of International Financial Markets , Institutions and Money**, 1994, Vol.4, ss. 5-19.

¹⁰⁷ Harald B. Benink and David T. Llewellyn, "Systemic ...", s.403.

¹⁰⁸ Mathias Dewatripont and Jean Tirole, **The Prudential Regulation of Banks**, MIT Press, 1999, s. 59.

makro ekonomik sonuçlar yaratabilmektedir. Sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin olduğu ülkelerdeki bankalar, sermayelerinin erimesi durumunda minimum sermaye yeterliliğine ulaşabilmek için kredi arzlarını sınırlamak zorunda kalmaktadır. Bankaların kredi arzlarını sınırlaması ise depresyona neden olabilecek önemli bir gelişmedir. Nitekim 1990’larda Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan depresyon sermaye düzeyine ilişkin sınırlamaların sonucudur¹⁰⁹. Ancak sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin olmadığı ekonomilerde, sermaye/aktif oranı düşen bankaların daha önce açıklandığı gibi aşırı risk alma eğilimi içerisine girdiği veya bir başka deyişle sermaye/aktif oranları yükseldikçe bankaların muhafazakar bir tutum alarak risk almamak için kredi arzını genişletmemeleri söz konusudur. Nitekim 1990’larda Amerika Birleşik Devletleri’nin yaşadığına benzer bir depresyon yaşayan Japonya’da yüksek sermaye yeterliliğine sahip bankalar aşırı risk alma eğilimi içersine girmemişlerdir ¹¹⁰.

İhtiyatlılık oranlarına ilişkin açıklamaları tamamlamadan önce üzerinde durulması gereken son bir regülasyon aracı bankaların iflaslarını engellenmesi amacı ile kullanılan likidite oranlarıdır.

Finansal Piyasalarda asimetrik bilgi probleminin hem direkt olarak hem de dolaylı olarak artmasına neden olan diğer önemli bir faktör bir veya birkaç banka iflası nedeniyle ortaya çıkan banka panikleridir. Bankaların iflas etmesi genel olarak iki nedenden kaynaklanır: ödeyememe problemi veya likidite sıkıntısı¹¹¹.

Sermaye yeterlilik oranı ve portföy çeşitlendirme bir bankanın ödeyememe problemi ile karşı karşıya kalmasını engelleyen düzenlemelerdir. Ancak bankalar bazen ödeyememe sıkıntısı yaşamadıkları halde likidite sıkıntısı yaşayabilirler. Bu

---

¹⁰⁹ Ben. S. Bernanke and Cara.S Lown, “The Credit Crunch”, **Brookings Papers on Economics Activity**, 1991, ss.205-247 .

¹¹⁰ Akiyoshi Horiuchi and Katsutoshi Shimizu, “The Deterioration of Bank Balance Sheets in Japan: risk Taking and Recapitalization“, **Pacific-Basin Finance Journal**, 1998, Vol.6, ss.1-26

¹¹¹ Likidite problemi banka pasiflerinin likiditesinin fazla ancak banka aktiflerinin likiditesinin düşük olması nedeniyle ortaya çıkan bir problemdir. Bu problemin ortaya çıkması bankaların “bankaya hücum” riskine karşı duyarlılığını arttırmaktadır. Ödeyememe problemi ise bankanın varlıklarının değerinin kaynaklarının değerinden az olması durumunda ortaya çıkar. Ödeyememe problemi içerisinde olmayan bir bankanın sadece likidite problemi yaşaması mümkün olan bir durumdur. Detaylı bilgi için bkz. Franklen Allen and Douglas Gale, “Optimal Banking Crises”, **Journal of Finance** ,Vol.53. 1998, ss.1245-1284 and R.S. Sayers, **Central Banking After Bagehot**, Oxford University Pres, Oxford: 1983’den David Gowland, **The Regulation of Financial Markets in the 1990s**, England: Edwar Elgar Publishing Limited, 1990, s. 77.

nedenle düzenleyici otorite tarafından bankalara belirli miktarda likit varlık bulundurma zorunluluğu getirilmektedir. Likidite oranları bankaların sahip olması gereken minimum likit varlık miktarını ölçen oranlardır. Örneğin çok kullanılan likidite oranlarından bir tanesi nakit/mevduat oranıdır. Bir bankanın likit sayılabilmesi için bu oranın %20'nin altında düşmemesi istenir. Bu oranın gereği olarak bankalar mevduatlarının en az %20 sini nakit olarak tutarlar.

2.3.3. Banka Faaliyetlerinin Regülasyonu

Başta Fransa , Almanya ve İtalya olmak üzere bir çok gelişmiş ülkede uygulanan temel regülasyon araçlarından birisi banka faaliyetlerinin düzenlenmesidir.¹¹² Düzenleyici otoritenin bir bankanın veya banka yöneticilerinin belirli işleri yapmasını kısıtlanması, bazı işlemlerini izne veya birtakım şartlara bağlı tutması bu kapsamda ele alınır¹¹³.

Banka ve banka yöneticilerinin faaliyetlerinin sınırlanması veya izne bağlanması başlıca aşağıdaki nedenlere bağlıdır.

1. Bir bankanın farklı faaliyetlerle ilgilenmesi bir çıkar çatışmasına neden olabilir. Örneğin banka ortağı olduğu bir firmayı finanse edebilmek için gereğinden yüksek faiz teklif ederek mevduat toplama yoluna gidebilir¹¹⁴. Bankaların çeşitli faaliyetlerle ilgilenmesi sonucu ortaya çıkan çıkar çatışması , bankanın temel görevi olan finansal aracılık hizmetini, sağlıklı bir şekilde yerine getirmesini engeller. Hatta banka iflasları yaratarak bir banka paniği meydana gelmesine neden olabilir.

2. Bankaların bir çok değişik alanda faaliyeti bankaya aşırı risk almasına neden olan bir çok fırsat yaratır. Bu nedenle bankacılık sistemi ahlaki tehlike problemi ile karşı karşıya kalır¹¹⁵.

3. Bir çok sektördeki firmalarla ortaklığı olan karmaşık yapıdaki bankaların faaliyetlerinin izlenmesi oldukça zordur.

---

¹¹² Gowland, a.g.e., s. 56.

¹¹³ Gowland, a.g.e., s. 56.

¹¹⁴ Kose John, Teresa A. John and Anthony Saunders, "Universal Banking and Firm Risk Taking", *Journal of Banking and Finance*, 1994, Vol.18, s.309.

¹¹⁵ Boyd, Chang and Smith, a.g.e., s. 433.

Belirli bir sermaye seviyesine sahip değilse bir bankanın kurulmasına izin verilmemesi, bankanın kurulmasına izin verilse bile belirli bir deneme süresinde bu bankaya sadece belirli işlemleri yapabilme yetkisi verilmesi veya banka sahiplerinin başka işlerle uğraşmasının engellenmesi , bankanın finansal olmayan bir kuruma ortak olmasının engellenmesi, banka faaliyetlerinin düzenlenmesi kapsamında getirilen kısıtlamalardır¹¹⁶.

Piyasaya girişlerin kısıtlanmasına gerçekten ihtiyaç olup olmadığı literatürde tartışılan önemli konulardan bir tanesidir. Buna göre piyasaya girişlerin dikkatle izlenmesi bir yandan piyasadaki istikrarı sağlarken diğer bir yandan piyasada oligopolistik bir yapıya yol açmaktadır. Bu yapı bankaların aşırı risk almasını destekler niteliktedir¹¹⁷.

Bankacılık sektörünün regülasyonunu uluslar arası platformda ortak bir paydada buluşturmaya çalışan Basel komitenin yayınladığı standartlarda, banka faaliyetlerini kısıtlar nitelikte bir çok düzenleme yer almıştır.

Basel komitenin önerdiği bu düzenleme ve kısıtlamalara göre bir bankanın faaliyetine izin verilebilmesi için;

1. Bankanın ortaklık yapısı değerlendirilmelidir. Bu kapsamda büyük hissedarların deneyimleri, mali güçleri ,itibarları ve aldıkları riskler incelenmelidir.

2. Banka, holding gibi büyük bir organizasyonun parçası ise diğer faaliyetlerinin mevduat sahipleri için risk yaratıp yaratmadığı incelenmelidir.

3. Sorumlu yöneticiler açıkça belli olmalıdır.

Faaliyet halinde olan bir bankanın ise;

1. Sermayesinin ortakların bireysel finansman ihtiyaçları için kullanılması yasaklanmıştır

2. Doğrudan veya dolaylı yatırımları ile bankanın veya belli oranda hissenin devri izne bağlanmıştır.

---

¹¹⁶ James R. Barth, Gerard Caprio and Ross Levine, “Bank Regulation and Supervision: What Works Best” , **National Bureau of Economic Research**, November 2002, Working Paper No: 9323, s. 2.

¹¹⁷ Michael C. Keeley, “Deposit Insurance, Risk and Market Power in Banking”, **American Economic Review**, 1990 Vol.80, s.1190.

2.3.4. Bankacılık Kesiminde Mali Tablo Raporlama Standartları ve Bankacılık Sistemin Denetimi

Bankacılık kesiminin regülasyonu, bankacıların davranışlarına ilişkin kuralları belirlemekle birlikte, bu kurallara uyulup uyulmadığının kontrolünü sağlamaya yönelik düzenlemeleri de içerir. Buna göre regülasyonun getirdiği kurallara bankaların ne derece sadık kaldığının belirlenmesi izleme (monitoring) ve Bankaların faaliyetlerinin genel kontrolü gözetim-denetim (supervision) olarak adlandırılır¹¹⁸

Ancak izleme ve gözetim-denetim ile ilgili düzenlemelere geçmeden önce üzerinde durulması gereken önemli bir konu , mali tabloların raporlanmasına ilişkin ne tür düzenlemelerin getirildiğidir. Çünkü asimetrik bilgi probleminin ortadan kaldırılmasına ilişkin düzenlemelerde olmazsa olmaz şart şeffaflık ve bilgi sunumudur¹¹⁹. Bir Bankaların faaliyetlerini gösteren yegane kaynak, mali tablolarıdır. Bankacılık sektörünün denetimi; bankaların belirli dönemlerde yayınladığı bu mali tablolar üzerinden gerçekleştirilir. Finansal raporlama süreci de iki farklı türde regülasyona tabidir. İlk olarak bankalardan belirli bilgilerin kayıt altına alınması, ikinci olarak ise bu bilgilerin belirli bir şekilde raporlanması istenir. Örneğin bankaların döviz açık pozisyonlarını bildirme zorunluluğu ilk regülasyon türüne örnektir. Bankaların üç ayda bir mali tablo yayınlaması gerekliliği veya bu tablolardaki döviz cinsinden değerleri merkez bankası döviz alış kurundan değerlemesi zorunluluğu ikinci tür regülasyona örnektir.

Mali tabloların raporlanmasına ilişkin düzenlemelerin asimetrik bilginin önlenmesinde önemli bir yeri vardır. Bilindiği üzere bedavacılık problemi yüzünden bankaların finansal durumları hakkında özel bilgi üretimi asimetrik bilgi probleminin önüne geçilmesini engellemektedir. Ancak düzenleyici otoriteler mali

---

¹¹⁸ Turan Yay, Gülsün G. Yay ve Ensar Yılmaz, “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2004 Mart, 30, s.4.

¹¹⁹ Şeffaflık herhangi bir piyasadaki katılımcıların piyasa koşulları hakkındaki bilgi seviyesini ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Seha M. Tınc, “Derivatives and Stock Market Volatility: Is Additional Government Regulation Necessary” , **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9, s.359.

tabloların hazırlanmasına ilişkin standartlar yayınlayarak, piyasadaki katılımcıların bankaların aktif kalitesi hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayabilirler.

Bu doğrultuda düzenleyici otorite; bankaların gerçekleştirdiği işlemleri kayıt altına almasını ve bilgi kullanıcılarına sunmasını sağlayan standartlar yayınlar, finansal tablolar ile raporlanan bilgilerin doğruluğunu ölçen ve regülasyonun getirdiği kurallara bankaların ne derece sadık kaldığının kontrolünü sağlayan düzenlemeleri gerçekleştirir.

Bankacılık sisteminin izlenmesi maliyetli ve oldukça zordur. Ayrıca mevduat sigortası gibi regülayon araçları nedeniyle bir çok kimse sektörü izlemeye gerek duymaz. Bu nedenle sektörün resmi denetimine gerek vardır.

BÖLÜM 3

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Asimetrik bilgi probleminin finansal piyasaların işleyişinde önemli aksaklıklar yarattığı ve bu etkisi nedeniyle toplam çıktıda dalgalanmalara ve hatta finansal krizlere neden olduğu, çalışmanın birinci bölümünde yer verilen tartışmalarda ortaya çıkmıştır. İkinci bölümde ise asimetrik bilgi probleminin çözümü için en etkin yöntem olan finansal aracılığın büyük bir bölümünü üstlenen bankaların, bu işlevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmeleri için nasıl regüle edilebilecekleri açıklanmıştır. Bu noktada Türkiye’de bankacılık kesiminin nasıl regüle edildiğinin ve mevcut yapısını asimetrik bilgi problemini barındırıp barındırmadığının tartışılması gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye’nin bankacılık sektöründe yaşadığı önemli deneyimlere verilecek daha sonra sektörün bu gün geldiği nokta tartışılacaktır.

3.1. 1994 Krizi

Birinci bölümde açıklandığı gibi asimetrik bilgi problemi finansal krize neden olan önemli bir faktördür. Bu bölümde 1994 krizinin açıklanmasında asimetrik bilgi yaklaşımının ne derecede geçerli olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda asimetrik bilgi problemini arttıran gelişmelerin 1994 krizi öncesinde varlığı araştırılacak daha sonra da asimetrik bilgi ve finansal kriz ilişkisi kurulacaktır.

3.1.1. Asimetrik Bilgi Probleminin Artışının Nedenleri

1994 krizi öncesinde bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin artışı başlıca üç faktöre bağlıdır. Bu faktörler faiz oranlarının artışı, belirsizliklerdeki artış ve banka bilançolarının bozulması - öz kaynak erimesidir.

3.1.1.1. Faiz Oranlarının Artması

Yıllar itibariyle Türkiye 'de faiz oranlarının hareketi incelendiğinde, 1994 krizi öncesinde faiz oranlarının artış gösterdiği söylenebilir. Tablo 8 tasarruf mevduatı faiz oranı, TCMB reeskont faiz oranı ve interbank gecelik faiz oranının 1989-1995 yılları arasındaki değerlerini göstermektedir. Bu tabloya göre 1994 krizinden birkaç yıl önce faiz oranları yükselmeye başlamıştır. Nitekim tasarruf mevduatı faiz oranı 1989 yılında %58,80 seviyesinde iken krizden bir yıl önce 1993 yılında %74,80 düzeyine yükselmiştir. Faiz oranlarındaki bu yükselme büyük ölçüde kamu kesimi açıklarına bağlı olarak kamu kesimi fon talebinin artmasından kaynaklanmaktadır¹²⁰.

Tablo 8:1989-1995 Yılları Arasında Türkiye'de Faiz Oranlarının Değişimi

YILLAR	Tasarruf Mevduatı Faiz Oranı	TCMB Reeskont Faiz Oranı	İnterbank Gecelik Faiz Oranı
1989	58,80	54,00	26,87
1990	59,40	50,75	62,72
1991	72,70	54,50	59,87
1992	74,20	54,50	67,77
1993	74,80	54,50	69,93
1994	95,56	64,00	92,05
1995	92,32	57,00	106,31

Kaynak : <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/index.html>

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre faiz oranlarının artışı ile birlikte piyasada asimetrik bilgi problemi kötüleşmektedir. Dolayısıyla piyasada borç almaya istekli olanlar, çoğunlukla yükümlülüklerini karşılayamayacak olan kimseler olmaktadır. Tablo 9 1989-1995 döneminde bankaların takipteki alacaklarının toplam kredilere oranını göstermektedir. Buna göre 1991 yılı hariç takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı yıllar itibariyle azalış göstermiştir. Bu veriler ışığında ilk bakışta asimetrik bilgi yaklaşımın öngördüğü gibi Türkiye'de artan faiz oranlarına rağmen kredi talebinde bulunanlar, çoğunlukla istenmeyen sonuçlar yaratabilecek kimseler

¹²⁰ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 7.b Bursa: Ezgi Kitapevi, 2002, s.215.

şeklinde görünmemektedir. Ancak Türkiye bankacılık sektörünün kendine has bir özelliği kamu kesiminin sektör içindeki büyük payıdır¹²¹. Aktif büyüklüğü açısından sektörde en büyük paya sahip kamu bankalarının takipteki alacaklar / toplam krediler oranı her geçen yıl artış göstermiştir. Yani kamu bankaları aşırı risk alarak bankacılık sektöründe ahlaki tehlike probleminin kaynağı haline gelmişlerdir.

Tablo 9 : 1988-1995 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Takipteki Alacaklar / Toplam Krediler Oranı (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Sektör	7,2	5,2	4,2	4,9	3,4	3,1	4,1	2,8
Ticaret Bankaları	6,7	5,3	4,2	4,9	3,2	2,9	3,4	2,3
Kamu Sermayeli Bankalar	8,2	6,6	5,7	7,2	4,1	4,5	4,0	3,0
Özel Sermayeli Bankalar	4,8	3,7	2,6	2,7	2,3	1,8	2,6	1,8
Yabancı Bankalar	6,3	4,8	3,4	2,4	2,9	2,9	11,1	3,1
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	6,7	4,5	3,7	2,5	2,9	2,7	3,6	2,2
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	5,7	5,5	3,0	2,3	3,0	3,3	30,0	4,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	10,3	4,1	3,6	4,9	5,1	4,4	8,9	6,2
Kamu Sermayeli Bankalar	8,3	1,1	1,9	4,4	5,5	4,9	9,7	6,6
Özel Sermayeli Bankalar	18,8	18,0	11,6	8,3	3,7	2,5	3,3	3,0
Yabancı Bankalar	0,0	0,0	2,7	0,4	0,1	0,7	19,2	20,9

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

1989-1994 döneminde bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin arttığına diğer bir göstergesi toplam krediler / mevduat oranıdır. 1992'de mevduat artış hızı %60 iken kredilerin artış hızı %78,5, 1993 de sırasıyla %56,7 ve %99,4 dır¹²². Bu verilerin önemi şu şekilde özetlenebilir

1. 1989-1994 dönemine kredilerin mevduatlardan hızlı artmasının nedeni kısa vadeli sermaye girişleriydi. Bankaların bilançolarında mevduat dışı kaynaklara yönelme eğilimi ve özellikle yabancı para kaynaklarının ağırlık kazanması merkez bankasının parasal denetimini güçleştiren önemli bir unsurdur.

¹²¹ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 1991**, İstanbul: 1992,s. 31.

¹²² Gülten Kazgan, **Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1995, s.209.

Ayrıca bankaların mevduat dışı döviz kredisi şeklinde elde ettikleri yabancı kaynaklar bankaları kur riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Bir başka deyişle bankalar aşırı risk alarak borçlanmayı tercih etmişlerdir.

2. 1989-1994 döneminde toplam kredilerin mevduatlardan daha hızlı artmasının diğer bir nedeni mevduat çekilişleridir. Nitekim 1991 yılındaki mevduat çekilişleri merkez bankasını kamu ve özel bankalara fon desteği sağlamak zorunda bırakmıştır¹²³. Mevduat çekilişleri bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin varlığını işaret etmektedir. Çünkü mevduat çekilişlerinin nedeni mudilerin asimetrik bilgi nedeniyle iyi bankalarla kötü bankaları ayırt edemeyip herhangi bir kayba uğramamak için mevduat yaratmamalarıdır.

3.1.1.2. Belirsizlik Yaratan gelişmeler

1994 krizi öncesinde asimetrik bilgi problemini arttıran diğer bir faktör ekonomide belirsizlik yaratan siyasi ve ekonomik gelişmelerdir.

1991 yılında başlayan Körfez Krizi ve aynı yıl içerisinde gerçekleştirilen genel seçimler 1989-94 döneminde belirsizlik yaratan başlıca gelişmelerdi. Nitekim 1991 ve 1992 yılları bankaların takipteki alacaklarının çok yüksek oranda arttığı ve kredi artış hızının toplam mevduat artış hızının çok üzerinde gerçekleştiği yıllardı. Hem Türk Lirası hem de döviz mevduatlarından büyük çekilişler, kurları ve faizleri yükseltmiş merkez bankasının rezervlerini azaltmıştır. Savaşın etkisiyle oluşan politik belirsizlik piyasaları olumsuz etkilemiş, bu da kurlar üzerinde büyük baskılar yaratmış bunun sonucunda döviz kurları 1989 ve 1990 yıllarının aksine enflasyondan daha hızlı artmış ve Türk Lirası değer kaybetmiştir¹²⁴.

Ayrıca savaş ve seçimler nedeniyle kamu kesimi borçlanma gereği 1989-1994 döneminde sürekli olarak ve büyük oranlarda artmaktaydı.

---

¹²³ Mehtap Kesriyeli, **1980'li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri**, Ankara:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, 1997, s. 24.

¹²⁴ Kesriyeli, a.g.e., s. 24.

1994 krizi öncesinde belirsizlik yaratan diğer gelişmeler ise Türkiye'nin derecelendirme notunun düşürülmesi ve üç küçük bankanın iflasıdır¹²⁵. Türkiye'nin kredi notu ilk önce 14 Ocak 1994 Tarihi'nde bağımsız derecelendirme kuruluşu Moody's tarafından ve arkasından Standard and Poor's tarafından yatırım yapılabilir ülke derecesinden spekülasyon ülke derecesine düşürüldü.

3.1.1.3. Bankaların Bilanço Yapılarının Bozulması ve Öz Kaynak Erimesi

Son olarak 1994 krizi öncesi asimetrik bilgi probleminin düzeyinin göstergesi bankacılık sektörünün bilanço yapısıdır. Asimetrik bilgi yaklaşımına göre bankaların bilançolarının bozulması ve öz kaynaklarının azalması finansal krize neden olan önemli bir faktördür. Bu aşamada banka bilançolarının asimetrik bilgi yaklaşımının öngördüğü gibi 1994 krizinin ortaya çıkmasında rol alıp almadığı tartışılacaktır.

Tablo 10 1988-1996 döneminde bankaların (öz kaynak + kar)/toplam aktif oranını göstermektedir. Şekil 5 ise bankacılık sektöründe (öz kaynak + kar)/toplam aktif oranının yıllara göre hareketlerini göstermektedir.

Tablo 10 : 1988-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe (Öz Kaynak + Kar) / Toplam Aktif Oranı (%)

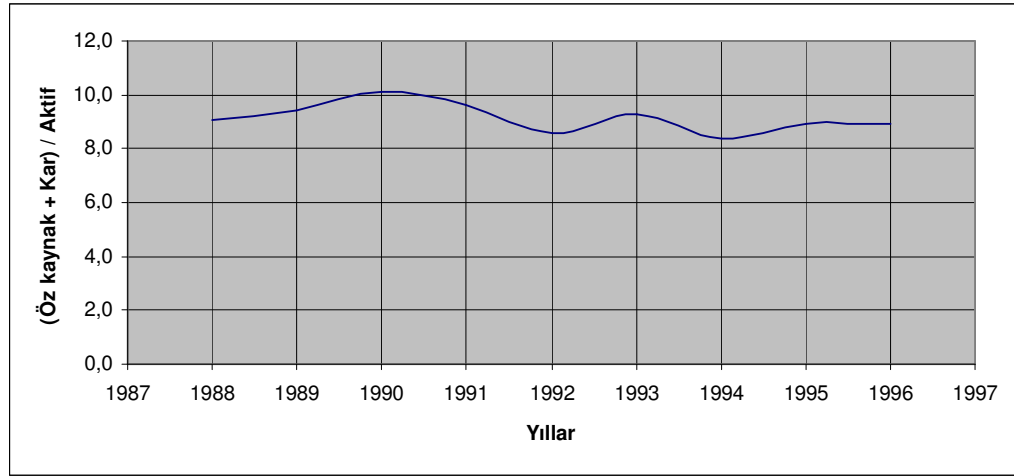
	Sektör	Ticaret Bankaları	Kamu Sermayeli Ticari Bankalar	Özel Sermayeli Ticari Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma Ve yatırım Bankaları	Kamu Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankaları	Özel Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankaları
1988	9,1	9,0	7,7	10,0	11,6	10,7	12,6	5,6
1989	9,4	9,3	7,9	10,5	11,6	10,1	11,2	7,2
1990	10,1	9,9	8,1	11,5	11,1	13,2	15,0	8,4
1991	9,6	9,4	7,3	10,7	14,6	11,8	13,0	8,5
1992	8,6	8,4	7,5	8,8	13,9	11,0	11,9	8,8
1993	9,3	9,3	8,6	9,7	11,6	9,9	10,4	8,7
1994	8,4	8,7	5,6	10,6	18,6	4,8	3,4	8,9
1995	8,9	9,1	5,1	11,7	14,5	7,1	5,5	12,6
1996	8,9	8,7	4,7	11,3	14,2	12	11,4	13,7

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Tablo 10 ve şekil 5'e göre bankacılık sektöründe (öz kaynak+ kar) / toplam aktif oranı 1990 ve 1993 yıllarında önemli artış göstermesine rağmen, bu oran 1993

¹²⁵ Bülent Gültekin, "Krizin Nedeni : Reel Dengelerde Bozulma", **Görüş**, Mart 1994, s.33 .

yılı dahil olmak üzere 1990 yılı ve öncesinin altında kalmıştır. Ayrıca krizin meydana geldiği 1994 yılında ise 1988-1996 döneminin en düşük seviyesine ulaşmıştır. Ancak 1988-1989 döneminde (öz kaynak+ kar) / toplam aktif oranı hiçbir zaman % 8 in altına düşmemiştir. Bunun nedeni Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca 26.10.1989 günlü resmi gazetede yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'na ilişkin tebliğidir. Bu tebliğ; bankaların sermaye yeterliliğini, sermaye tabanı ile risk ağırlıklı varlıklar, gayri nakdi krediler ve yükümlülükler arasında kurulacak ve en az %8 olarak belirlenen bir oran şeklinde tanımlamaktadır¹²⁶. Tüm bu veriler kriz öncesinde bankaların bilançolarının bozulduğu ve öz sermayelerinin eridiğini göstermektedir.

Şekil 5: 1988-1996 Döneminde (Öz Kaynak + Kar) / Toplam Aktif Oranı (%)

Bankacılık sektöründe bilanço yapısı en çok bozulan bankalar kamu sermayeli olanlardır. Nitekim (öz kaynak + kar) / toplam aktif tablosundan görülebileceği gibi krizin gerçekleştiği 1994 yılı sonunda kamu sermayeli bankaların (öz kaynak + kar) / toplam aktif oranı %5,6 ya düşmüştür (bkz.Tablo10).

Bankaların performanslarının bir diğer göstergesi tablo 11 ve tablo 12'de yer alan varlık getiri oranı ve sermaye getiri oranıdır. Bankacılık sektöründe 1989-1996 döneminde varlık getiri ve sermaye getiri oranları analiz edildiğinde bankacılık sektöründe karlılığın azaldığı söylenemez. Nitekim krizden bir yıl önce 1993 yılında

¹²⁶ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 1989**, İstanbul: 1990, s. 5.

sektör, %3,5 varlık getiri oranı ve %54,7 sermaye getiri oranı ile ilgili dönemin en yüksek değerlerine ulaşmıştır (bkz.tablo 11 ve tablo 12). Ancak yabancı bankaların karlılığına ilişkin değerleri dikkat çekicidir. Kamu ve özel sermayeli yerli bankaların aksine yabancı bankaların 1993 yılında sermaye ve varlık getirisi düşmüştür. Ancak krizin gerçekleştiği 1994 yılında ise yerli bankalarının sermaye ve varlıklarından getirileri çok büyük oranda düşerken bu defa yabancı bankaların sermaye ve varlık üzerinden getiri oranları çok yükselmiş ve tablo 10'dan görüldüğü gibi kriz döneminde oldukça yüksek (öz kaynak + kar) /toplam aktif değerine ulaşmışlardır.

Tablo 11: 1989-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Varlık Getiri Oranları % (Net Dönem Karı / Aktif)

Yıllar	Sektör	Ticaret Bankaları	Kamu Sermayeli Ticari Bankalar	Özel Sermayeli Ticari Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma Ve yatırım Bankaları	Kamu Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankaları	Özel Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankaları
1989	2,2	2,3	1,8	2,6	3,9	1,1	0,9	1,8
1990	2,8	2,9	2,2	3,4	3,6	2,0	1,8	2,7
1991	2,7	2,7	1,3	3,8	6,6	1,7	1,3	3,1
1992	2,8	2,9	2,2	3,0	8,2	1,7	1,2	3,0
1993	3,5	3,6	3,1	3,9	5,5	2,3	1,4	4,4
1994	2,2	2,5	-0,2	3,9	12,7	-1,7	-3,5	3,1
1995	3,4	3,5	0,2	5,7	7,5	2,6	2,1	4,4
1996	3,9	3,8	0,9	5,8	6,9	4,8	4,1	7

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Tablo 12: 1989-1996 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Varlık Getiri Oranları % (Net Dönem Karı / Ortalama Öz Kaynaklar)

Yıllar	Sektör	Ticaret Bankaları	Kamu Sermayeli Ticari Bankalar	Özel Sermayeli Ticari Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma Ve yatırım Bankaları	Kamu Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankaları	Özel Sermayeli Kalkınma Ve Yatırım Bankaları
1989	30,3	30,3	30,6	32,7	56,1	12,4	8,2	35,2
1990	36,0	36,0	36,0	39,5	46,2	19,1	14,4	46,3
1991	36,0	36,0	22,5	46,2	76,7	16,0	10,0	50,5
1992	42,9	42,9	44,6	43,1	102,6	16,7	10,1	48,9
1993	54,7	54,7	56,0	57,5	75,6	25,9	14,2	77,3
1994	34,0	34,0	-4,5	54,0	178,7	-34,5	-75,6	50,4
1995	55,7	55,7	4	76,8	93,2	58,1	59,3	56,4
1996	64,3	64,3	22,1	80	78,8	70,7	65	84,4

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Türkiye’de 1994 krizi öncesinde yerli bankalar ile yabancı bankaların varlık ve sermaye getiri oranlarındaki fark kredi tayinlaması teorisini destekler niteliktedir. Buna göre artan faiz oranları ile bankacılık sektöründe asimetrik bilgi problemi artmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak yerli bankalar aşırı risk alarak büyük oranlarda kredi dağıtırken yabancı bankalar ise kredi tayinlamasına gitmişlerdir. Nitekim tablo 13’deki veriler bankacılık sektöründe kredi tayinlamasının ve ahlaki tehlikenin varlığını işaret etmektedir. Bu verilere göre 1992 ve 1993 yıllarında yabancı bankaların faiz gelirleri önceki yıllara göre daha küçük oranda artış gösterirken, yerli bankaların faiz gelirleri önceki yıllara göre daha büyük oranda artış göstermiştir.

Tablo 13: 1989-1996 Dönemi’nde Bankacılık Sektöründe Kredi Faiz Gelirleri

Yıllar	Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları (1000 YTL)	% Değişim	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları (1000 YTL)	% Değişim	Yabancı Bankalar (1000 YTL)	% Değişim
1988	3.976.640		3.813.690		231.160	
1989	6.416.150	0,61	5.605.470	0,47	458.070	0,98
1990	10.805.420	0,68	10.189.890	0,82	777.680	0,70
1991	19.180.910	0,78	20.763.320	1,04	1.662.400	1,14
1992	35.565.730	0,85	36.163.720	0,74	2.594.170	0,56
1993	51.063.480	0,44	71.164.400	0,97	3.791.690	0,46
1994	144.368.030	1,83	153.051.970	1,15	9.142.340	1,41
1995	277.925.730	0,93	252.605.510	0,65	8.983.600	-0,02

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/bbts/default.aspx>

Çalışmanın bu bölümünde 1994 krizi öncesinde bankaların bilanço yapılarının bozulduğu ve sektörde öz kaynak erimesinin gerçekleştiği açık bir şekilde ortaya çıkarılmıştır. Bu aşamada cevaplanması gereken ikinci soru, 1994 krizi öncesinde hangi faktörlerin bankaların öz sermayelerinin erimesine neden olduğudur.

Finansal serbestleşme çabaları sonucu finansal piyasalarda kredi genişlemesi, bankaların bilançolarının bozulmasının temel nedenidir.

Türkiye’de finansal serbestleşme çabaları doğrultusunda 1984 yılında döviz mevduatının önündeki engeller kaldırılmış, 1987 yılında açık piyasa işlemleri başlamış, 1988 yılında bankalar arası para piyasası kurulmuş ve gene 1988 yılında

mevduat ve kredi faiz tavanları da tamamen kaldırılmıştır. 1989 yılında sermaye hesabı liberizasyonu tamamlanmıştır¹²⁷.

Türkiye’de liberizasyon sürecine girilmesi kredi genişlemesini beraberinde getirmiştir. Nitekim tablo’14 de görülebileceği gibi 1989 da GSYİH’in oranı olarak %18, 9 olan kredi hacmi krizden bir yıl önce 1993 yılında %22,7 düzeyine yükselmiştir. Ancak bankacılık sektörünün sağlıklı işleyişini sağlayacak bu günkü gibi bir bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu gibi özerk bir üst kurulun olmaması , bankacılık sektörünün yeterli düzeyde düzenleme ve denetim yapısının olmaması kredi artışı ile beraber ahlaki tehlike problemini beraberinde getirmiştir.

Tablo 14 : 1988-1995 Dönemi’nde Kredi Arzına İlişkin Göstergeler (% GSYİH)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
MEVDUAT BANKA. KREDİLERİ	17,6	15,9	16,4	16,0	16,8	17,1	14,8	17,1
YAT. KALKINMA B. KREDİLERİ (2)	2,1	1,5	1,3	1,7	1,5	1,4	1,3	1,1
NET KREDİ HACMİ	22,5	18,9	18,8	20,6	22,1	22,7	19,9	20,7

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/index.html>

Finansal serbestleşme yıllar itibariyle kredi arzının genişlemesinin yanı sıra bankaların döviz riskinin artmasına neden olmuştur. 1988 yılında sermaye hesabını liberizasyonunun ardından özel sermaye hareketlerinde bir patlama yaşanmıştır. Bu patlamada en büyük artışı bankalar üstlenmiştir. Bankaların yabancı yükümlülüklerinin toplam yükümlülükler içindeki payı 1992 de %37 ,1993 de %43 ve 1994 de % 47 ye ulaşmıştır¹²⁸. Bankaların sendikasyon kredileri yolu ile kaynak bulmaya yönelmesi tablo 15’de görüldüğü gibi açık pozisyonların artmasına neden olmuştur. Açık pozisyonlardaki bu artışın sebebi, hem sermaye hareketleri ve hem de 1989 dan itibaren hükümet tarafından kurun enflasyonun altında tutulması sonucu TL’nin iç piyasada aşırı değerlenmesidir¹²⁹.

Aşırı değerlenmiş kur politikası, giderek artan kamu kesimi borçlanma gereği bankaların faaliyet yapılarının büyük ölçüde değişmesine yol açmıştır. Esas fonksiyonları yatırımcılara kredi sağlamak olan bankaların temel faaliyeti devletin

¹²⁷ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 1989**, s.6 .

¹²⁸ Karabulut, a.g.e., s 125.

¹²⁹ Şahin, a.g.e., s. 215.

artan borç yükünü finanse etmek olmuştur. Aşırı değerli döviz kuru politikasının da teşvikiyle bankalar yurt dışından düşük faizle ama yabancı para biriminde borçlanarak, yüksek faizlerle TL biriminden kamu kesiminin finansmanını sağlamışlardır. Ancak bu politika bir çok küçük bankanın kurulmasına neden olmuştur. Böylece sektör açısından düşünülebilecek optimum banka sayısı zorlanmaya başlamıştır¹³⁰. Ayrıca bu politika bankaların likidite seviyesinin düşmesine ve kriz anında bankacılık sektörünün yükümlülüklerini karşılayamama gibi ciddi problemler yaşamasına neden olmuştur.

Tablo 15: 1988-1994 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Döviz Pozisyonu / Öz Kaynak Oranı (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Sektör	-14,6	-16,5	39,6	44,2	80,7	104,8	26,6
Ticaret Bankaları	-41,0	-17,4	43,2	48,0	85,7	106,1	22,4
Kamu Sermayeli Bankalar	-24,1	-7,4	42,4	43,9	61,7	36,9	-9,8
Özel Sermayeli Bankalar	-48,7	-22,4	41,9	48,9	94,7	147,2	37,6
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	-	-	-	-
Yabancı Bankalar	-125,0	-86,7	78,5	69,2	111,9	172,3	75,3
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	-112,1	-36,0	49,4	46,8	121,9	199,7	122,4
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	-139,9	154,5	117,5	99,3	98,6	117,1	115,9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	159,7	-8,9	15,6	17,2	42,7	90,5	110,6
Kamu Sermayeli Bankalar	29,4	-5,8	18,1	27,3	37,7	50,9	33,7
Özel Sermayeli Bankalar	1.138,4	-33,4	-14,7	-46,4	42,0	205,6	204,3
Yabancı Bankalar	-96,1	74,0	77,7	21,3	203,1	567,7	172,5

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>*

Bankacılık sektöründe bilanço yapısı en çok bozulan ve öz sermayesi en çok eriyen bankalar, kamu bankaları olmuştur. Nitekim tablo 10'da görüldüğü gibi (Öz Kaynak + Kar) / Toplam Aktif oranı 1993 ve 1990 yılı hariç olmak üzere %8'in altında seyretmiştir. Ayrıca bu oranın % 8 üzerinde olduğu yıllarda bile yerli ya da yabancı bankaların ortalamasının hep altında kalmıştır. Kamu sermayeli bankaların bu kötü performanslarının nedeni görev zararı stoklarındaki büyük artıştır¹³¹.

Banka bilançolarındaki bozulmanın nedeni sermaye yapılarının değişmesinin yanı sıra likidite yapılarının da olumsuz yönde değişmesidir. Aşırı

¹³⁰ İlker M. Parasız, **Kriz Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitapevi, 1996, s. 246.

* Döviz Pozisyonu= YP yükümlülükler – YP varlıklar

¹³¹ Kansu, a.g.e., ss. 164-170.

değerlenmiş döviz kuru ve yüksek oranda sermaye girişi nedeniyle bankaların artan açık pozisyonları, döviz likidite oranının %20 den % 10'a çekilmesi ve bankaların nakit iç borcun finansmanını sağlamaları ,bankaların ellerinde daha az likit değerler tutmalarına yol açmıştır. Böylece bankaların yaşanabilecek bir bunalımdan çabuk etkilenmelerine yol açacak bir finansal yapı oluşmuştur. Tablo 16 bankaların likidite seviyelerinin ölçütü olan net çalışma sermayesi / toplam aktif oranını vermektedir. Net çalışma sermayesi dönen varlıklardan kısa vadeli yabancı kaynakların çıkartılması ile elde edilen bir büyüklüktür. Nitekim tablo16'da görüldüğü gibi 1993 yılı hariç net çalışma sermayesi / toplam aktif oranı hep düşüş göstermiştir. 1993 yılında sektörün net çalışma sermayesi / toplam aktif oranını artmasının sebebi yerli ticaret bankaların gösterdiği performanstır. Bu grup bankaların dışında gerek yabancı bankaların gerekse kamu bankalarının ve yerli yatırım ve kalkınma bankalarının net çalışma sermayesi / toplam aktif oranı 1993 yılında artış göstermemiştir.

Tablo 16: 1988-1995 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktif Oranı (%)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Sektör	1,2	0,7	2,1	1,1	0,7	2,2	0,4	1,4
Ticaret Bankaları	1,1	0,3	1,5	0,5	0,4	2,0	0,6	1,3
Kamu Sermayeli Bankalar	-0,2	-1,5	0,0	-3,1	-2,5	-1,0	-4,2	-5,2
Özel Sermayeli Bankalar	1,9	1,7	2,6	3,1	2,4	3,7	3,7	5,5
Yabancı Bankalar	7,6	7,5	7,9	12,1	9,0	7,8	13,3	9,6
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	4,7	5,1	6,3	10,2	7,5	6,9	13,6	10,4
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	12,6	12,2	10,3	15,4	11,5	10,1	12,7	8,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1,9	5,6	8,8	7,0	5,6	5,3	-1,6	1,9
Kamu Sermayeli Bankalar	3,9	8,1	11,0	8,0	6,2	6,0	-3,1	0,4
Yabancı Bankalar	18,6	7,4	12,4	15,6	6,6	3,6	-4,1	7,5

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

3.1.2. Asimetrik Bilgi Problemi ve 1994 Krizi İlişkisi

1994 krizi öncesi meydana gelen tüm bu gelişmeler asimetrik bilgi yaklaşımının 1994 krizini açıklayabildiğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın birinci

bölümünde değinildiği gibi faiz oranlarının artması, belisizliklerin artması, bankaların bilançolarını bozulması ve öz kaynak erimesi asimetrik bilgi problemini arttıran faktörlerdir.

Asimetrik bilgi probleminin artışı bankacılık sisteminin temel işlevi olan finansal aracılık seviyesinin azalmasına neden olur. Türk bankacılık sektöründe ortaya çıkan bu azalmayı açıklamadan önce ekonomideki ters seçim ve ahlaki tehlike problemini arttıran döviz krizi incelenmelidir.

1994 yılı başlarında bankacılık kesiminin zayıf bilanço yapısı, bankaların sahip olduğu döviz riski, aşırı değerlenmiş kur, bağımsız derecelendirme kuruluşunca Türkiye'nin değerlendirme notunun düşürülmesi TL'yi spekülasyon bir atağa maruz hale getirmiştir¹³². Finansal kesimin problemleri, merkez bankasının döviz kurunu savunmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü yerel paranın değerini korumak amacıyla faiz oranlarının yükseltilmesi bankacılık sektörünü olumsuz etkilemekte hatta çökmesine neden olabilmektedir. Bu durumda eğer yatırımcılar bankacılık sisteminin zayıf olduğunu fark ederlerse merkez bankasının yerel paranın değerini korumakta isteksiz davranacağını düşünerek spekülasyon atakta bulunma konusunda çok daha fazla istekli davranırlar.

Nitekim Türkiye'de 1994 krizi öncesinde artan kamu kesimi açığının yarattığı faiz yükselişini engellemek ve hızlı büyümeyi sürdürmek amacıyla merkez bankası kısa vadeli avansı hazine tarafından yasal limite kadar kullandığı gibi, tahkim yasası ve ek bütçe çıkartılarak merkez bankasına ek kaynak yaratılmıştır¹³³. Böylece 1994 yılına piyasaların likit olduğu ve bu likiditenin sürekli olarak döviz talebine dönüştüğü bir ortamda girilmiştir. Ayrıca 1993 yılı sonunda menkul kıymet gelirlerinin vergilendirilmesi kamu menkul kıymetlerinden kaçış yönünde bir eğilim ortaya çıkarmıştır. Bu eğilim döviz talebinin atmasına neden olmuştur¹³⁴.

Ülkeden sermaye çıkışının devam etmesi, bankaların pozisyon kapatmaya yönelik çabaları ve spekülasyon beklentiler kurlar üzerinde sürekli baskı yaratmıştır.

---

¹³² Mustafa Özer, **Finansal Krizler , Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları,1999, s. 91.

¹³³ Deniz Gökçe , "Kriz Gereklimiydi ? ", **Görüş**, Mart 1994, s.26.

¹³⁴ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 1994**, İstanbul: 1991,s. 11.

Bu nedenle merkez bankası ocak ayı sonunda resmi kurunu yaklaşık % 14 civarında devalüe etmiştir¹³⁵. Üç aylık dönem dikkate alındığında ise 1994 ocağında 15.000TL olan dolar kuru , 1994 nisanında 35.000 TL seviyesine yükselmiştir¹³⁶.

Asimetrik bilgi yaklaşımının öngördüğü gibi 1994 ocak ayındaki döviz krizi sonrasında ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri iyice artmış ve dolayısıyla finansal aracılık düzeyi iyice azalmıştır. Nitekim 1994 yılının ilk üç aylık döneminde M2 %32, M2Y ise %23 oranında küçülmüştür¹³⁷. Nisan ayında ise üç küçük bankanın iflası ile banka paniği gerçekleşmiştir¹³⁸. Bu üç bankanın yurt içi ve yurt dışı yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi ve iflası bir güven bunalımına yol açmıştır. Bu üç bankanın faaliyetine son verilmesi ile birlikte banka paniğini ve krizi önlemeye yönelik olarak gerçek kişilere ait TL ve Yabancı mevduatın tamamına devlet güvencesi getirilmiştir. Ayrıca TL mevduatı cazip hale getirmek için ve kaynakların yeniden bankacılık sistemine akışını sağlamak için yedi gün ihbarlı mevduat tanımı getirilmiştir. Tüm olayların gerçekleşme zamanı asimetrik bilgi teorisinin 1994 krizini açıklamaya uygun bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

3.2. Kasım 2000-Şubat 2001 Krizi

Türkiye 22 Kasım 2000'de ve 22 Şubat 2001'de patlak veren bir kriz yaşadı. Literatüre göre bu krizin ortaya çıkmasının başlıca nedenlerinden bir tanesi bankacılık sektörünün problemleridir. Çalışmanın bu bölümünde bankacılık sektörünün -asimetrik bilgi yaklaşımı doğrultusunda- nasıl finansal krize neden olduğu açıklanacaktır. Bu doğrultuda piyasalardaki asimetrik bilgi problemini arttıran banka bilançolarının erimesi ve kriz öncesi ortaya çıkan belirsizlikler araştırılacaktır. Ancak bu analize geçmeden önce 1994-2001 döneminde Türkiye'de uygulanan başlıca regülasyon araçları açıklanacaktır. 1994-2001 döneminde gerçekleştirilen düzenlemelerin analiz edilmesinin başlıca nedeni bu düzenlemelerin asimetrik bilgi problemini hem arttırıcı hem de azaltıcı etkileri olmasıdır.

---

¹³⁵ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 1994**, s. 11.

¹³⁶ Oya Celasun, "The 1994 Currency Crisis In Turkey", **World Bank**, 1996, s.3.

¹³⁷ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 1994**, s. 16.

¹³⁸ 1994 krizi ile birlikte sistem dışı kalan bankalar;Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası (TYT Bank) , Marmara Bankası, Türkiye İthalat ve İhracat Bankasıdır (Impex Bank)

3.2.1. 1994-2001 Döneminde Bankacılık Sektörüne Yönelik Yasal Düzenlemeler

Bankacılık sektörüne yönelik yasal düzenlemelerin en önemlilerinden bir tanesi 1994 yılında uygulamaya konan risk primli mevduat sigortasıdır. Bu düzenleme ile birlikte tasarruf mevduatları faizleri ile birlikte tamamen sigorta kapsamına alınmıştır. Ayrıca sermaye yeterliliğine dayandırılmış bir prim sistemine geçilmiştir. Tasarruf mevduatı sigortası, 1994 krizi ile birlikte bankacılık sektöründe ortaya çıkan güven bunalımını dolayısıyla mevduat kaçışını aşmaya yönelik olarak getirilen bir regülasyon aracıdır. Bu düzenleme kısa vadede 1994 krizinin çözülmesinde önemli bir işlev yüklenmiştir ancak uzun vadede bankacılık sektöründe yaşanan sorunların başlıca kaynağı haline gelmiştir.

Tasarruf mevduatı sigortasının 1994 sonrasında bankacılık sektöründe kötü performansa yol açmasının nedeni, asimetrik bilgi probleminin düzeyi üzerinde yarattığı olumsuz etkidir. % 100 güvenceli mevduat sigortası sistemi olduğu durumlarda getiriden faydalanan taraf (mevduat sahipleri ile bankalar) ile riski üstlenen tarafın (nihai vergi ödeyiciler) farklı olması asimetrik bilgiye dayalı ahlaki tehlike problemini ortaya çıkarmaktadır. Ahlaki tehlike sorunu özellikle küçük ölçekli bankaların performansını kötüleştirmiştir¹³⁹. Bu nedenle 06 Şubat 2001 tarihinde yayınlanan resmi karar ile Türkiye’de % 100 güvenceli tasarruf mevduatı sigortasından vazgeçilmiş ve kısmi tasarruf mevduatı sigortasına geçilmiştir.

Bankacılık sektörüne yönelik önemli düzenlemelerin gerçekleştirildiği diğer bir yıl 1999’dur. 18 Haziran 1999 tarihinde TBMM’ce kabul edilen Bankalar Kanunu’dur. Bu kanunla birlikte bankacılık sektörüne yönelik olarak başlıca aşağıdaki düzenlemeler getirilmiştir.

1. Bankacılık sektörünü denetleme ve sektöre yönelik düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere bağımsız çalışacak olan bir kurum olan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Kurum, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek

---

¹³⁹ Alövşat Müslümov, “Mevduat Sigortası Sistemi ve Ahlaki Tehlike: Türk Bankacılık Sektörü Örneği”, http://www.bilgiyonetiimi.org/cm/yon/yaz_gos.php?vt=2&id=99 (13.04.2007) s. 4.

ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek , kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla yükümlü ve yetkili kılınmıştır. 23 haziran 1999 tarihinde kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 31.08.2000 tarihinde faaliyete geçmiştir¹⁴⁰.

Bankacılık düzenleme ve denetleme kurumunu kurulması ayrıca bu kuruma özerklik verilmesi bankacılık sektöründeki ahlaki tehlikenin ortaya çıkardığı sorunları engellemek açısından önemli bir düzenlemedir. Ancak aralık 1999'da yasada yapılan değişiklikle kurulun iktidardaki siyasal partilerin temsilcilerinden oluşmasının sağlanması kurumun bu fonksiyonunu yerine getirmesini önemli ölçüde engellemiştir¹⁴¹.

2. Banka kurmak ve banka sahibi olmak zorlaştırılmıştır. Böylece piyasaya girişler engellenmek istenmiştir.

3. Bankaların geri dönmeyen kredilerden kaynaklanan risklerini minimum kılmak için kredi arzına yeni kısıtlamalar getirilmiştir.

4. Risk ağırlıklandırılması ve sermaye tabanı BIS standartlarına uydurulmuş ve sermaye yeterliliği oranı % 8 olarak belirlenmiştir. Bankaların sermaye yeterliliği oranının altına düşmeleri durumunda uygulanacak cezai yaptırımlar ağırlaştırılmıştır.

5. Risk izleme birimlerinin kurulması bankalar için zorunlu hale getirilmiştir.

6. Ticari bankaların açık pozisyon sınırı sermayenin %20'sine indirilmiştir. Bu sınırı aşan bankalara haziran 2000 sonuna kadar TCMB'ye % munzam karşılık yatırma zorunluluğu getirildi. Bu tarihten sonra munzam karşılık oranı %100 e çıkartıldı.

---

¹⁴⁰ Nusret İ. Çolak, **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği**, Ankara: Seçkin, 2003, s.126.

¹⁴¹ Faruk Ö. Çolak, Aslan Yiğidim, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s.12 .

3.2.2. Asimetrik Bilgi Problemini Arttıran Gelişmeler

3.2.2.2. Belirsizlik Yaratan Gelişmeler

1998-2000 yılları arasında Türkbank, Interbank, Bank Ekspres, Egebank, Yurt Bank, Sümer Bank , Yaşarbank, Esbank, Bank Kapital, Etibank ve Demirbank 2001 yılında da Ulusal Bank ve İktisat Bankası tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilmiştir. Tablo 17 TMSF bünyesine alınan bankaları ve bu bankalarda yeniden yapılandırma sürecini göstermektedir.

Tablo 17 : TMSF Bünyesine Alınan Bankalar ve Bu Bankalarda Yeniden Yapılandırma Süreci (1998-2000)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8		19
Birleştirilen Banka Sayısı					7	1	8
Satılan Banka Sayısı					3	1	4
Lisansı İptal edilen banka Sayısı					3		3
Fon Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	6	3	31

Kaynak: Akdiş, a.g.e., s. 129

1994-2002 döneminde Türk bankacılık sisteminin istikrarlı ve güven uyandırıcı bir gelişme gösterememesinin altında yatan temel nedenler; 1994 krizi ile birlikte uygulamaya konan tasarruf sigortası ve sisteme yeni banka girişinin kolay oluşudur.

Bu iki faktör nedeniyle sektörde etkin rekabetin doğmasını önleyen ikili bir yapının varlığı söz konusu olmuştur . Bu ikili yapının bir tarafında az sayıda büyük bankalar diğer tarafında ise çok sayıda ama küçük bankalar yer almaktadır. Nitekim aralık 2000 de toplam 72 adet bankanın dört adet kamu bankası (Ziraat, Halk, Vakıflar, Emlak) ve özel ilk beş büyük banka(İş , Akbank, Garanti, Yapı Kredi ve Pamuk Bank) toplam aktiflerin %66,7'sine, öz kaynakların %94,6'sına, mevduatın

%70,6'sına ve kredilerin %69'na sahip olmuşlardır (bkz.Tablo 18). Bu değerlerin geri kalan kısımları diğer 70 adet küçük banka arasında paylaşılmıştır.

Tablo 18: Çeşitli Büyüklüklerinin Bankalar Arası Dağılımı (% , Aralık 2000)

	Aktif	Öz Kaynak	Mevduat	Kredi
Kamu B.	34,2	14,4	39,9	27,5
Özel Bankalar	46,2	88,3	44,2	55,9
-İlk Beş	32,5	80,2	30,7	41,5
-Diğer	13,7	8,1	13,5	14,4
Yabancı Bankalar	6,6	9,3	2,5	3,5
TMSF Bankalar	8,5	-26,9	13,4	6,7
Toplam	100	100	100	100

Kaynak : BDDK, Yıllık rapor 2000, Mayıs 2001

Sistemde oluşan bu ikili yapı bankacılık sektörünün temel fonksiyonu olan finansal aracılık işlevini yerine getirmesini engelleyerek asimetrik bilgi problemini arttırmaktadır. Bankacılık sektöründe çok sayıda küçük ölçekli banka olmasının asimetrik bilgiyi arttırması, bu bankaların aşağıdaki yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır¹⁴².

1. Orta ve Küçük ölçekli bankalarda pay senetleri bir ya da birkaç ailenin elinde toplandığından kararlar genellikle onların isteklerini yansıtır.
2. Bu bankaların öz kaynakları yetersiz, mali güçleri zayıftır.
3. Bu bankalar genellikle uygun yönetimi gerçekleştirecek kadro çeşitliliğine sahip değildirler. Teknik donanımları zayıf, kapasite kullanımları eksiktir.
4. İş bölümü ve uzmanlaşma eksiktir
5. Yönetim ve denetleme işlevleri aynı personelde toplanmıştır
6. Bankacılık sistemindeki bir çok küçük banka holdinglerce bağlı şirketlere finansman sağlamak için kurulmuştur. Ancak TMSF tarafında el konulan bankaların ve iflas eden İhlas Finans'ın durumu, bu tür holding bankacılığının fon kullanımı ve geri ödemelerde istismara yol açtığını göstermiştir. Bu durum tasarruf sahiplerini ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri ile karşı karşıya bırakmaktadır.

¹⁴² Metin Toprak ve Osman Demir, “ Türkiye Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, s. 6.

Banka iflaslarını yanı sıra döneme ilişkin önemli bir belirsizlik kaynağı, enflasyon oranının düşürülememesidir. Enflasyonun yüksek ve süreklilik özelliği 1999 yılında uygulanmaya başlanan istikrar programına olan güvenin azalmasına neden olarak ekonomide bir belirsizlik yaratıyordu.

3.2.2.3. Bilanço Yapısının Bozulması ve Öz Sermaye Erimesi

Bankaların bilanço yapılarının bozulması ve öz sermayelerinin erimesi 1994 krizinde olduğu gibi 2000-2001 krizinin meydana gelmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Tablo 19 1995-2000 yılları arasında bankacılık sektörüne ilişkin (öz kaynak+ Kar) / aktif oranını göstermektedir. Tablo 19'a göre bankacılık sektöründe (öz kaynak + kar) / aktif oranı 1997 yılı itibariyle düşmeye başlamış ve nihayetinde 1999 yılında sermaye yeterliliği oranı olan % 8'in çok altına inmiştir. Daha önce 1994 krizini açıklarken kullanılan tablo 10 ile tablo 19 birlikte değerlendirildiğinde %5,9 (öz kaynak+ Kar) / aktif oranının 1988-2000 dönemindeki en düşük sermaye oranı olması dikkat çekicidir. Buna göre öz kaynak erimesine bağlı olarak asimetrik bilgi probleminin artışı, 2000-2001 krizinde 1994 yılında yaşanan krize göre çok daha önemli bir faktördür.

Tablo 19 : 1994-2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe (Özkaynak + Kar)/T.Aktifler Oranı (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	8,4	8,9	8,9	9,4	8,9	5,9	7,3
Ticaret Bankaları	8,7	9,1	8,7	9,1	8,5	5,2	6,5
Kamu Sermayeli Bankalar	5,9	5,1	4,7	6,0	4,2	4,1	3,1
Özel Sermayeli Bankalar	10,4	11,7	11,3	10,9	12,8	12,9	14,0
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	-	-30,5	-62,7	-23,2
Yabancı Bankalar	18,6	14,5	14,2	10,8	12,9	12,6	9,6
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	18,4	16,2	14,0	10,2	10,8	10,7	6,9
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	19,1	11,7	14,5	11,6	17,0	16,3	15,3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,8	7,1	12,0	15,1	18,1	18,9	24,4
Kamu Sermayeli Bankalar	3,4	5,5	11,4	16,1	18,2	19,7	25,6
Özel Sermayeli Bankalar	7,7	11,1	12,9	12,5	18,4	22,0	23,1
Yabancı Bankalar	20,8	23,4	18,7	11,0	14,6	6,5	13,1

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

1994 krizi öncesinde bankacılık sektörünün özellikle kamu bankalarının öz sermayeleri büyük oranda azalmıştır. Kamu bankalarının bilançolarındaki bu bozulmaya karşın özel bankaların öz sermayelerinde çok büyük oranda erimeler olmamıştır. Ancak 2000-2001 krizi öncesinde hem kamu hem de özel sermayeli bankaların öz sermayeleri önemli oran da düşüş göstermiştir. Nitekim Tablo 10'da görüldüğü gibi özel sermayeli bankaların öz sermaye oranı krizin patlak verdiği 1994 yılında %10,6 gibi çok güçlü bir performansın ölçütü olan bir düzeydedir. Gene krizden bir yıl önce 1993 yılından özel sermayeli bankalar %9,7 gibi büyük bir öz sermaye oranına sahip olmuşlardır(bkz.Tablo 10). Ancak 2000-2001 krizi öncesinde kamu bankalarında olduğu gibi özel sermayeli bankalarda da çok büyük bir öz sermaye erimesi gerçekleşmiştir. Tablo 19'da Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devredilen bankalara ilişkin olarak sunulan (öz sermaye + kar)/ toplam aktif oranı özel bankalardaki öz sermaye erimesinin şiddetini ortaya koymaktadır.

2000li yıllara girerken Türkiye'de bankacılık sektörünün kötü bilanço performansının sebepleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Bankacılık sektörünün bilanço yapısının bozulmasının nedenlerinden bir tanesi kamu bankalarının izlediği fon yönetimidir. Kamu bankaları bu dönemde kamu kesiminin borçlanma gereğinin yüksek olması nedeniyle fon maliyetini göz önüne almayan bir fon yönetimi sürdürdüler. Bu durum fon piyasasındaki faiz oranlarının yüksek olmasının yanı sıra bu bankaların fon kaynakları ile fon kullanımları arasındaki faiz marjının azalmasına bir başka deyişle karlılığının azalmasına neden olmuştur. Tablo 20 1994-2000 döneminde bankaların faiz gelirleri/faiz giderleri oranını göstermektedir. Tablo 20'ye göre 1995 yılından beri özel bankalar faiz giderlerinin %170 inden fazla faiz geliri elde etmektedirler. Bu bir anlamda özel bankaların kar marjının ortalama % 70 olduğunu ifade etmektedir. Ancak kamu bankalarının durumuna bakıldığında kamu bankaları için faiz gelirleri/ faiz giderleri oranının en üst düzeyde olduğu yıl 1994 dür(129,9 bkz. Tablo 20). Ayrıca faiz gelirleri /faiz giderleri oranı 1999 yılında belirgin bir düşüş göstererek %114,0'den %109, 8 seviyesine gelmiştir. Özel sermayeli bankaların ortalama %70 kar marjına karşın kamu bankalarının kar marjı 1994-2000 döneminde %10 ila %15 arasında bir yerlerde dir.

Tablo 20: 1994-2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri Oranı (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	150,5	140,3	147,2	144,5	147,8	129,5	129,6
Ticaret Bankaları	149,6	139,0	145,4	143,1	146,2	128,1	128,0
Kamu Sermayeli Bankalar	129,9	111,3	121,5	113,1	114,0	109,8	114,0
Özel Sermayeli Bankalar	166,1	172,1	173,0	174,0	183,4	171,6	177,5
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	-	134,3	78,7	55,4
Yabancı Bankalar	305,8	227,6	198,4	226,1	232,9	175,8	158,1
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	295,8	214,4	201,5	209,3	220,5	167,3	146,0
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	332,1	259,7	193,8	249,2	249,3	187,4	173,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	169,7	181,1	232,3	215,1	246,8	223,9	202,7
Kamu Sermayeli Bankalar	162,9	168,1	228,1	210,5	259,4	228,8	215,1
Özel Sermayeli Bankalar	168,2	212,5	229,1	234,9	258,2	259,3	211,5
Yabancı Bankalar	375,1	258,7	334,1	192,5	173,8	148,7	146,8

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

2. Enflasyon düşürme programına rağmen enflasyon oranının düşmemesi bankaların uzun vadeli ihtisas kredileri vermesini engellemiştir. Bu nedenle bankalar gerektiği ölçüde büyümemiş ve uzun dönemli yatırımların finansmanında rol alamamışlardır.

3. Devletin finansal sektörden sürekli olarak fon talep etmesi bankaların likidite düzeylerinin düşmesine neden olmuştur. Bankalar döviz kurunun da aşırı değerlenmesi nedeniyle yabancı para cinsinden borçlanarak, bu elde ettikleri fonları yatırımcılara kredi kullanırmak yerine büyük ölçüde yerli para cinsinden devlet borçlanma araçlarına kanalize etmişlerdir. Devletin bu tutumu bankaların tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında finansal aracılık hizmetini yerine getirmesini büyük ölçüde engellemiştir. Ayrıca bankacılık sektörünü önemli bir kur riski ile karşı karşıya bırakmıştır.

Tablo 21 1994 -2000 döneminde Türkiye'deki bankaların likidite düzeylerini gösteren net çalışma sermayesi /toplam aktifler oranını vermektedir. Tablo 21 'e göre bankacılık sektörünün likiditesi 1997 yılı itibariyle düşüş sürecine girmiştir. Ancak bu düşüş eğiliminden çok daha önemli bir nokta, kamu bankalarının eksi olan net çalışma sermayesi / toplam aktifler oranıdır. Buna göre kamu bankaları dönen varlıklarından çok daha fazla kısa vadeli yükümlülüklerle sahiptir. Diğer bir deyişle kısa vadeli yükümlülüklerini karşılamada ciddi sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu

veriler başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sektörünün ciddi likidite sıkıntısı içerisinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 21: 1994 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Net Çalışma Sermayesi/T.Aktifler Oranı (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	0,4	1,4	2,3	3,7	1,9	-0,7	-1,2
Ticaret Bankaları	0,6	1,3	2,0	3,3	1,4	-1,5	-2,2
Kamu Sermayeli Bankalar	-4,2	-5,2	-4,0	-1,6	-2,6	-2,0	-3,3
Özel Sermayeli Bankalar	3,7	5,5	5,9	6,0	6,6	6,0	3,0
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	-	-66,2	-74,8	-32,6
Yabancı Bankalar	13,3	9,6	9,5	7,8	9,4	9,5	6,4
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	13,6	10,4	8,4	6,2	6,7	7,1	3,0
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	12,7	8,2	11,6	10,1	14,6	14,4	13,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-1,6	1,9	7,8	10,9	13,6	14,9	20,1
Kamu Sermayeli Bankalar	-3,1	0,4	7,3	13,4	15,8	17,8	23,7
Özel Sermayeli Bankalar	3,4	6,8	9,6	3,6	6,7	8,4	9,8
Yabancı Bankalar	-4,1	7,5	6,4	0,6	7,9	4,6	9,1

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Tablo 22 bankaların kamu kesimini finanse ederek risksiz karlar elde edebilmek için nasıl kur riski üstlendiklerini göstermektedir. Bankacılık sektörü 1999 yılında öz kaynaklarınının 3,5 katı kadar döviz açık pozisyonuna sahiptir (362,7 bkz.Tablo 22). Sektörde büyük oranda kur riskini üstlenen bankalar, gerek Türkiye’de şube açan gerekse Türkiye’de kurulmuş olan yabancı bankalardır. Kur riski ile karşı karşıya olan ikinci grup bankalar ise özel sermayeli yerli bankalardır. Kamu bankalarının kur riski ise önemsiz derecedeydi.

Bankaların kur riskini üstlenmelerine neden olan temel faktör kamu kesiminin bankacılık sektöründen kaynak elde edebilmek için munzam karşılıklar oranı ve disponibilite oranını kullanmasıdır. Disponibilitenin devlet iç borçlanma senetleri olarak tutulması zorunluluğunun getirilmesi, bankacılık sektöründe bilançolarda yabancı para cinsinden pasiflerin ağırlığının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle sistemin üstlendiği kur riski artmıştır¹⁴³. 13 Şubat 1994 yılında yapılan bir düzenlemeyle disponibilite oranı % 6 olarak kalmış ancak devlet iç borçlandırma senedi olarak tutulacak kısım % 4 olarak tespit edilmiştir. 10 Aralık 1999 tarihinde

¹⁴³ Çolak ve Yiğidim , a.g.e., s.24.

TCMB tarafından dispoabilite oranı % 8'e yükseltilmiş ancak DİBS oranı değiştirilmemiştir. Daha sonra 2001 yılında bu oran % 4 e çekilmiştir.

Tablo 22: 1994 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Döviz Pozisyonu / Öz Kaynak Oranı (%)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	26,6	73,4	50,6	81,1	123,1	362,7	212,2
Ticaret Bankaları	22,4	76,8	55,3	91,9	138,8	476,6	259,5
Kamu Sermayeli Bankalar	-9,8	31,6	-13,0	-12,2	15,6	5,0	45,0
Özel Sermayeli Bankalar	37,6	91,3	79,2	125,2	122,9	128,8	142,4
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	-	-105,7	-103,7	-121,4
Yabancı Bankalar	75,3	145,2	113,3	281,8	195,4	240,5	280,0
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	122,4	99,6	106,7	246,2	203,6	214,3	225,0
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	-115,9	266,5	123,0	332,0	183,5	279,1	359,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	110,6	20,5	-5,5	-18,8	-14,3	-15,0	-23,3
Kamu Sermayeli Bankalar	33,7	-44,7	-21,1	-41,9	-46,6	-44,5	-61,6
Özel Sermayeli Bankalar	204,3	106,7	37,5	89,7	116,8	78,1	94,6
Yabancı Bankalar	172,5	162,7	45,7	152,2	-15,7	76,2	338,1

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Bankaların döviz yükümlülüklerinin artmasının diğer bir nedeni kalıcı enflasyondur. Enflasyon nedeniyle TL'ye olan güvenin sarsılması kişileri yabancı ülke parası cinsinden finansal varlıkları değer saklama aracı olarak tutmaya sevk etmektedir. Bu ise TL cinsinden mevduatların vadesini kısaltıcı etki yapmakta ve döviz mevduatlarının payını yükseltmektedir. Bu da olası bir devalüasyon durumunda bankacılık sektörünün yükümlülüklerini şişirmekte ve bankacılık sektöründe istikrarsızlığa neden olmaktadır¹⁴⁴.

1999 yılında bankaların açık pozisyonlarına getirilen sınırlamaya karşın bankaların kur riski ile kaşı karşıya kalması, bankacılık sektörünün içinde bulunduğu asimetrik bilgi probleminin derecesinin ve sektörün denetim eksikliğinin iyi bir göstergesidir. Bankalar döviz borçlarını riskini döviz forward sözleşmeleriyle karşıladıklarını söyleyip bu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini bilanço dışı nazım hesaplarda raporlamışlardır¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Güler Aras ve Alövsat Müslümov, "Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi", <http://www3.dogus.edu.tr/amuslumov/research/Article/Muslumov%20-%20Asimmetry%20-%20IF%20-%202004.pdf> (18.04.2007) s.5.

¹⁴⁵ Ercan Uygur, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", **Türkiye Ekonomi Kurumu**,No:2001/1, s.16.

4. 5 nisan kararları ile birlikte risk primli mevduat sigortasının uygulanmaya konması bankaların aşırı risk alma eğilimi içerisinde sokarak bankacılık sektöründe ahlaki tehlike problemini arttırmasına neden olmuştur. Tasarruf mevduat sigorta fonuna devredilen bankaların mali durumları incelendiğinde bu bankalarının çoğununun riskli olmasına rağmen rekabet aracı olarak yüksek faiz kullandıkları görülmektedir¹⁴⁶.

5. Özellikle hisse senedine yönelik olarak Türkiye'ye gelen yabancı fonların bir bölümünün 2000 yılının şubat ayında Türkiye'den ayrılması borsa endeksinde büyük bir düşüşe neden oldu¹⁴⁷. Bu gelişme değişik şekillerde asimetrik bilgi problemin arttırdı

- Bankaların ellerinde bulunan hisse senedi cinsinden teminatların değerinin düşmesi piyasada risk alma eğiliminin atmasına neden oldu.
- Bankaların kendi hisse senetlerinin değerlerinin düşmesi bankacılık sektöründe öz sermaye erimesine neden oldu

3.2.3. Asimetrik Bilgi Problemi ve Kasım 2000- Şubat 2001 Krizi İlişkisi

2000 yılına girerken Türkiye ekonomisi, birkaç yıl içerisindeki görünümünü belirleyecek başlıca iki özelliğe sahipti. Bu özelliklerden ilki yukarıda nedenleri açıklanmış olan bankacılık sektörünün içinde asimetrik bilgi problemini barındıran durumu, ikinci ise 2000 yılında uygulanmaya başlanılan enflasyonu düşürme programıdır.

Tablo 23 ve 24 bankacılık sisteminin karşı karşıya kaldığı asimetrik bilgi probleminin derecesini göstermektedir. Tablo 23 ve 24'e göre bir taraftan bankaların kredi arzı artmak yerine azalırken diğer taraftan takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı sürekli olarak artış göstermiş ve 2000 yılında %11,5 gibi çok önemli bir seviye yükselmiştir . Bu göstergeler her geçen yıl bankaların daha fazla ters seçim problemi ile karşı karşıya kaldıklarını kanıtlamaktadır.

---

¹⁴⁶ Çolak ve Yiğidim , a.g.e., s.51.

¹⁴⁷ Uygur, a.g.m., s.12.

Tablo 23: 1995 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Takipteki Krediler / Toplam Krediler Oranı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	2,8	2,0	2,1	7,2	10,7	11,5
Ticaret Bankaları	2,3	1,9	2,2	7,7	11,7	12,5
Kamu Sermayeli Bankalar	3,0	2,4	2,5	5,6	10,0	12,5
Özel Sermayeli Bankalar	1,8	1,6	2,0	2,4	3,6	6,1
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	233,2	162,8	70,6
Yabancı Bankalar	3,1	2,4	1,3	1,3	2,7	2,9
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	2,2	1,6	1,2	1,0	2,1	2,6
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	4,7	4,6	1,5	1,7	4,4	3,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6,2	2,5	1,8	2,2	2,0	1,6
Kamu Sermayeli Bankalar	6,6	2,6	1,9	2,3	2,1	1,3
Özel Sermayeli Bankalar	3,0	1,6	1,5	1,5	0,9	3,9
Yabancı Bankalar	20,9	5,7	3,2	2,3	0,8	16,9

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Tablo 24: 1995 -2000 Dönemi'nde Bankacılık Sektöründe Toplam Krediler / Toplam Aktifler Oranı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	42,5	43,1	45,5	38,3	30,1	32,8
Ticaret Bankaları	40,8	41,3	44,1	36,7	28,3	31,2
Kamu Sermayeli Bankalar	44,2	39,5	45,6	31,9	24,3	25,8
Özel Sermayeli Bankalar	39,1	43,6	44,7	41,4	33,5	37,7
Tas.Mevd.Sig.Fonu.Devr.B.	-	-	-	24,8	18,5	25,1
Yabancı Bankalar	27,9	25,3	26,3	25,6	16,5	17,1
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar	27,5	27,7	28,0	26,1	17,7	17,9
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	28,7	20,8	23,9	24,6	13,9	15,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	63,4	70,6	69,3	70,8	65,6	68,1
Kamu Sermayeli Bankalar	70,4	78,8	76,7	79,9	79,4	82,2
Özel Sermayeli Bankalar	44,4	48,7	51,6	47,4	40,4	33,3
Yabancı Bankalar	8,9	28,2	19,7	22,4	7,3	7,9

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Bankacılık sektörünün asimetrik bilgi kaynaklı olarak ortaya çıkan diğer bir problem bankaların aşırı risk alarak ahlaki tehlike yaratmasıdır. 2000 li yıllara girerken bankacılık sektöründe ahlaki tehlikenin varlığının en önemli kanıtı ise tasarruf mevduat sigorta fonuna devredilen bankaların sayısıdır.

Bankacılık sektörünün böyle bir yapıda olduğu bir ekonomide, 2000 yılı itibariyle, enflasyon oranını tek haneli rakamlara düşürmeyi amaçlayan yeni bir istikrar programı uygulanmaya başlamıştır. Bu ekonomik programı, kasım 2000 ve

şubat 2001 krizi takip etmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizleri analiz ederken enflasyonu düşürme programının bankacılık sektörü üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir.

Türkiye’ de 2000 yılı enflasyonu düşürme programında döviz kuruna çapa olarak kullanılmıştı¹⁴⁸. Ayrıca programın para politikası açısından önemli olan diğer bir özelliği merkez bankasının net iç varlıkları üzerine konan limitti. Buna göre merkez bankası yalnızca döviz girişleri karşılığında yaratacağı Türk Lirası’nı piyasaya verecek ve ek likiditeyi ancak bu yolla sağlayacaktı¹⁴⁹. Bu durum merkez bankasının para politikasında etkinliğini sınırlamıştır

Programın uygulanmaya başlaması ile birlikte asimetrik bilgi problemi bağlamında ekonomiyi krize götüren süreç aşağıdaki gibi şekillendi.

1. Programın uygulanmaya konmasının ilk etkisi faiz oranı üzerine olmuştur. 1999 yılında ortalama %69,9 olarak bankalar arası TL piyasasında oluşan ortalama basit faizler Mart 2000 de %37,7 ye inmiştir¹⁵⁰.

2000 yılı bankacılık sektöründe önemli düzenlemelerin yapıldığı bir yıldır. Bu düzenlemeler bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmalarına neden oldu. Bankalar döviz alabilmek için likidite düzeylerini arttırmaya çalıştılar. Daha fazla likidite talebi ise faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur.

Artan likidite talebi ile kısa vadeli faizlerde ortaya çıkan yükselme eğilimi, tahvil , bono , hisse senetleri fiyatlarında düşüşe neden oldu¹⁵¹. Teminat niteliğinde olan menkul kıymetlerin fiyatlarının düşmesi bankacılık sektöründe asimetrik bilgi problemini arttıran bir etki ortaya çıkardı.

Bu ortamda portföyünde kısa vadeli borçlanma ile finanse edilmiş büyük miktarda TL cinsinden devlet iç borçlanma senedi bulunduran Demirbank’ın Kasım

---

¹⁴⁸ Nur Keyder, **Para**, Ankara: Seçkin, 2002, ss 448-456 .Bu programla birlikte üç yıllık süreçte 18 aylık dönemler itibariyle iki farklı kur sistemi uygulanacağı açıklanmıştı. Programın ilk 18 aylık döneminde (2000 Ocak-2001 Haziran) enflasyon hedefine yönelik kur sepeti, ikinci 18 aylık dönemde (Temmuz 2001-Aralık 2002) ise kademeli olarak genişleyen bant sistemine geçileceği kamu oyuna bildirildi.

¹⁴⁹ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası**, İstanbul: Om Yayınevi, 2002, s. 266.

¹⁵⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, **Konjonktür Değerlendirme Raporu**, Sayı:20, Mayıs 2000, s. 43.

¹⁵¹ Osman Z. Orhan ve Seyfettin Erdoğan, **Para Politikası**, İstanbul: Avcı Ofset, 2003, s.380.

ayında tasarruf sigorta fonuna alınması bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin iyice artmasına neden oldu.

2. 2000 yılının ilk baharı bankacılık paniğinin başladığı aydı. Eylül ayında Bayındırbank'ın Romanya'daki bankası BTR (Banco Turco Romano) batma sürecine girdi. Romanya'da BTR'den çok hızlı para çekildi.

Bayındırbank gibi problem yaşayan diğer iki banka Bank Kapital ve yakın geçmişte özelleştirilmiş olan Etibank'tı. Etibank 2000 yılının ekim ayı sonunda TMSF bünyesine alındı. Etibank'ın batma noktasına gelmiş olduğunun öğrenilmesi Demirbank'ın zor durumdaki bankalar listesine girmesine neden oldu. Çünkü Demirbank'ın Etibank'ta örtülü bir ortaklığı olduğu düşünülüyordu. Eğer imkanı olsa Demirbank Etibank'ı kurtarırdı düşüncesi yaygındı¹⁵².

2000 yılının kasım ayına gelindiğinde Demirbank devlet iç borçlanma senetlerinin yaklaşık % 10'unu taşımaktaydı. Bu büyük DİBS stokunu taşımak içinse kısa vadeli iç ve dış yükümlülüklerini arttırıyordu. Ancak bankacılık sektöründeki belirsizlik nedeniyle Demirbank'a döviz kredisi vermiş olan Deutche Bank bu kredinin kapatılmasını istedi. Yaşadığı likidite sıkıntısı nedeniyle Demirbank'ın DİBS stokunun bir kısmını satmaya çalışması fiyatların düşmesine ve faizlerin yükselmesine neden oldu. Bu arada Demirbank'a kısa vadeli Türk Lirası kredi veren Akbank piyasadaki tedirginlikten dolayı bu krediyi geri çağırdı. Bir başka deyişle Demirbank'ın dış borçlanma daha sonra da iç borçlanma kanalları tıkanı¹⁵³. 6 aralık çarşamba günü devlet bilanço zararlarının öz kaynaklarını aşması ve yükümlülüklerini yerine getirememesi nedeniyle Demirbank'a el koydu.

3. 2000 yılının kasım ayında döviz hedef alan yoğun bir spekülasyon saldırı başladı. Bu spekülasyon saldırı nedeniyle hükümet sabit kurun sürdürülmesi ya da terk edilmesi konusunda ikileme karşı karşıya kalmıştır. Bu ikilemden çıkmanın tek yolu faiz politikasını kullanmaktır. Ancak bu sefer bankacılık sektörünün içinde bulunduğu durum nedeniyle faiz artışının yarattığı olumsuz sonuçlar ile enflasyonu düşürme amacı arasında ikileme oluşmuştur¹⁵⁴. Hükümet bu ikilemde tercihini faiz

---

¹⁵² Uygur, a.g.e., s. 16.

¹⁵³ Selim Somçağ, **Türkiye'nin Ekonomik Krizi: Oluşumu ve Çıkış Yolları**, İstanbul: 2006 Yayınevi, 2006, s.109.

¹⁵⁴ Gelinen süreçte faiz oranlarını yükseltilmesi ekonomiye dört temel fayda sağladı. 1) Yatırımcıların TL ye yönelmesi 2) İç Talebin Kısılması 3) Dış dengenin sürdürülebilir kılınması 4. Enflasyonla

oranlarını yükselterek döviz kurunu savunmak yönünde kullanmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bu yoğun spekülasyon saldırganı çok yüksek faiz, önemli döviz rezervleri kaybı, ve 7,5 Milyar Dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile önleyebilmiştir¹⁵⁵.

Buraya kadar yapılan açıklamalarda bankacılık sisteminde ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini arttıran, faiz oranlarında artış yönünde hareketlenmelerin , borsa düşüşlerinin , belirsizliklerin ve banka bilançolarında bozulmanın Türkiye ekonomisinde ortaya çıktığı görülmektedir. Asimetrik bilgi yaklaşımına göre bu gelişmeleri , Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde döviz krizi takip etmektedir. Türkiye de döviz krizinin gerçekleşmesi şubat 2001 yılında olmuştur. Kasım 2000 krizi döviz krizinden çok likidite krizi niteliğindedir. Bunun nedeni merkez bankasının döviz kurunu savunmada kararlı davranmış olmasıdır.

4. Kasım 2000 likidite krizinden sonra 9 banka TMSF ye devredilmiştir. Ayrıca Ziraat bankasının TCMB'sına karşı yükümlülüklerini yerine getirememesi bankanın fon piyasasına kredi talep edici olarak geri dönmesine neden olmuştur. Bu gelişme bankacılık sektöründe belirsizliği iyice arttırmıştır . Likidite krizi sürekli biçim değiştirerek döviz krizine dönme eğilimi göstermiştir.

5. Şubat 2001'de döviz krizini tetikleyen faktör ise 19 şubat tarihindeki Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki tartışmanın yarattığı siyasi bunalımdır. Şubat 2001'de ekonomik kriz önce faizlerin sonra döviz kurunun baş döndürücü bir hızda yükselmesi ve borsa endeksinin çökmesi ile doruğa ulaşmıştır. Bu gelişmeler üzerine hükümet TCMB' deki tüm döviz rezervlerini satışa çıkarsa da kuru savunamayacağını farkına vardı. Nitekim Bu olaydan sonra 22 Şubat 2001 tarihinde uygulanmakta olan istikrar programı terk edilerek sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçilmiştir. Döviz kuru bir hafta içerisinde % 50'nin üzerinde değişmiştir.

6. Şubat 2001 döviz krizi ile birlikte banka bilançoları ve şirket bilançoları bozuldu. Bu nedenle asimetrik bilgi yaklaşımının öngördüğü gibi piyasadaki ters seçim ve ahlaki tehlike problemi iyice artmış ve finansal aracılık hizmeti iyice azalmıştır . Nitekim finansal aracılık hizmeti ile yaratılan katma değer GSYİH'daki

---

mücadeleye devam edilmesi. Ancak bu sefer faiz oranlarının yükseltilmesi bankacılık sisteminin iflasına ve toplam çıktıda çok büyük oranda düşüşe neden olabilmektedir.

¹⁵⁵ Uygur, a.g.e., s. 8.

oranına bakıldığına, bu oran 1998 yılında %6,28 iken 2001 yılında %3,66 seviyesine düşmüştür¹⁵⁶. Finansal aracılığın azalması nedeniyle reel ekonomi daralmış ve toplam çıktı seviyesi düşmüştür¹⁵⁷. Nitekim Türkiye 2001 yılında bir önceki yıla göre %9,4 oranında küçülmüştür¹⁵⁸.

3.3. 2001' den Günümüze Türkiye'de Bankacılık Sektörü

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizini analiz ederken görüldüğü gibi 2000 yılına girerken enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik büyümeye geçilmesi yönünde bütçe disiplini ve yapısal reformlara dayalı bir ekonomik program uygulanmaya konarken, bu kapsamda ekonomik performansı etkileyen kararlara ek olarak, mali sistemin güçlendirilmesini hedef alan ve bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda 1999 Haziran ayında Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerin ardından, Bankalar Kanunu'nda Aralık ayında ikinci kez önemli değişiklikler yapılmıştır. Yeni Kanun ve yapılan diğer düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle Avrupa Birliği direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Bankaların denetiminde ve denetim sonuçlarının alınmasında etkinliğin artırılmasına yönelik düzenlemeler yanında, risk yönetiminde uluslararası standartların yakalanması ve iç denetim sistemlerinin oluşturulmasına yönelik yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Ne var ki mevcut yapısal sorunların bankacılık sektöründe asimetrik bilgi probleminin düzeyini azaltamaması, sistemde Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde ciddi krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Her iki krizden bankacılık sektörü önemli ölçüde etkilenmiş ve sistemin birikmiş mevcut sorunlarına çözüm bulunmasına yönelik arayışlarla Mayıs 2001'de Kanun'da tekrar değişiklik yapılmıştır . Daha sağlam bir yapıya kavuşması için 2001'den bu güne kadar bankacılık sektörü sürekli olarak düzenlemeye tabi tutulmuştur.

---

¹⁵⁶ Ercan Uygur, "Finansal Şişkinlik , Riskler, ve Düzeltme Gereği", **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl.18, Sayı 202, Ocak 2003, s. 51.

¹⁵⁷ Edip Köprücü, "Ekonomik Kriz ve Bankacılık Sektöründe Motivasyon (Muğla Örneği) ", **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl.19, Sayı 218, Mayıs 2004, s. 126.

¹⁵⁸ Tolga Kabaş, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi**, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2005, s.110.

2002 yılında özel bankalara sermaye desteği sağlanmasına yönelik olarak düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 31. Ocak 2002 tarihli 4743 sayılı Mali Sektöre Yönelik Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunla şirketlerin bankalara olan borçlarının yeniden yapılandırılmasının yasal çerçevesi kurulmuştur . Bu doğrultuda varlık yönetim şirketlerinin kurulması yönünde düzenlemeler yapılmıştır¹⁵⁹.

Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla BDDK tarafından belirlenen 25 bankaya özel bir program uygulanmıştır. Bu program bankaların denetimine yönelik önemli ve son derece sıkı kurallar getirmiştir. Buna göre bankalar yıl sonunda bilançolarını çıkaracak ve özel bir bağımsız denetim kuruluşuna denetlettireceklerdir. BDDK bu bilançoları bir kez daha kendi seçtiği özel denetim kuruluşuna denetlettirecek, sonra bir üçüncü denetim bankalar yeminli murakıplarınca yapılacak ve yaz aylarının başında sermayeleri yetersiz banka sahiplerinden sermaye artırımları istenecek ve devlet eşit ölçüde destek sağlayacaktır.

Bu program bankacılık sektörünün bilanço yapısını olumlu yönde değiştirmesine rağmen 2001 krizinin etkilerini arttıracak düşüncesiyle önemli eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bu eleştirilere göre, finansal sistemi yüksek sermaye yeterlilik ve karşılık oranlarıyla regüle ederek finansal sistemin ıslahının sağlanmasının reel sektörde toparlanma sağlayacağı düşüncesi, ekonomide bir kısır döngü yaratmaktadır. Bu kısır döngüye göre, bankalar kredi müşterilerine güvensiz oldukları için kredi genişlemesi yerine kredilerini geri çağırarak ya da kredi şartlarını ağırlaştırmaktadırlar. Bu durum reel sektörün de daralmasına neden olmaktadır. Ekonomik daralma daha çok krediyi batık hale getirmekte, bu noktada bankaların sermaye yapılarına getirilen kısıtlamalar kredi arzını iyice daraltarak reel kesimi küçültmektedir. Bu nedenle ekonominin içine girmiş olduğu kriz derinleşmektedir¹⁶⁰.

2002 yılı içerisinde Mevduat Sigorta Fonu'ndaki bankalara ilişkin problemlerin çözümü doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır. 2002 yılı içerisinde

¹⁵⁹. Varlık yönetim şirketlerinin kurulma amacı , krizin etkisiyle yükümlülüklerini karşılama gücü ortadan kalkan ama ekonomiye katma değer sağladığı düşünülen reel kesim firmalarının faaliyetlerine devam etmesini sağlamaktır. Detaylı bilgi için bkz. Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2002**, İstanbul: 2003,ss. 25-26.

¹⁶⁰ Oktay Türel , “Kriz: Nereden Nereye”, **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl: Mayıs 2002, Sayı.194, s.35

fon yönetiminde bulunan 20 bankadan 12'si birleştirilmiş, 5 banka özel sermaye gruplarına satılmıştır . 2002 yılı sonunda fonun elinde biri tasfiye süreci tamamlanmakta olan toplam 3 banka kalmıştır

Kamu bankalarının finansal olarak yeniden yapılanmaları amacıyla 2001 yılında görev zararı alacaklarının kapatılması ve sermaye desteğini içermek üzere 28,7 katrilyon civarında kaynak aktarımı gerçekleşmiş, operasyonel olarak yeniden yapılandırılmalarına yönelik faaliyetler ise 2002 yılında devam etmiştir¹⁶¹.

2002 yılında kamu bankalarına yönelik olarak getirilen diğer önemli bir düzenleme işletmelerin mali sektöre olan borçlarının yeniden yapılandırılabilmesini sağlayan kanundan faydalanma imkanın kamu bankalarına verilmesidir.

Bankacılık sektörüne yönelik olarak gerçekleştirilen bir düzenleme de 2003 yılında İcra ve İflas Kanunu'ndaki değişiklikler ile getirilmiştir. Bu Kanun'a alacakların takiplerinin uzamasını önleyici hükümler konmuştur.

Ancak 2003 yılındaki en önemli gelişme Basel 2 yönlendirme komitesinin kurulmasıdır. 2003 yılının mart ayında faaliyetlerine başlayan komitenin temel amacı Basel 2 'e geçiş sürecinin etkin bir şekilde planlanmasıdır¹⁶².

Bankacılık sistemi açısından 2001 den bu güne kadar alınan kararlardan en önemlilerinden bir tanesi, 2004 yılından mevduata sağlanan tam güvencenin kaldırılması ve sigorta kapsamının 50 milyar TL ile sınırlandırılması olmuştur¹⁶³.

Gene 2004 yılı bankacılık sektöründe yoğun düzenlemelerin gerçekleştirildiği bir yıldır. 2004 yılında Bankalar Kanunu'nda değişiklik öngören taslak üzerinde yoğun bir çalışma sürdürülmüştür. Değişiklikler bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetimine ilişkin yasal çerçevenin uluslararası düzenlemelere uyumlu hale getirilmesi yanında uygulamada görülen eksikliklerin giderilmesini amaçlamaktadır. Doğrudan bankaları ilgilendiren düzenlemelerde uluslararası iyi örneklerle önemli ölçüde yaklaşılmıştır. Yapılan değişiklikler arasında dikkati çeken başlıcaları; bankaların faaliyetlerinin belirlenmesi, özel finans

¹⁶¹ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2002** , s. 25.

¹⁶² Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2003**, İstanbul: 2004, s.28.

¹⁶³ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2004**, İstanbul: 2005, s.4.

kurumlarının katılım bankası olarak tanımlanması, banka sahipliği, bankalar ile ortakları arasındaki risk ilişkisinin yeniden düzenlenmesi, düzenleme ve denetim otoritesi olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) yapısı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) işlevlerinin yeniden düzenlenmesidir.

2004 yılı finansal aracılık maliyetlerinin azaltılması yönünde önemli düzenlemelerin yapıldığı bir yıl olmuştur. Aracılık maliyetinin azaltılmasına yönelik olarak, yurtiçi ve yurtdışı kredi kullanımları ve döviz kazandırıcı işlemlerden damga vergisi ve harçlar kaldırılmıştır. Ağustos ayından itibaren ticari ve kurumsal kredilerden alınan kaynak kullanımı destekleme fonu kesintisi oranı yüzde 3'ten sifıra indirilmiştir. Aralık ayında yapılan bir değişiklikle tüketici kredileri üzerindeki stopaj yüzde 10'dan yüzde 15'e çıkarılmıştır¹⁶⁴.

Bankacılık sektörünün bu gün içinde bulunduğu kanuni yapı, 2005 yılının kasım ayında resmi gazetede yayımlanan ve amacı finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sistemin etkin bir şekilde çalışmasının sağlanması, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile şekillenmiştir.

Bu Kanun' la getirilen önemli değişiklikler aşağıdaki gibidir¹⁶⁵.

1. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 4389 sayılı Kanun'da yer alan maddelerin bir çoğunu aynen benimsemekle birlikte 4389 sayılı Kanun'da yer almayan çok yeni tanım ve kuruluşlara ilişkin hükümler getirmiştir. Bu Kanun'la "özel finans kurumları" unvanı "katılım bankaları" olarak değiştirilmiş, Kanun'un kapsamı finansal holding şirketleri, kuruluş birlikleri, BDDK ve TMSF yi içerecek şekilde genişletilmiştir.

2. Bu Kanun'la bankaların gerçekleştirebilecekleri faaliyet konuları açık bir şekilde sıralanmıştır. Bankaların kuruluş ve faaliyetlerine verilecek izinler daha kapsamlı, açık ve ihtiyatlı denetimin bir parçası olarak tasarlanmış, izin başvurularının reddi ile verilen izinlerin iptali ve ret kararlarının gerekçeli olarak bildiriimi esası benimsenmiştir.

---

¹⁶⁴ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2004** , s.4

¹⁶⁵ Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2005**, İstanbul: 2006, ss.9-12.

3. Bütün sınırlamaların ve standart oranların konsolide bazda dikkate alınması, öz kaynağın kuruluş sermayesinde az olmaması, asgari likidite seviyesinin altına inilmemesi zorunlulukları getirilmiştir ve bütün bu sınırlamalar ve standart oranlara ilişkin eşiklere ulaşılması halinde acil bildirim zorunluluğu getirilmiştir. Son olarak kredi tanımı genişletilmiştir.

4. İlişkili kredilendirmeye ilişkin koşullar ağırlaştırılmıştır

5. Genel müdür yardımcılığı görevine gelebilmek için gereken koşullar ağırlaştırılmıştır.

6. Sektörün denetimine ilişkin önemli düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre risk odaklı denetim anlayışı benimsenmiş ayrıca bilgi işlem sistemi dahil tüm faaliyetlerin denetlenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

2001 krizinden sonra bankacılık sektörüne yönelik olarak gerçekleştirilen tüm bu düzenlemeler nedeniyle bu gün bankacılık sektörü çok daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur. Sektöre girişlerin zorlaştırılması ve finansal performansı kötü olan bankaların sistem dışına çıkartılması banka sayısının azalmasına neden olmuştur. Ayrıca banka birleşmeleri veya satın alınması kolaylaştırılmıştır. Bu nedenle 2005 yılından faaliyet gösteren banka sayısı 1999'lardaki 80'li rakamlardan 2005 yılında 47'ye, 2006 yılında 46'ya inmiştir. Mart 2007 tarihi itibariye bankacılık sisteminden faaliyet gösteren 46 adet banka mevcuttur.

Tablo 25 Türkiye'de Banka ve Şube Sayısı (2005-2007)

	Aralık 2005		Aralık 2006		Mart 2007	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	34	6.228	33	6.804	33	6.928
Kamu bankaları	3	2.035	3	2.149	3	2.150
Özel bankalar	17	3.799	14	3.582	12	3.636
Fondaki bankalar	1	1	1	1	1	1
Yabancı bankalar	13	393	15	1.072	17	1.141
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	19	13	45	13	46
Toplam	47	6.247	46	6.849	46	6.974

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Sektördeki banka sayısının azalması ilk etapta finansal aracılık hizmetinin azalacağını ve asimetrik bilgi probleminin artacağını düşündürse de tablo 25'de görüldüğü gibi bankaların şube sayısı yıllar itibariyle artış göstermektedir. Şube sayısındaki artış ile birlikte finansal aracılık seviyesi de artmaktadır. Nitekim Tablo

26'daki makro ekonomik veriler finansal aracılık düzeyinin yıllar itibariyle nasıl artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Buna göre kredi stoku hem mutlak olarak hem de GSMH içindeki pay olarak sürekli artış göstermiştir. Kredilerdeki bu artış GSMH'daki büyümeyi desteklemektedir. Tablo 26'daki makro ekonomik veriler ayrıca faiz oranlarının yıllar itibariyle düşüş içerisinde olduğunu göstermektedir. Asimetrik bilgi teorisine göre faiz oranları açısından ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini arttıran bir gelişme yoktur.

Tablo 26: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bazı Makro Ekonomik Göstergeler (2003-2005)

	2003	2004	2005
GSMH (%)	5,9	9,9	7,6
O/n (%) Faiz Oranları	43	19	14
Kamu kağıtları Faiz Oranları (%)	44	23	14
Kredi stoku (1000 YTL)	67.210	100.101	153.059
Kredi stoku/GSMH	19	23	31

Kaynak : <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-98/index.html>

Tablo'25 deki banka sayıları sektörün yapısı hakkında başka önemli ip uçları sunmaktadır. Buna göre 2005 yılından faaliyet gösteren 47 banka arasında sadece 3 tanesi kamu bankasıdır(bkz.Tablo25). Ancak Tablo 27 bu üç kamu bankasının bankacılık sektörü içinde -toplam aktifler içinde %31'lik payla nasıl baskın bir rol aldığını göstermektedir. Tablo 27'ye göre 3 kamu bankası 2005 yılında toplam mevduatın %38'ini toplamış ancak mevduat toplamadaki bu başarısını kredi dağıtımında gösterememiştir. Sayıları kamu bankalarından çok daha fazla olan özel bankalar mevduat toplamada kamu bankaları ile hemen hemen aynı performansı göstermelerine rağmen (özellikle 2004 yılında), yarattıkları kaynakları kamu bankalarına göre daha büyük oranda krediye dönüştürmeyi başarmışlardır. Bu gerçek, bankacılık sektöründe kamu bankalarından kaynaklı asimetrik bilgi probleminin varlığını göstermektedir. Buna göre kamu bankalarının yönetimindeki başarısızlıklar nedeniyle tasarruflar yeterince ekonomiye aktarılamamakta yani kaynakların etkin dağılamaması durumu söz konusu olmaktadır. Bu durumda tasarruf sahipleri asimetrik bilgi problemi ile karşı karşıyadır. Çünkü fonların büyük bir kısmı , bu fonları krediye çeviremeyen kamu bankalarınca kullanılmaktadır.

Tablo 27 : Bankacılık Sektörüne İlişkin Bazı Göstergeler (2004-2005)

	Toplam Aktifler		Toplam Mevduat		Toplam Krediler	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Mevduat Bankaları	96	97	100	100	93	85
Kamu Bankaları	35	31	42	38	21	21
Özel Bankalar	57	60	55	57	67	67
Fon Bankaları	0	0	0	0	0	0
Yabancı Bankalar	3	5	3	5	5	7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	3	0	0	7	5
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği , **Bankalarımız 2005** , s.38

Kamu bankaları değinildiği gibi 2005 yılında kaynakların dağılımında özel sermayeli bankalara göre daha az etkin olsa da, 2000 yılına göre kıyaslandığında bu bankaların bilanço yapılarının iyice düzelmesi söz konusudur. Nitekim tablo 19'da görüldüğü gibi kamu bankaları 1999 yılından varlıklarının %4,1'inin (2000 yılında %3.1 i) finanse ederken, tablo 3.23'den görülebileceği gibi 2005 yılı sonunda kamu bankaları aktiflerinin %10,1'ini öz sermayeleri ile finanse edebilmiş hale gelmişlerdir.

Kamu bankalarının düzelen bilanço yapısını diğer bir göstergesi toplam krediler içerisinde takipteki kredilerin orandır. Tablo 28'de görülebileceği gibi 2005 yılı sonu itibariyle takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı %0,2 gibi son derece küçük bir değerdedir.

Kamu bankaları ile ilgili olarak açıklanması gereken son bir nokta likidite durumlarıdır. Daha önce açıklandığı gibi 2001 krizi öncesinde kamu bankalarının likidite sıkıntısı içerisinde olması sistemde büyük aksaklıklar yaratmıştı. Ancak bu gün kamu bankalarının likidite durumları analiz edildiğinde, likidite düzeylerinin çok daha iyi olduğu görülebilir. Nitekim tablo 28'de görülebileceği gibi 2004 yılında kamu bankaları kısa vadeli yükümlülüklerinden daha fazla varlığa sahiptir. 2005 yılında ise kamu bankalarının likidite seviyesi düşmüş likit aktifler / kısa vadeli yükümlülükler oranı %85,3 seviyesine gerilemiştir(bkz.Tablo 28).

Tablo 28: Kamu Sermayeli Bankalara İlişkin Çeşitli Rasyolar (% ,2004-2005)

	2004	2005
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	9,4	10,6
(Özkaynaklar - Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	6,1	7,8
Toplam Krediler / Toplam Aktifler	20,1	25,3
Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler	0,5	0,2
YP Aktifler / Toplam Aktifler	23,6	19,2
YP Pasifler / Toplam Pasifler	25,6	21,1
Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar	4,5	-0,1
(Net Bilanço Pozisyonu + Net Bilanço Dışı Pozisyon) / Özkaynaklar	4,5	-0,1
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	32,8	39,2
Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	104,9	85,3
Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	2,5	2,3
Dönem Net Karı (Zararı) / Özkaynaklar	26,6	21,6

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

Bu açıklamalar doğrultusunda kamu kesimi bankalarının 2005 sonu itibariyle güçlü bir mali yapıya sahip oldukları görülmektedir. Analiz, sektörü kapsayacak şekilde genişletildiğinde 2005 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin güçlü bir bankacılık sistemine sahip olduğu görülebilir.

Tablo 29 2001-2005 yılları arasında bankacılık sektörüne ilişkin bazı rasyoları göstermektedir. Bu rasyolardan hareketle bankacılık sistemin yapısına ilişkin olarak aşağıdaki yargılara varılabilir.

1. 2005 yılında öz kaynak / toplam aktif oranı 2003 yılının altında bir değere düşse de hala %13,5 gibi yüksek bir düzeydedir (bkz. Tablo 29).

2. Bankacılık sektörü her geçen yıl kaynaklarının daha büyük bir kısmını krediye dönüştürmektedir.

3. Döviz pozisyonuna ilişkin oranlardan bankacılık sektörünün önemli bir kur riski ile karşı karşıya kalmadığı görülmektedir. Nitekim nazım hesaplar dikkate alınmadığında bankacılık sektörü kapalı pozisyonda iken nazım hesaplar dikkate alındığında 2005 yılında bankacılık sektörü açık pozisyonda, %2,2 gibi düşük bir düzeydedir (bkz. Tablo 29).

4. Likidite seviyesi son 5 yılın en düşük düzeyinde kalmıştır

Tablo 29 : Bankacılık Sektörüne İlişkin Çeşitli Rasyolar (2001-2005)

	Aralık 2001	Aralık 2002	Aralık 2003	Aralık 2004	Aralık 2005
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	9,7	12,1	14,2	15,0	13,5
(Özkaynaklar - Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	-3,1	1,9	6,1	7,6	8,2
Toplam Krediler / Toplam Aktifler	26,5	26,5	28,0	33,7	38,6
Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler	16,6	6,6	1,4	0,7	0,5
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	12,8	10,1	8,1	7,4	5,3
YP Aktifler / Toplam Aktifler	49,2	46,4	39,3	36,8	32,3
YP Pasifler / Toplam Pasifler	55,8	50,4	43,3	40,1	35,7
Net Bilanço Pozisyonu / Toplam Özkaynaklar	-29,5	-6,3	-2,5	-4,5	-5,1
Net Bilanço Pozisyonu + Net Bilanço Dışı Pozisyon / Toplam Özkaynaklar	-22,6	-5,1	0,5	-0,7	2,2
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	31,0	34,3	38,8	37,4	39,9
Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	81,1	75,1	80,5	84,3	74,8
Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	-5,7	1,1	2,2	2,1	1,4
Dönem Net Karı (Zararı) / Toplam Özkaynaklar	-58,4	9,2	15,8	14,0	10,6
Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	11,2	6,0	4,5	5,8	4,6
Net Faiz Geliri / Toplam Faaliyet Gelirleri	158,3	64,3	48,1	67,2	64,2

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/yillik/2000/rasyolar.xls>

2004 yılı ile kıyaslandığında bankacılık sektörünün bilançosunun bozulması ve öz kaynaklarının erimesi söz konusudur. Asimetrik bilgi yaklaşımına göre gelişmekte olan ülkelerde banka bilançolarının bozulması ters seçim ve ahlaki tehlike problemin artırarak finansal krize neden olan önemli bir faktördür.

Tablo 30 2005 yılında banka bilançolarındaki bozulmanın 2007 yılının mart ayına kadar devam edip etmediğini göstermektedir. 2006 ve 2007 Mart ayına ilişkin bankacılık sektörünün tümüne ait veriler derlenemediği için İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören mevduat bankalarının mali rasyoları kullanılmıştır¹⁶⁶. Bu bankaların aralık 2006 yılı itibariyle sektör toplam aktifleri içindeki payının %67 toplam krediler içerisindeki payının %76 olması bu bankaların finansal durumlarının tüm sektörü yansıtacağını göstermektedir¹⁶⁷.

¹⁶⁶ 2007 Mart ayında İMKB'de işlem gören mevduat bankaları; Akbank, Alternatifbank, Denizbank, Finansbank, Fortis Bank, Şeker Bank, Tekstil Bank, Türk Ekonomi Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Yapı -Kredi Bankasıdır.

¹⁶⁷ Türkiye Bankalar Birliği , İMKB'de İşlem Gören Mevduat Bankaları: İstatistik Raporlar, Mart 2007, s.1.

Tablo 30 :İMKB’de İşlem Gören Mevduat Bankalarına Ait Bazı Rasyolar(2002-2007)

	2002 Aralık	2003 Mart	2003 Aralık	2004 Mart	2004 Aralık	2005 Mart	2005 Aralık	2006 Mart	2006 Aralık	2007 Mart
Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)	19,6	20,0	23,1	24,5	22,2	21,5	18,3	18,0	17,7	18,1
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	12,4	12,7	14,3	15,8	15,3	15,0	12,2	12,3	10,8	11,4
(Özkaynaklar - Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	-1,5	-1,5	2,6	2,9	4,4	4,7	5,9	6,1	5,6	6,3
Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar	-5,3	-0,3	-2,4	-6,4	-8,1	-8,3	-8,9	-15,2	-16,4	-16,1
(Net Bilanço Pozisyonu + Net Nazım Hesap Pozisyonu) / Özkaynaklar	-3,9	13,3	-1,4	-4,8	-2,7	-4,2	-0,3	-3,3	0,0	-2,2
Toplam Krediler / Toplam Aktifler	29,9	31,0	31,8	33,9	38,3	39,9	42,0	46,0	49,1	50,0
Toplam Krediler / Toplam Mevduat	42,8	45,7	48,7	53,8	61,5	65,0	67,8	73,5	79,1	80,7
Takipteki Krediler (brüt) / Toplam Krediler	11,0	10,3	7,6	7,4	5,5	5,5	4,8	4,4	3,8	3,8
Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler	5,2	4,9	1,0	0,9	0,7	0,6	0,5	0,5	0,3	0,4
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	36,1	34,2	38,8	37,9	38,5	37,0	40,2	36,4	38,4	38,2
Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	76,0	64,4	75,5	73,7	77,1	70,0	73,7	67,4	63,6	61,8
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	2,5	0,1	2,1	0,6	1,8	0,6	0,6	0,7	2,0	0,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar	19,8	1,2	14,5	3,5	11,7	4,2	4,7	5,3	18,2	5,3
Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	4,0	0,9	1,9	1,2	4,7	1,3	3,9	1,0	3,5	0,9
Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Faaliyet Gelirleri	47,1	58,8	21,9	45,6	55,5	54,6	53,9	50,4	52,9	52,9
Faiz Dışı Gelirler (net) / Toplam Aktifler	3,7	0,6	5,8	1,3	3,1	0,8	2,5	0,8	2,6	0,7

Kaynak : <http://www.tbb.org.tr/net/donemsel/>

Aralık sonu itibariyle İMKB’de işlem gören mevduat bankalarının öz sermaye / toplam aktif oranı Tablo 30’da görülebileceği gibi düşüş sürecine girmiştir. 2007 yılının ilk üç aylık performansına bakıldığında ise 2006 ve 2005 yılının ilk 3 ayına göre bankacılık sektöründe öz sermaye erimesi mevcuttur.

Son dönemde banka bilançolarındaki bozulmanın bir diğer göstergesi, bankaların likidite seviyelerindeki düşüştür. 2005 yılının sonunda bankalar kısa vadeli yükümlülüklerinin %73,7’si kadar likit varlığa sahipken, 2006 yılı itibariyle bankalar kısa vadeli yükümlülüklerinin %63,6’sı kadar likit varlığa sahiptirler (bkz. Tablo 30). Ayrıca 2007 yılının ilk üç ayında likidite düzeyinde bu düşüş eğilimi devam etmektedir. Tablo 30’da görülebileceği gibi likit aktifler/kısa vadeli

yükümlülükler oranı 2006 mart ayında %67,4 iken 2007 nin ilk üç ayı sonunda %61,8 e düşmüştür.

Banka bilançolarındaki bu bozulmanın başlıca nedeni enflasyon oranı ve faiz oranlarının düşmesi nedeniyle bankaların kar marjlarının azalmasıdır. Nitekim Tablo 30'da görüldüğü gibi İMKB'de işlem gören bankalar 2005 yılında aktiflerinin %42'sini ve topladıkları mevduatların % 67,8'ini krediye dönüştürürken, 2006 yılında bu oranlar artarak %49,1 ve %79,1 e yükselmiştir (bkz.Tablo30). Ancak kredilerdeki bu genişlemeye karşın hem toplam aktif hem de toplam faaliyet gelirleri içerisindeki faiz gelirlerinin payı düşüş göstermiştir.

Bankacılık bilanço yapısının 2005 yılı itibariyle bozulmaya başladığı ve bankaların öz sermayelerinin çok az da olsa eridiği açıkça görülmüştür. Ayrıca 2006 siyasi belirsizliklerin yoğun olduğu bir yıl olmuştur ve 2007 yılı da özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimi gibi bir çok konuda yaşanan tıkanıklıklar nedeniyle siyasi kargaşaların bol olacağı bir yıl olacaktır.

Her ne kadar bankacılık kesimi bilanço yapısı son birkaç yılda bozulma eğilimi içerisinde olsa da gerek öz sermaye yapısı gerekse likidite düzeyi açısından 2000 yılı ile karşılaştırıldığında çok güçlü bir noktadadır. Bankalar kapalı döviz pozisyonunda bulunmakta yani kur riski ile karşı karşıya kalmamaktadırlar(bkz. Tablo 30, (Net Bilanço Pozisyonu + Net Nazım Hesap Pozisyonu) / Özkaynaklar)). Ayrıca Basel 2'ye göre hesaplanan sermaye yeterliliği oranı tablo 30'da görüldüğü gibi 2005 yılında %18,3'den 2006 yılında %17,7'ye düşüş gösterse de, sermaye yeterliliği alt eşiği olan %8 düzeyinin çok üzerindedir. Son olarak çok küçük de olsa 2007 mart sonu itibariyle Basel 2'e göre hesaplanan sermaye yeterliliği 0,1 puan artış göstermiştir (bkz.tablo 30).

Bu tespitler şunu göstermektedir. Eğer ekonomide bir kriz patlak verirse kuşkusuz olumsuz etkilenmekle birlikte bu krizin kaynağı bankacılık sektörü olmayacaktır. Ayrıca hatırlanacağı üzere merkez bankası 2000-2001 yıllarında bankacılık sektörünün yaşadığı problemler nedeniyle para politikasını etkin olarak kullanamamıştı. Bu günkü sağlam yapısıyla bankacılık sistemi, merkez bankasının para politikasını yönetmede daha etkin olmasını sağlamaktadır.

Sonuç

İktisat literatürüne, 1960'ların sonlarından itibaren yapılan teorik ve ampirik düzeydeki katkılar ile finansal kriz yaşayan ülkelerin deneyimlerinin gösterdiği pratik kanıtlar, finansal piyasalardaki aksaklıkların makro ekonomik istikrarsızlıklara neden olacağını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Söz konusu belirlemenin bir sonucu olarak akademisyenler arasında, hem finansal krizlerin hem de toplam çıktıdaki dalgalanmaların nedeni olarak asimetrik bilgi varsayımını dikkate alan modellerin geçerliliği yönünde yaygın bir görüş birliği oluşmuştur.

Finansal krizleri ve toplam çıktıdaki dalgalanmaları açıklamaya yönelik olarak asimetrik bilgi problemi çerçevesinde yapılan akademik tartışmalara ve ülke deneyimlerine bakıldığında, finansal kriz süreciyle, finans piyasalarındaki bilgi akışının bozulması ve finansal piyasaların temel görevini yerine getirememeleri durumunun kastedildiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik koşulları itibariyle, finans piyasalarında bilgi akışının bozulma derecesi ve sıklığının gelişmiş olan ülkelere oranla daha fazla olacağı gerekçesinden hareketle, bu ülkelerde finansal krizlerin gelişmiş ülkelere oranla çok daha fazla olduğu kabul edilmektedir.

Finansal piyasalarda asimetrik bilgi probleminin ortadan kaldırılması ve piyasanın etkin işleyişinin sağlanması için, piyasadaki katılımcıların hangi çözüm yollarını uygulaması gerektiği meselesi teorik olarak yeterince açık olmakla birlikte, benimsenen çözüm yolunun uygulanması aşamasında karşılaşılabilecek engellerin ortadan kaldırılması daha karmaşık bir problem teşkil etmektedir. Gerçekten de derecelendirme, izleme ve signaling ile asimetrik bilgi probleminin önüne geçilebileceği konusunda bir konsensüs vardır. Ne var ki iktisatçılar arasındaki bu görüş birliğine rağmen, söz konusu öneriler, uygulamada ortaya çıkan zaman ve parasal maliyet ayrıca bedavacılık probleminden kaynaklanan engellerle karşılaşmaktadır.

Uygulamada ortaya çıkan bu engellerin ortadan kaldırılabilmesi için, finansal sistemin; şeffaflık ve finansal aracılığı teşvik edici bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu koşullar asimetrik bilgi probleminin ortadan kaldırılması için

“gerekli” olan ancak tek başlarına “yeterli” olmayan koşullardır. Dolayısıyla finansal piyasalarda asimetrik bilgi problemini ortadan kaldırmak için şeffaflığı ve sağlıklı finansal aracılığı sağlamak üzere kamu kesiminin yürüttüğü regülasyon faaliyetine gerek vardır.

1990-2007 döneminde Türkiye’de bankacılık sektörünün tabii olduğu regülasyon araçları ilgili dönemde sektördeki asimetrik bilgi düzeyi ile birlikte incelendiğinde, çalışmada ileri sürülen, krize girme sürecinde gerekli regülasyonların olmadığı bir bankacılık sektöründe ortaya çıkan asimetrik bilgi probleminin etkili olduğu tezinin doğrulandığı görülmektedir. Bizi bu sonuca ulaştıran argümanlar şunlardır.

Türkiye’de finansal piyasalarını serbestleştirilme çabaları, bankacılık sisteminin asimetrik bilgi problemi dikkate alınmadan gerçekleştirilmeye çalışıldığı için belirli aralıklardaki başarısızlıklarla sonuçlanmıştır. Finansal serbestleşme sürecini istikrarlı bir şekilde yaşayan, özellikle gelişmekte olan ülkeler ise gerçekleştirdikleri düzenlemeler ile bir yandan finansal aracılık hizmetini arttırmaya çalışarak diğer yandan da bankacılık sektöründe asimetrik bilgi problemini azaltarak başarılarını sürdürmüşlerdir.

Türkiye’de uygulanan regülasyon araçları incelendiğinde, 1990-2002 döneminde bankacılık sektöründe asimetrik bilgi problemini dikkate almayan bir yasal çerçevenin olduğu görülmektedir. Nitekim özellikle kamu kesimi çok düşük seviyede öz sermaye yeterliliği ile çalışarak ve dağıttıkları kredilerde yeterli derecelendirmeyi yapmamalarından dolayı aşırı risk alarak 1994 krizi öncesinde bankacılık sektöründe asimetrik bilgi problemini arttıran başlıca etken olmaya devam etmişlerdir. 2000’li yıllara gelindiğinde kamu kesiminin sektördeki asimetrik bilgi problemini arttıran bu yapısı kendisini korumuştur. Zaten 2001 yılına kadar bankacılık sektöründeki kamu bankalarına yönelik önemli bir düzenlemenin yapılmamış olması bu durumun varlığını açıklamaktadır.

Kamu bankalarının sektör için bir tehdit olmaktan çıkmasını sağlayan düzenlemeler 2001 yılından sonra gerçekleştirilmiş ve kamu bankalarının finansal durumlarında çok büyük oranda iyileşmeler sağlanmıştır. Ancak bu düzenlemelere

rağmen, bu gün kamu bankaları sektördeki asimetrik bilgi probleminin birincil kaynağıdır. Bu iddianın altında yatan gerçek, yeni yasal çerçeve sonucunda sektörde daha az bir yer kaplamalarına rağmen, sektörün büyük bir kısmını oluşturan özel bankalarla, mevduat toplama konusunda aynı başarıyı gösterirken , bu mevduatların krediler yoluyla ekonomiye dönmesini sağlama hususunda, özel bankaların yarısı bir performans gösteriyor olmalarıdır.

1990-2001 döneminde bankacılık sektöründe asimetrik bilgi yaratan tek kurum kamu kesimi değildir. Hem 1994 hem de 2001 krizleri öncesinde özel bankaların öz sermayelerinin azalması, takipteki kredilerinin artması gibi göstergeler bankacılık sektöründeki katılımcıları ters seçim ve ahlaki tehlike problemleri ile karşı karşıya kaldığını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle 1993 yılı ayrı bir önem arz etmektedir. Krizden bir yıl önce yerli bankalar kredi politikalarını aşırı risk alarak kredi genişletilmesi yönünde belirlerken, yabancı bankalar faiz oranlarındaki artışın bankacılık sektörünün asimetrik bilgi düzeyi üzerindeki etkisini dikkate alarak kredi tayinlemesine gitmişlerdir. Nitekim yabancı bankaların bu eğilimi 1994 krizinden olumsuz etkilenmelerini engellemiş ve hatta yabancı bankalar krizin gerçekleştiği 1994 yılında güçlü bir finansal yapıya kavuşmuşlardır.

Kredi politikaları değerlendirildiğinde, yukarıda belirtildiği gibi, yerli bankaların aşırı risk aldığı görülürken, üstlendikleri kur riski açısından 1994 krizi öncesinde yabancı bankaların kur riskinin yerli bankalarinkinden çok daha fazla olduğu görülmektedir.

1994 -2000 yılları arasında bankacılık sektöründe asimetrik bilginin ortadan kaldırılması için hem gerekli olan düzenlemelerin yapılmaması ve hem de %100 güvenceli tasarruf mevduatı sigortasının uygulanmaya başlanması nedeniyle bankacılık sektöründe asimetrik bilgi düzeyi azalmak bir yana gittikçe artmıştır. Nitekim enflasyonla mücadele programının uygulanmaya başladığı 2000 yılında bankacılık sektörünün; asimetrik bilgi probleminin derecesi açısından içinde bulunduğu durum 1994 yılına göre daha kötüdür.

Yıllar itibariyle bankacılık sektöründe artan asimetrik bilgi problemi hem 1994 hem de 2000-2001 yıllarındaki krizlerin oluşumunda önemli bir faktör olduğunun

görülmesi nedeniyle, 2001-2007 yılları arasında bankacılık sektörü finansal aracılığı teşvik edici ancak asimetrik bilgi problemini azaltıcı bir şekilde regüle edilmiştir. Özellikle 2005 yılında çıkartılan Bankalar Kanunu ile yaratılan bu yeni yasal çerçeve sonucunda bankacılık sektörü 2007 mart itibariyle son derece şeffaf ve güçlü bir finansal yapıdadır.

YARARLANILAN YAYINLAR

KİTAPLAR

AKDİŞ, Muhammet. **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul : Beta Basım Yayım , Haziran 2000.

BAUMOL, W.J. **Business Behaviour , Value and Growth**, New York: McMillan, 1959.

BEGG, David. Stanley Fisher and Rudiger Dornbush. **Mikro İktisat** , çev. Vildan Serin, İstanbul: Alkım Yayınları, 2001, s.224.

BREALEY, Richard A. Stewart C. Myers and Alan J. Marcus. **İşletme Finansının Temelleri**, çev.Ünal Bozkurt, Türkan Arıkan ve Hatice Doğukanlı, İstanbul: Literatür Yayıncılık, Ekim 2001.

COLELL, Andreu M. and Michael D. Whinston. **Microeconomic Theory**, New York: Oxford University Pres, 1995.

ÇOLAK, Nusret İ. **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve ABD Örneği**, Ankara: seçkin, 2003.

ÇOLAK, Faruk .Ö ve Aslan Yiğidim. **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

EĞİLMEZ, Mahfi ve Ercan Kumcu. **Ekonomi Politikası**, İstanbul: Om Yayınevi, 2002.

ÇAĞLAR, Yurdakul. **Denetim ve Raporlama: Finansal Tablolar ve Analiz Teknikleri** , 3.b, Ankara :TÜRMOB Yayınları-215.

DEMİR, Gülten. **Asya Krizi ve IMF**, İstanbul: Der Yayınları, 1999.

DEWATRIPONT, Mathias and Jean Tirole. **The Prudential Regulation of Banks**, MIT Press, 1999.

- DICKERSON, Oliver D. **Health Insurance** , rev.ed. Homewood, 1963.
- FRIEDMAN, Milton and Anna J. Schwartz. a Monetary History of the United States: 1867-1960, Princeton: Princeton University Press , 1963.
- GOWLAND, David. **The Regulation of Financial Markets in the 1990s**, England: Edwar Elgar Publishing Limited, 1990.
- KABAŞ, Tolga. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi**, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2005.
- KANSU, Aydan. Döviz Kuru Sistemleri ve Döviz Krizleri: Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri , İstanbul: Güncel Yayıncılık, Aralık 2006.
- KARABULUT, Gökhan. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- KAZGAN, Gülten. **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.
- KESRİYELİ, Mehtap. **1980'li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri**, Ankara:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, 1997.
- KEYDER, Nur. **Para**, Ankara: Seçkin, 2002.
- KOUTSOYIANNIS, A. **Modern Mikro İktisat**, çev. Muzaffer Sarımeşeli, Ankara: Teori Yayınları, Ekim 1987.
- LUTHANS, Fred. **Organizational Behaviour**, Turkey: McGraw Hill Inc, 1995.
- MISHKIN, Frederic S. **The Economics of Money Banking and Financial Markets**, USA: Addison Wesley,5th ed. 1997.
- ORHAN, Osman Z. ve Seyfettin Erdoğan. **Para Politikası**, İstanbul: Avcı Ofset, 2003.

ÖZER, Mustafa. **Finansal Krizler , Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları,1999.

PARASIZ, İlker M. **Kriz Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitapevi, 1996.

PAYA, Merih. **Makro İktisat**, İstanbul : Filiz Kitapevi, 1997.

SOMÇAĞ, Selim. **Türkiye'nin Ekonomik Krizi: Oluşumu ve Çıkış Yolları** , İstanbul: 2006 Yayınevi, 2006.

ŞAHİN, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi**,7.b Bursa: Ezgi Kitapevi, 2002.

ÜNSAL, Erdal. **Mikro İktisat**, 6.b.,İstanbul: İmaj Yayıncılık, 2005.

YAY ,Turan, Gülsün G. Yay ve Ensar Yılmaz. **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2001.

MAKALELER

AKERLOF, George. “The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”, **Quarterly Journal of Economics**”, Vol.84, 1970, ss.488-500.

AKERLOF, George A. and Paul Romer. Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit, **Brookings Papers on Economics Activity**, 1993, ss.1-73.

ALLEN, Franklen and Douglas Gale. “Optimal Banking Crises”, **Journal of Finance** ,Vol.53. 1998, ss.1245-1284.

ARAS, Güler. “Sermaye Piyasalarında Asimetrik Bilgi Etkisi ve Piyasaların İşleyişindeki Rolü”, **İktisat , İşletme ve Finans**, Yıl.19, Sayı 225, Aralık 2004, ss. 81-94.

- ARAS, Güler ve Alövsat Müslümov. “Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkisi”,
<http://www3.dogus.edu.tr/amuslumov/research/Article/Muslumov%20-%20Asimmetry%20-%20IF%20-%202004.pdf> (18.04.2007) ss.1-16.
- ARIN, Tülay. “Asya Krizi ve Kriz yönetiminde Hemegonya”, **İktisat Dergisi**, Ocak 98, s.5-20.
- ARROW, Kenneth J. “Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care”, **American Economic Review**, December.1963, Vol.53, ss.941-973.
- ATLAN, Mikail ve Raif Parlakkaya. “Bilanço Dışı İşlemlerin Banka Performansına Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği”, **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl.19, sayı. 219, Haziran 2004, ss. 107-122.
- AYDAN, Aydın. “Bilanço Dışı İşlemler”, **Bankacılar**, Eylül 2000 , sayı 34, ss.65-81.
- BARTH, James R. Gerard Caprio and Ross Levine. “Bank Regulation and Supervision: What Works Best” , **National Bureau of Economic Research**, November 2002, Working Paper No: 9323, ss.1-29.
- BENINK, Harald B. and David T. Llewellyn. “Fragile Banking in Norway, Sweden, and Finland: an Empirical Analysis”, **Journal of International Financial Markets , Institutions and Money**, 1994, Vol.4, pp. 5-19.
- _____ “Systemic Stability and Competitive Neutrality Issues in the International Regulation”, **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9. pp.393-407.
- BENSTON, George J. and Clifford W. Smith. “a Transactions Cost Approach to the Theory of Financial Intermediation”, **Journal of Finance**, May 1976, Vol.31, ss.215-231.

- BENSTON, George J. and George G. Kaufman. "Is the Banking and Payment system Fragile", **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9. ss.209-240.
- BERNANKE, Ben S. "Non-Monetary Effects of the Financial Crises in the Propagation of the Great Depression ", **American Economic Review** , June 1983 , Vol.73, ss.257 -276.
- BERNANKE, Ben S. And Mark Gettler. "Financial Fragility and Economic Performance", **Quarterly Journal of Economics**, February 1990, Vol.105 pp.87-114.
- _____ "Agency Costs, Net Worth and Business Fluctuations", **American Economic Review**, March 1989 Vol:79, ss.14-31.
- BERNANKE, Ben. S. and Cara S. Lown. "The Credit Crunch", **Brookings Papers on Economics Activity**, 1991, ss.205-247.
- BOOT, Arnold W. A. and Anjan V Thakor. "Financial System Architecture", **The Review of Financial Studies**, Vol. 10, 1997, ss.693-733.
- BOYD, John H. and Mark Gettler. "The Role of Large Banks in the Recent U.S. Banking Crisis ", **Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review**, Winter 1994, Vol.18. ss.2-21.
- BOYD, John H., Chun Chang and Bruce D. Smith. "Moral Hazard Under Commercial and Universal Banking", **Journal of Money, Credit and Banking**, 1998, Vol. 30, ss. 426-468.
- CALORIMIS, Charles W. Deposit Insurance: "Lessons From The Record", **Economic Perspectives Federal Reserve Bank Of Chicago**, June 1989, ss.10-30.
- _____ "Financial Fragility: Issues and Policy Implications", **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9, ss.241-257.

- _____ “Is Deposit Insurance Necessary”, **Journal of Economic History**, 1990, Vol.50, ss.283-295.
- CALORIMIS ,Charles W. and Glenn R Hubbard. “Firm Heterogeneity, Internal Finance and Credit Rationing”, **Economic Journal**,Vol.100, ss.90-104.
- _____ “ Price Flexibility, Credit Availability and Economic Fluations: Evidence From United States, 1984-1909”, **The Quarterly Journal of Economics**, August 1989,Vol.CIV, ss.429-452.
- CELASUN, Oya. “The 1994 Currency Crisis In Turkey”, **World Bank**, 1996, s.1-45.
- CORSETTI, Giancarlo ,Paola Pesenti and Nouriel Roubini. “What Caused the Asian Currency and Financial Crises, 1998 , <http://www.stern.nyu.edu/globalmacro/asiancrisis.pdf>, (10.11.2006), ss.1-67.
- DIAMOND, Douglas W. “Financial Intermediation and Delegated Monitoring”, **Review of Economic Studies**, 1984, Vol.50, ss.393-414.
- _____ “Monitoring and Reputation, The Choice Between Bank Loan and Directly Placed Debt”, **Journal of Political Economy**, 1991, Vol.99, ss.689-721.
- DORUKKAYA ,Şakir ve H. Hakan Yılmaz. “Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler: Şili ve Meksika Krizleri” , **Yaklaşım Dergisi**, Yıl.7, Sayı.75, Mart 1999, ss.122-127.
- EISENHARDT, Kathleen M. “Agency Theory: An Assessment and Review”, **Academy of Management Review**, 1989, Vol.14, ss.57-74.

- EVANS, John E. and James M. Patton. "Signaling and Monitoring in Public Sector Accounting", **Journal of Accounting Research**, Vol 25, 1987, ss. 130-158.
- GREENWALD, Bruce, Joseph E. Stiglitz and Andrew Weiss. "Informational Imperfection in Capital Market and Macroeconomic Fluctuation", **American Economic Review** , Vol.74, May 1984 , ss.194-200.
- GREENWOOD, John. "the Real Issues in Asia", Fall 2000, <http://www.cato.org/pubs/journal/cj20n2-1.pdf> (08.08.2006), ss.141-157.
- GERTLER, Mark. "Financial Structure and Aggregate Economic Activity: An Overview", **Journal of Money, Credit and Banking**, August 1988, Vol.20, ss.559-587.
- GONZALES, Brenda H. "Ceyla Pazarbaşıoğlu, and Robert Billings, Determinants of Banking System Fragility: a Case Study of Mexico", **IMF Staff Papers**, September 1997, Vol.44, ss.295-314.
- GÖKÇE , Deniz. "Kriz Gereklimiydi ? ", **Görüş**, Mart 1994, s.26-31.
- GÜLTEKİN, Bülent. "Krizin Nedeni : Reel Dengelerde Bozulma", **Görüş**, Mart 1994, ss. 32-35.
- HAHM, Joon-Ho and Frederic S. Mishkin. "Causes of the Korean Financial Crisis: Lessons for Policy", **National Bureau of Economic Research**", January 2000, Working Paper No: 7483, ss.1-69.
- HORIUCHI, Akiyoshi and Katsutoshi Shimizu. "The Deterioration of Bank Balance Sheets in Japan: risk Taking and Recapitalization", **Pacific-Basin Finance Journal**, 1998, Vol.6, ss.1-26.
- IGAWA, Kazuhiro and George Kanatas. "Asymmetric Information, Collateral and Moral Hazard", **The Journal of Quantitative Analysis**, Vol.25, 1990, s.469-490.

- JENSEN, Michael M. and William H. Meckling. "Theory of Firm: Managerial Behaviour , Agency Costs and Ownership Structure", **Journal of Financial Economics**, 1976, Vol.3, ss.305-360.
- JOHN, Kose , Teresa A. John and Anthony Saunders. "Universal Banking and Firm Risk Taking", **Journal of Banking and Finance**, 1994, Vol.18, ss.307-323.
- KANE , Edward J. "Three Paradigms for The Role of Capitalization Requirements in Insured Financial Institutions", **Journal of Banking and Finance**", Vol.19, ss.431-459.
- KANATAS ,George and Jianping Qi. "Imperfect Competition , Agency , and Financial Decisions", **The Journal of Finance**, Vol.74, 2001, ss.307-338.
- KANODIA, Chandra S. "Stochastic Monitoring and Moral Hazard", **Journal of Accounting Research**, Vol.23, 1985, ss. 175-193.
- KÖPRÜCÜ, Edip. "Ekonomik Kriz ve Bankacılık Sektöründe Motivasyon (Muğla Örneği) ", **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl.19, Sayı 218, Mayıs 2004, s. 125-135.
- MICHAEL C. Keeley. "Deposit Insurance, Risk and Market Power in Banking", **American Economic Review**, 1990 Vol.80, ss.1183-1200.
- MAHR, Udo Schmidt. "Rationing Versus Collateralization in Competitive and Monopolistic Credit Markets with Asymmetric Information", **European Economic Review** , Vol.41, 1997, ss.126-140.
- MANKIW, Gregory N. "the Allocation of Credit and Financial Collapse", **The Quarterly Journal of Economics**, August 1986, Vol.101, ss,455-470.

- MENGLE, David K. “Regulatory to Payment System Risks: Lessons from Privately Negotiated Derivatives”, **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9. ss.381-391.
- MERRICK, John J. and Anthony Saunders, “Bank Regulation and Monetary Policy”, **Journal of Money Credit and Banking**, 1985, Vol.17, ss.691-702.
- MISHKIN, Frederic S. “Asymmetric Information and Financial Crises: A Historical Perspective”, **National Bureau of Economic Research**, July 1990, Working Paper No: 3400, ss.1-38.
- _____ “Global Financial Instability : Framework, Events, Issues”, <http://www0.gsb.columbia.edu/faculty/fmishkin/PDFpapers/jep99.pdf> (17.05.2007), ss.1-37.
- _____ “Lessons From Asian Crisis”, **National Bureau of Economic Research**, April 1999, Working Paper No: 7102, ss.1-23.
- _____ “Policy Remedies for Conflicts of Interest in The Financial System”, Mishkim Policy Remedies”, www.banqueducanada.ca/fr/conference/2003/remedies.pdf (01.05.2007), ss.217-240.
- _____ “Preventing Financial Crisis on International Perspective”, **National Bureau of Economic Research**, 1998, Working Paper No: 4636, ss.2-55.
- _____ “Understanding Financial Crises : a Developing County Perspective”, **National Bureau of Economic Research**, May 1996, Working Paper No: 5600, ss.1-49.

- MOERMAN, Regina W. “the Role of Information Asymmetry and Financial Reporting Quality in Debt Contracting: Evidence from Secondary LoanMarket”,
<http://faculty.fuqua.duke.edu/seminarscalendar/Moerman.pdf>
(13.12.2006), ss.1-51.
- MÜSLÜMOV, Alövsat. “Mevduat Sigortası Sistemi ve Ahlaki Tehlike: Türk Bankacılık Sektörü Örneği”,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/yon/yaz_gos.php?vt=2&id=99
(13.04.2007) ss.1-13.
- MYERS, Stewart and Nicholas S. Majluf. “Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have”, **Journal of Financial Economics**, June 1984, s.187-221.
- OBSTFELD, Maurice. “the Global Capital Market: Benefactor or Menace?”, **Journal of Economic Perspectives**, Vol.12, No.4, Fall 1998, ss.9-30.
- OKAY, N.C. “Tahvil ve hisse senedi piyasalarının gelişmesini engelleyen problemler”. *PIVOLKA*, 2003, 2(8), ss. 1-26.
- PAULY, Mark V. “The Economics of Moral Hazard”, **American Economic Review**, 1968, Vol. 58, ss.531-537.
- RICHARDSON, Gary. “a Comment Concerning Deposit Insurance and Moral Hazard”, **National Bureau of Economic Research**, December 2006, Working Paper No: 12719, ss.1-8.
- ROSS, Stephen A. “The Economic Theory of Agency: The Principal’s Problem”, **American Economic Review**, 1973, Vol. 63, s.134-139.
- ROTHSCHILD, Michael and Joseph Stiglitz. “Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economics of Imperfect Information”, **Quarterly Journal of Economics**, November 1976, s.629-649.

SAĞLAM, Dündar. “Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi “, **İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl.13, Sayı 12, Kasım 1998, ss. 40-45.

SJAASTAD , Larry A. “Deposit Insurance : Do We Really Need It”, **World Bank Discussion Paper**, No:360, 1997,ss.1-56.

STIGLITS, Joseph E. and Andrew Weiss. “Credit Rationing in Markets with Imperfect Information”, **American Economic Review** , Vol.71, June 1981 , ss.393-410.

TEKER, Suat ve Mustafa Turan. “Bankaların Kredi Riski Ölçümü İçin Önerilen İçsel değerlendirme Sisteminin Türk Bankaları Tüketici Kredileri Portföyüne Uygulanması”, **İktisat İşletme ve Finans**,Yıl.18, Sayı.209, Ağustos 2003, ss.71-81.

TINIC, Seha M. “Derivatives and Stock Market Volatility: Is Additional Government Regulation Necessary” , **Journal of Financial Services Research**, 1995, Vol.9, s.351-362.

TOPRAK, Metin ve Osman Demir. “ Türkiye Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, ss.1-26.

TÜREL, Oktay. “Kriz: Nereden Nereye”, **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl: Mayıs 2002, Sayı.194, ss.32-38.

UYGUR, Ercan. “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**,No:2001/1, ss.1-41.

YAY, Turan, Gülsün G. Yay ve Ensar Yılmaz. “Finansal Krizler, Finansal Regülasyon ve Türkiye”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2004 Mart, 30, ss.1-28.

YILDIRIM, Zekeriya. “Türkiye Dünyanın Neresinde”, **İktisat Dergisi**, Sayı.380, ss. 136-139.

RAPORLAR

BASLE COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION. **Consultative Paper: A New Capital Adequacy Framework** , June 1999, ss.1-62.

_____ **Consultative Document: Overview of The New Basel Capital Accord**, January 2001, ss.1-87.

_____ **History of Basel Committee and It's Membership**, January 2007 ,ss.1-7.

_____ **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts** , July1988, ss.1-26.

_____ **The New Basel Capital Accord: an Explanatory Note** , 2001, pp. 1-16.

BDDK, Yıllık rapor 2000, Mayıs 2001.

DPT. **Konjonktür Değerlendirme Raporu**, Sayı:20, Mayıs 2000, ss.1-97.

TBB. **Bankalarımız 1989**, İstanbul: 1990, ss. 1-43.

_____ **Bankalarımız 1991**, İstanbul: 1992, ss. 1-46.

_____ **Bankalarımız 1994**, İstanbul: 1995, ss. 1-61.

_____ **Bankalarımız 2002**, İstanbul: 2003, ss. 1-67.

_____ **Bankalarımız 2003**, İstanbul: 2004, ss. 1-58.

_____ **Bankalarımız 2004**, İstanbul: 2005, ss. 1-39.

_____ **Bankalarımız 2005** , İstanbul: 2006, ss. 1-71.

_____ **İMKB'de İşlem Gören Mevduat Bankaları:İstatistikî Raporlar**, Mart 2007, ss.1-3.

UNCTAD. **International Financial Instability and The east Asian Crises**,1998, <http://www.unctad.org/docs/tdroch3.en.pdf> (26.09.2006), ss.1-128.

ÖZGEÇMİŞ

Burak Babacan 1981 yılında doğdu. Orta öğretimini Maltepe Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 1999 yılında başladığı Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 2003 yılında mezun oldu. Eylül 2004' de askerlik görevini tamamladı. Aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2005 yılında ders yükümlülüklerini tamamlayarak yüksek lisans tezini hazırlamaya başladı. Çalışmaları internet sitesinden (www.dersnotlari.net) görülebilir. 2005 yılının aralık ayından beri Logo Yazılım San. Ve Tic A.Ş 'de muhasebe uzmanı olarak çalışmaktadır. Ayrıca 2006 yılından beri Serbest Muhasebeci Mali Müşavir stajyeridir.